Presented to Maulana Ahsan Mar... by Hasan Abdulla, ...

ان من الشعر لحکمة و ان من البیان لسحرا

الحمد لله که دیوان بلاغت عنوان فصاحت توامان نتیجهٔ افکار سعدی زمان جامی لسان علامهٔ روزگار حضرت مولانا مولوی حاجی حافظ محمد علی صاحب متخلص به قاری مولوی غازی پوری سلمه الله و ادام الله برکاته

کلیاتِ قاری

مسمّٰی باسم تاریخی

اشراقاتِ دلِ قاری

سنه ۱۳۴۸ھ

باهتمام محمد مقتدیٰ خان شروانی

در مطبع مسلم یونیورسٹی علی گڑھ ۱۳۴۹ھ ۱۹۳۱ء طبع گردید

فہرست مضامین

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیباچہ

حمد و نعت و منقبت را پایہ بیرون از بیان — کہ بانداز زمین آید فراخ آسمان
چون کنم وصف کلام قاری معجز نگار — بی زبان دل آمد و آمد جیب بیدل زبان
نی بآن و نی باین یارا چو داری ای نگاہ — بہ بود اینک کشی سوی دیباچہ عنان

غزل سرائی مدحت و ثنا برائی ناظم دیوان قضا و قدر واجب کہ بنائی عالم بر ارکان رباعی عناصر فرد گزاشتہ و در مثلث موالید انسان ضعیف البنیان را بعطائی خمسۂ حواس از خاک بر افلاک برداشتہ و در ردیف حمد نعت بی منتہی شاہ بیت قصیدۂ رسالت را مناسب کہ مطلع وجود و شہود و مقطع صفوت و نبوت بودہ و باو صف

اُمّیت قافیہ سنجانِ عرب را قافیۂ سخن تنگ فرمودہ صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم

امابعد کمترین خاکسار سید قطب الدین فگار چشتی نیازی نظامی خادم آستانۂ چشتیہ نیازیہ غازی پوری گوید کہ بر ضمائرِ اربابِ بصائر نہفتہ نیست کہ جواہر زواہرِ الفاظِ منظوم حسنِ شاہدِ معنی را دوبالا می گرداند و موزونیٔ سخن رتبۂ کلام را تا چہا می رساند۔ ازینجاست کہ گفتہ اند۔ ع

خوش ست نثر و لے شانِ نظم افزون ست

طبیعتِ انسانی بہ استلذاذ لذائذ نظم بیش از نثر مجبول ست و شنفتن و گفتن آں از حضرات انبیا و ائمہ ہدا علیہم التحیۃ والثنا منقول۔ بر قول مشہور حضرت ابوالبشر علیہ السلام ناظم اوّلین ست چنانچہ حضرت امیر خسروؒ را ترانۂ افتخار چنین ست ؎

ما ہمہ در اصل شاعر زادہ ایم
دل بایں محنت نہ از خود دادہ ایم

دیگرے می گوید ؎

آں کہ اوّل شعر گفت آدم صفی اللہ بود
طبعِ موزوں حجتِ فرزندیِ آدم بود

و عطائے ردائے مبارک در جایزۂ سخن و دعائے تائید بروح القدس در حق حسّانؓ از سرورِ عالم صلعم بپایۂ صحت رسیدہ و بہ تحسین حضرت نبوی صلعم جناب خاتم الخلفا

و دیگر فیض یابانِ مجلس صفا فزا ئدُ شا ہوار بسلک نظم کشیدہ۔ ازین ست کہ اکابر علما و فحول اتقیا ستدے از اوقات شریف خود را صرف این مشغلہ فرمودہ اند و نکاتِ حکمت و رموزِ ہدایت بر حسب رغبت طبائع در پیرایۂ خط و خال شاہدان وانمودہ

خوشتر آں باشد کہ سِرّ دلبراں
گفتہ آید در حدیثِ دیگراں

در پردہ سخن زدن از آداب پند و موعظت ست و تعریض بر فرو کنایت عین بلاغت لہذا باقتضائے آثار متقدمین و اقتدائے سلف صالحین قدوۂ ارباب فضل و کمال گام زن براہِ سعدیؒ و قدم فرسا بر جادۂ خسروؒ و جامیؒ، قاریِ شیرین زباں حافظِ معجز بیاں حضرت اوستاذی برادر عم زادمن کہ نام نامی شاں حاجی مولوی حافظ محمد علی ست و تخلصِ شاں قادری، وطنش موضع سرولی عرف بہتیا ست از مضافاتِ ضلع غازی پور حسب موزونی طبع فطری جواہر زواہر معانی را بآب و تاب الفاظ ترکیب دادہ اند۔ دودمانش نسباً شیخ صدیقی ست سلسلۂ پدری باخواجہ عبید اللہ احرار و سلسلۂ مادری بہ خواجہ سید بندہ نواز گیسو دراز می رسد و حسباً از ہر نمط علو یافتہ۔ بیشتر افراد بعہد سلاطین ماضیہ و بہ زمانۂ گورنمنٹ انگلشیہ بعہدہائے جلیلہ فائز و ممتاز بودند و ہستند و بصلۂ خیر خواہی از سرکار انگریزی خلعت ہائے فاخرہ و جاگیرہا یافتند۔ و اباً عن جدٍ چناں کہ در علوم مشرقی کمال می داشتند

دریں زماں ہم بعلوم مغربی کامل دستگاہ می دارند الحال بیشتر افرادِ خاندانی بیرسٹر ایٹ لا
بی اے و ام اے و ال ال بی فائز ہستند۔ برادر زادۂ ایشاں مسٹر محمد یحییٰ
بیرسٹر ایٹ لا جج و مجسٹریٹ ضلع در ریاست گوالیار و فرزند دلبند شاں حاجی مولوی
محمد ابو الحسن بی اے آئی ای ایس انسپکٹر اسکولہا ہستند۔ خود شاں در علوم مشرقی
کمال دارند و تا یک مدت وکالت عدالت دیوانی بکمال شہرت و اعزاز کردہ باو صف
قوت کار ترک نمودند۔ در نظم بعمر شانزدہ سالگی بملا محمد احسن صاحب مرحوم بلگرامی
تلمذ گرفتند و اصلاح محض بر چند غزل فارسی شدہ بود کہ از اوستاد مہجور گردید
ایں دوں ہر انچہ ہست بے اصلاح ست۔ بیشتر غزل در مشاعرۂ اردو بہ تبدیل مصرع
طرح بزبان فارسی غزل بفارسی گفتہ اند چنانچہ مصرع طرح اردو بر حاشیۂ
غزلِ فارسی ثبت ست و بر مصرع تبدیل شدہ بفارسی خط کشیدہ شدہ تا عیاں
گردد کہ چہ بود و چہ شد و در تاریخ گوئی ہم کمالے و مہارتے خاص دارند کہ در
ہیچ کس نشنیدہ و دیدہ نشدہ و آں این ست کہ نخستیں اشعار متضمن سوانح در ہر
بحر و قافیہ کہ می خواہند تمام می کنند۔ پس مادۂ تاریخ بہماں وزن و قافیہ از مصرع یکہ
می خواہند بر می آرند۔ ذالک فضل اللہ یوتیہ من یشاء۔ انموذجے ازاں ہا
دریں کلیات شان در ذیل از ہیچ در بیاض گزاشتند۔

باایں ہمہ کمال شاعری کلام خود را بچاپ دادن روا نمی داشتند و اصرار

مایاں را به لیت و لعل می گذاشتند۔ بارے الحمدللہ که از اصرار برادرزادهٔ خود و پامردیِ فرزندارجمند خویش مجبور گشتند و من ہیچمیز را دیباچه نویسی نصیب آمد۔
ممدوح را اگر تلمیذ سعدیؒ و خسروؒ خوانم رواست و محاسنِ کلام را ستایش به نکته سنجانِ معانی حوالت کنم بجاست که من تا مبلغ آں نمی رسم پس اہل آں نیستم الحق؎

ذره نتواند که سنجد حسنِ روئے آفتاب

ایں کتاب کلیاتِ قاری ست اما اسم تاریخی آں "اشراقاتِ دلِ قاری"
۱۳۴۸ھ
مناسب می نماید۔ باری تعالیٰ ممدوح را بر چارپالش امن و اماں تا دیر بعیش دارا د و عالمے را از فیوض و برکات ذات والایش مستفیض گرداناد بحرمت النبی صلعم و آله الامجاد آمین ثم آمین فثم آمین۔

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

قصیدۂ نعتیہ

مسمّٰی باسم تاریخی

صلۂ آخرت

۱۳۰۶ ھ ۱۳

ہاں دلِ بے تاب ہاں بیش مشو دربہا — کز سرِ جاں سر کنم راہِ درازِ ولا
در رہِ عشق ار بود خارِ غم و سنگِ رنج — ہمتِ مردانہ را آبلہ نعلینِ پا
دودِ دلِ اہلِ درد چترِ سرِ شاہِ عشق — آہِ رسائیش بود رایتِ فتحِ انتہا
پایۂ اعلائے عقل زینۂ پائینِ عشق — تحتِ زمینِ جنون فوقِ سمائے ذکا
داغِ جبینِ جناں رونقِ رخسارِ مہر — پیشِ سویدائے دل ماہِ دو ہفتہ سہا
گوہرِ غلطانِ اشک از صدفِ جوشِ دل — چشمِ گہربار یافت بہرِ نثارِ لقا
تابِ تواں را فلک صبر و سکوں را جبال — آتشِ حسنِ کسے سوخت لبانِ گیا

برقِ یمانی بجست بادِ بهاری وزید　　طاقتِ وامق نماند خیمهٔ عذرا کجا
از سرِ مجنون پرید هوش و نماندش قرار　　محملِ لیلیٰ رسید آمده بانگِ درا
رشکِ چراغاں بود سینهٔ پُر داغِ من　　از درِ چشمانِ من بهرِ تماشا بیا
چشم کشا و نگر یادِ کسے می دهد　　هر چه درین عالمست ذره بود یادکا
داد نه غارتگری بین دل و جانِ زار　　برد بغارت ز من غمزه و ناز و ادا
کل ز سمک تا سماک ذرهٔ از راهِ درد　　قطرهٔ از بحرِ عشق قلزمِ ارض و سما
جودتِ مشائیان حکمتِ اشراقیان　　حرفِ نخستین بود ز ابجدِ عشق و ولا
قیمتِ روزِ وصال از دلِ شیدا مپرس　　سلطنتِ چار دانگ بر شبِ هجراں فدا
سودِ همه عمرِ عقل گرچه بود کوهِ سود　　در برِ سودائے عشق آمده پا در هوا
هان و زبانِ قلم بیش چکید از تو بیش　　حرف ز درد و غم و محنت و رنج و بلا
لیک نگفتی هنوز کیست که از بهرِ اوست　　آن همه آه و فغان و این همه شور و بکا
هست مگر آنکه هست خاصهٔ خاصانِ حق　　پیشِ درِ شوکتش چرخ بخدمت دوتا
آنکه وجود از عدم نامدے اندر وجود　　گر نه وجودش شدے علتِ خلقت سرا
وانکه نرستے گهے هیچکس از هولِ حشر　　او نه شفیع ار شدے پیشگهِ کبریا
هست ز وهم و گمان رتبتِ او بیشتر　　مکرمتِ خاص وے داد صلا هر کرا
نامده در بزمِ دهر دهر پُر از آمدش　　آمد و شانش بود بر همه شانها زجا
نسبتِ آدم با و نزدِ دلِ حق پرست　　چون صدف و گوهرست با گِل و گُل گویا
جانِ دو عالم بود بستهٔ فتراکِ او　　پیشروانِ رهش با همه صدق و صفا
شاهدِ توحیدِ حق چهره طفیلش کشود　　گشت ز دیوِ مرید گردنِ عالم رها

باختہ از ہیبتش رنگِ رخ خویش شرک — ساختہ از رحمتش وحدتِ حق رخ نما

نیست جہنم مگر یک دمِ گرمِ کسے — کاں بود از کاکلش در تپ دل مبتلا

جنتِ فردوس نیست از نفسِ سرد بیش — از لبِ شیدائیِ آں گلِ رخسارہا

ذرۂ خاکِ رہش وہ کہ فدائے آں — از دلِ شمس و قمر گشتہ صباح و مسا

یک کفِ خاکے از و لشکرِ اعدا شکن — یک پرِ کاہے از و تیغ و دودم درو غا

افسرِ شاہانِ دہر خاکِ درِ جاہِ او — پیشِ گدائیش و کون ہیچ نیرزد بہا

عرشِ بریں باہمہ عزت و شانِ رفیع — در قدمش سر نہاد یافت ازاں اعتلا

گیسوئے واللیل بوئے عارضِ والشمس بیں — یافت ز فیضانِ او نیک شمیم و ضیا

خضر کہ رہ آشناست زمزمہ سنجِ بداست — یک دمہ دیدارِ او حاصلِ دیرِ بقا

خوبیِ رویش مپرس از کفِ پایش خجل — چہرۂ شمس و قمر دیدہ اگر ہست وا

خستۂ او رست خود خستگیش جاں نواز — بستۂ او رست خود بستگیش دل کشا

حرز ملائک بود رقعۂ آں کہنہ دلق — کرد ز دستِ ولہ ہرچہ گدائیش قبا

چرخ شد از روشناں ز آبلہ پایانِ آں — بقعہ کہ پائے سگش کرد بداں اعتنا

شعلہ بطور افگند لمعۂ رخسارِ او — جاں بہ مسیحا کند کشتۂ لعلش عطا

دفترِ توصیف را کرد تصفح چو عقل — یافتہ در شانِ او جملہ حدیثِ ثنا

دستِ ضعیفانِ او پنجۂ شیر افگند — پنجۂ دستانِ او پنجہ بہ د از قضا

گرنہ درودش کند یاریِ آں باد دوست — بابِ اجابت بود بند ز بہرِ دعا

ہست اگر یادِ او ہست بقا ایں ہمیں — نیست اگر یادِ او ہست ہمیں لب فنا

ذرہ کو ئیش نگہ ہست بلاگیرِ آں — مہر ز دستِ شعاع باہمہ شانِ علا

میل ندارد بہ گل انس نہ گیرد بسرو — ہر کہ نظر دوختہ است بر خس و خارش ولا

وارفتۂ مشتاق چیست شربتِ دیدارِ او — مرہمِ عشاق چیست زخمے ازاں دلربا

تیغِ نگاہش اگر گردنِ عاشق زند — واہ وے و بختِ وے زندہ شدہ دائما

نیست بسا آتش گلے در چمنِ روزگار — ہمچو منش صد ہزار بلبلِ دستاں سرا

لطفِ عمیمش صلا تا بجہاں دادہ است — با ہمہ جرمم امید با ہمہ خوفم رجا

نقشِ کفِ پائے او قبلۂ ایمان و دیں — سجدہ برد پیش او سجدہ بصد التجا

آبِ حیات آمدہ خاکِ درش بہرِ دوست — وز پئے خصم آتشے ست بادِ رہش حق بجا

یلّے فتے عہدش اگر حاتمِ طائی شدے — بہرِ گدایانِ او بندۂ شانِ سخا

ہست او ہم زمیں سفرۂ عامِ الٰہ — نیست جز او بہرِ آں مائدہ دارِ صلا

داغِ غم و رنجِ او بر تیغ زرِ سرخ ار کشد — جہر نہ تابد گہے بابر دگر بر ملا

تا خس و خاشاکِ او رفتہ بدریوزگی — دل کشی رنگ و بو بہرِ گل آرد صبا

نیست اگر در دلش داغِ غمِ کوئے او — کعبہ بہ تن کردہ است جامۂ نیلی چرا

ملکتِ او را غنا شحنۂ معزولِ دل — بندۂ بے زر شمار فقرِ درش را غنا

خاکِ درش بہ صفا از مژہ جاروب کش — دیدۂ خور ساختہ گردِ رہش توتیا

یابد اگر از سگش ریزۂ پس خوردہ اش — ہمچو تبرک نہد بر سر و چشمش ہما

یوسفِ مصری کشد ہمچو زلیخا فغاں — گر ز در ایش کند گوش ادائے صدا

تا قدمِ نازِ او رنجہ شدہ بر زمیں — چرخ نہادہ است سر بر قدمِ ایں فضا

با لبِ جاں بخشِ او تشنۂ او بشمرد — آبلۂ زہرِ مار چشمۂ آبِ بقا

چرخ ز سیارہ ہا نقدِ رواں آوردہ — تا بفشاند بشوق بر سرِ آں نقشِ پا

روح بود روح را جان بود از بہرِ جاں　　اصلِ اصول ہمہ گوہرش اے مرحبا
بستۂ شانش دو کون خستۂ آتش ہر آں　　طنطنہ اش بس بلند سلسلہ اش بس رسا
آنکہ نظر باز ہست با نگہِ ژرف بیں　　دید ازو ابتدا یافت باو انتہا
رشحۂ لطفش نعیم شعلۂ قہرش جحیم　　دسترسش بر کمال شانِ عظیمِ خدا
گفتۂ حق گفتہ اش کردۂ حق کردہ اش　　دیدہ اگر احول ست بنگرد از ہم جدا
جاش ز جاہا بروں پاش بفرقِ علو　　عزتِ عزت ازو رنگِ رخِ اصطفا
وہم نگنجد بجاش عقل نہ سنجد علاش　　پایۂ او تدلّیٰ[1] بود زینۂ او را دنیٰ
ہست غمِ عشقِ او دوحۂ دائم بہار　　از گلِ عیش و نشاط و ز ثمرِ مدعا
سجدۂ بر نقشِ پاش از سرِ اخلاص و ذوق　　ہست زبہرِ قضائے عمری ایماں ادا
آنکہ بود انتہا از پئے توصیف و مدح　　بہرِ مدیح و ثناش ہست کم از ابتدا
روزنِ دیدِ خدا ست حلقۂ گیسوئے او　　صفحۂ روئے وے ست آئینۂ حق نما
سایۂ لقائش نبود نکتۂ آں نکتہ سنج　　ساختہ اندازہ ہاں بہرِ پدیدِ ما غطا
قادری دل خستہ ہاں خسروِ عالم پناہ　　ہست مخاطب بتو با کرمِ غم زدا
نذرکش از سوزِ دل سازکن آہنگِ نو　　نیست کہ بے حظ شود شاہ ز شورِ گدا

(مطلعِ ثانی)

اے شہِ مجد و علا شافعِ روزِ جزا　　خواجۂ ہر دو سرا صاحبِ تاج و لوا
گرچہ ہزاراں ہزار بہرِ تو ہمچوں من اند　　ہست کجا ہیچو تو بہرِ من بے نوا
جرم بسامانِ آں ہست مہیا بہ بیں　　لب بہ شفاعت کنوں گشت کشودن روا

---

[1] دنیٰ فتدلیٰ ۱۲

گوشۂ چشمے ز تو ار چہ بود گاہ گاہ — مرہمِ زخمِ دل ست دردِ جگر را دوا

بہر چہ سوگند خورد حق بہ شب و روزِ خود[۱] — بود مگر در نظر کاکل و روئے شما

راہ نمائے یقیں بیخ کنِ کفر و کیں — جنبشے از ابروت اے شہِ ملکِ ہدا

چوں ز خدا آمدی آیتِ رحمت[۲] بخلق — کشمکشِ فکر رفت گرچہ من و صد خطا

صحت در رنجوریِ عاشقِ جاں باز دا — چشمِ تو بیمار ساخت لعلِ تو دادش شفا

در رہِ قربت چناں گرم پرانذی کہ شد — جائے تو در لامکاں گشت قدمہت قفا

کیست کہ تابد سر از پیرویت کز ازل — بہر تو بگرفت عہد حق[۳] ز ہمہ انبیا

گر بہ برت خوانیم غایتِ احسانِ تست — ور ز درت رانیم بختِ بدم را جفا

خواہ نوازی مخواہ تیغ زنی حاکمی — بندہ ام و جاں سپار سر بزمینِ رضا

ہست فراخیِ خلد بہرِ اسیرت بہ بند — ہر دو جہاں بے تو ہست تنگ تر از تنگنا

پا ننہد زینہار بر سرِ اورنگِ شاہ — یافتہ در کوئے تو ہر کہ ز تو بوریا

نیستے اے شاہِ کل پایت اگر در میاں — گشتہ ام خیرہ سر خوردہ ز شیطاں قفا

آنکہ بحرمت کند دعوئے غایت رسی — نیست ز با قلم[۴] او الف زن و زنار خا

دستِ تو دستِ خدا است قوتِ او قوتش — کافرِ مطلق بود منکرِ قولِ ما رمیٰ[۵]

تیرِ جفا گر رسد از تو پیاپے شود — عاشقِ جاں باز را بیش وفا بر وفا

ناشدہ پیشت شدہ نزدِ تو پس ہیچ پیش — قلبِ تو از نورِ ذات دیدۂ تو ہکذا

---

۱ واللیل والنہار ۱۲ ۲ وما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین ۱۲

۳ واذ اخذ اللہ میثاق النبیین الخ ۱۲ ۴ در عرب شخصے بود کند زبان ۱۲

۵ وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمیٰ ۱۲

کار شده هیچو ز کون و مکان رازِ تو | بهرِ مسِ ما همه گوهرِ تو کیمیا
پردهٔ میم از میان گرفته ای شاهِ دین | هیچ نه بینند جز ذاتِ احد اتقیا
لیلة الاسریٰ[1] چه بود ناز و نیازت بربّ | نیست بجز ذاتِ پاک محرمِ این ماجرا
هر که بگیسوئے تو جان و دل آویخته است | کاکلِ حورانِ خلد در نظرش اژدها
بهرِ شکستِ دو کون بستگیِ هم نه بود | گشت مگر لطفِ تو در حقِ آن مومیا
بر تو صلوٰة و سلام خواستن از حق مدام | مجمعِ قدوسیان راست غدا و عشا[2]
با همه این خواجگی فخر نمودن بفقر | جان بفدائے تو باد هست بجا اعتزا
کشتیِ نوحِ[3] اهلبیت لطف ز تو باد شرط | مانده ازان غرق شد بوده زان قد نجی
نسبتِ خویشی بتو مایهٔ صد افتخار | شمهٔ در شانِ آن هست ز حق انما[4]
ذاتِ تو مجموعِ حسن و ز شرفِ صحبتش | هست کسے مخزنِ صدق و صفا و تقا
هست کسے مطلعِ رائے درخشان که وحی | پیش بآن یار گشت قولِ تو او را گوا[5]
هست کسے منبعِ جود جمعِ قرآن | از پئے دینِ قویم معدنِ حلم و حیا
هست کسے مصدرِ علمِ فراوانِ تو | کز لبِ حق گفته در حقِ او بابها[6]
الغرض اصحابِ پاک پرتوِ انوارِ تو | از پئے شان کالنجوم بهرِ ما اقتدا[7]
در پسِ شان تابعین در پسِ ایشان تبع | آئینهٔ جلوه ات یافته از حق جلا
تابشِ هر ذرّه از تابشِ خور آمده | خود بحقِ عالمان گفته کانبیا[8]

---

[1] معراج شریف ۱۲ [2] غذائے روز و شب ۱۲ [3] اهلبیتی کسفینة نوح الخ ۱۲ [4] انما یرید الله الخ
[5] کان رایه موافقاً للوحی والکتاب ۱۲ [6] انا مدینة العلم و علی بابها ۱۲
[7] اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم ۱۲ [8] علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل ۱۲

شان دو گروه‌اند یک گروه[1] تفقه بفقه — ساخت زایشان طب پاک که بس دوا
رمزِ طریقت. دگر[2] سینه بسینه نمود — هر دو ز بهرِ جهان هست بحق رہنما
ایکه بهر حالِ ما ناظری و حاضری — نیست بجز رحمتت لغزشِ ما را عصا
ظاهر و باطن مرا پیرویِ شان بده — انت مجیب الدعا انت مجیب الدعا
وز درِ خویشم مران بر درِ ایمان فلان
انت وسیع العطا انت وسیع العطا

[1] ائمہ مجتہدین ۱۲
[2] اولیائے کرام ۱۲

خوارِ خدا درست زتیمارِ مصطفا — کے از کسے درست شود خوارِ مصطفا
کردارِ حق بود همه اطوارِ مصطفا — اطوارِ حق بود همه کردارِ مصطفا
عینیت ست عینِ دل ار واکند کسے — اقرارِ ذاتِ حق بود اقرارِ مصطفا
پروا کجا کند بدم حضرتِ مسیح — خود رنجِ جان فزاست به بیمارِ مصطفا
کور و کرست آنکه جدا دید یا شنید — از حق جمالِ چهره و گفتارِ مصطفا
بشکست خار در جگرِ بادِ نو بهار — تا زد بخوشش خرامیِ رهوارِ مصطفا
بر چار دانگِ دهر بود سکه اش روان — کان نقش بر دل ست ز رفتارِ مصطفا
یار است یار یار شگے نیست اندرین — حق را ست یار آن که بود یارِ مصطفا
شبنم ز قطره کله گل سبز بهشت — گل چهره شد مگر بخس و خارِ مصطفا
قادر هزار خلد به پایش کنم نثار
یا بم چو گوشهٔ پسِ دیوارِ مصطفا

دل خانۂ خدائے عظیم و قدیر ہست ‏ ‏ نبادش از حبِ بشیر و نذیر ہست
ذاتش ز نورِ ذاتِ سمیع و بصیر ہست ‏ ‏ کز قرب و بعد و پیش و پس یکساں خبیر ہست
گر دفترِ قضاست و گر منشیِ قضا ‏ ‏ فرمانِ شاہ آں بود و ایں دبیر ہست
لطف و کرم ز شاہ چو بازو بکارِ ما ‏ ‏ زورِ عسیر بر منِ مسکیں یسیر ہست
ہیہات اگر نگاہ بہ پیچد ز سوئے ما ‏ ‏ آنگہ یسیر نیز عسیر از عسیر ہست
ہر نقش کاں بلوحِ دو عالم کشیدہ اند ‏ ‏ قربانِ نقشِ پائے بشیر و نذیر ہست
از شبنم ست روئے گلِ تر عرق عرق ‏ ‏ شُستہ کہ پیش ازاں کفِ پا دل پذیر ہست
عنبر بود کہ مشک عبیر ست یا کہ عود ‏ ‏ حقا ز بوئے کاکلِ او مستعیر ہست
گرد سرِ فرارِ مبارک بہ پائے سر ‏ ‏ از مہر و ماہ در رہِ قرباں مسیر ہست
اے آفتابِ حشر مشو گرم رخ بپوش ‏ ‏ لطفِ شفیعِ ما نگرا ابرِ مطیر ہست
ہر ذرہ کاں ز کوچۂ پُر نورِ حضرت ست ‏ ‏ ایمانِ ما کہ زو کشش مہرِ منیر ہست
اے ہمنشیں چہ غم ز جفاہائے روزگار ‏ ‏ از بہرِ ما جہانِ کرم دستگیر ہست
ہر کس کہ شد قتیل ز شمشیرِ عشقِ او ‏ ‏ بازی ز زندگیِ ابد بہرہ ومیر ہست
قرباں بداں کنند صد اورنگِ قیصری ‏ ‏ با عاکفانِ کوچۂ او چوں حصیر ہست

قاری بحمد و نعت ز توحید لب کشا

اللہ بے مثال - نبی بے نظیر ست

ضو کہ داد از رخ کہ دنیا مطلعِ انوار ہست ‏ ‏ ہر دو عالم نیک سنجد کاں شہِ ابرار ہست
گوہرش از درجِ محبوبی دُرِ شہوار ہست ‏ ‏ ذاتش از برجِ صفا خورشیدِ پُر انوار ہست
دارم ایماں بہرِ او اطوارِ حق اطوار ہست ‏ ‏ با یقیں دانم بپیش کردارِ حق کردار ہست

رحمة للعالمین ہست و شفیع المذنبین
یاس کفر ہست اے بزہکاراں کہ او غمخوار ہست

از الم نشرح الم نشرح شدہ مخفی نماند
سینۂ صافیِ او گنجینۂ اسرار ہست

نیست بیروں از خس و خاشاک وزنِ جرمِ ما
ما چہ غم داریم لطفش قلزمِ ذخار ہست

سرو و شمشاد و صنوبر پابگل کاں قدِ راست
جویبارِ قامتش را سروِ خوش رفتار ہست

سوزِ دردِ آتشیں رخسارِ او دل را غذاست
بہرِ ما دل ہست ایں یا مرغِ آتش خوار ہست

ہفت دریا را چہ یارا دم زند از فیضِ خویش
قلزمِ جود و سخایش بحرِ گوہر بار ہست

از مکاں تا لامکاں زیرِ قدومِ نازِ اوست
چوں نباشد لامکانی یار را دلدار ہست

مرسلاں روزِ ازل میثاق بہرت دادہ اند
وہ گروہِ زیرکاں از جامِ او سرشار ہست

عالمِ علمِ لدنّی واقفِ اسرارِ حق
ہست امی۔ دانش و فہم و خرد را یار ہست

والقمر۔ والشمس واللیل از چہ اندر مصحف است
از دو رخسار و ز مویش با قسم تذکار ہست

ہر کہ اندر حلقۂ گیسوئے او دل را نداد
بندِ شیطاں رست زندانی و خوار و زار ہست

اے مسیحائے دو عالم دارُوئے از دردِ خویش
قادری دردت طلب بے دردِ تو بیمار ہست

ادائے محبوب اگر شمہ بتانِ دیر و حرم بدانند
کہ سر بسجدہ شدن بصد جاں بہ پیشِ نقشِ قدم بدانند

ز ذرہ ہا تا بہ مہر و ماہ است از طفیلِ قدومِ پاکش
وجود را بے وجودِ حضرت خرد پژوہاں عدم بدانند

فروغِ صورت صفائے معنی بہر نمط از خدائے برتر
نثارِ ذاتِ گرامیِ او نگارِ لوح و قلم بدانند

مثال اے دل ز بے نوائی کہ رحمتے ہست او مجسم
کرم نمودن بہ بے نوایاں مدام اہلِ کرم بدانند

مرادِ خالق بقائے عالم شدہ است مربوطِ گوہر او
نہ ہر کرا ربط ہست با وے نصیبِ او را ز غم بدانند

بہیچ اعلیٰ ہزار اعلیٰ بہ نعتِ آں سرورِ دو عالم
بود و گرچند از ملائک اگر ہمہ کم ز کم بدانند

چہ گویم اے دل کہ اختیارش چہاست بہ ہر دو کون از حق ‎ ‎ ز ابروانش اشارۂ با قضاے مبرم بہم بدانند

بہ عشقِ پاکش چو عاشقان را وفور باشد ز رنج و غمہا ‎ ‎ تمام عیش و نشاطِ عالم نثارِ ہم و الم بدانند

دو کون را ہست سفرہ چیدہ ز بارگاہِ خدائے داور ‎ ‎ گروہِ حق بین و دستِ جودش قسیمِ خوانِ نعم بدانند

ز ہفت افلاک پشتِ خدمت بپیشِ سنگِ درِ جنابش ‎ ‎ چو بندگانِ کمینہ او دل بہ ذوقِ صد گونہ خم بدانند

اوامرِ حق بفرض و واجب قادری آمد ز بہرِ مایان

بحکمِ دانش ز جملگیش بہ او محبت اہم بدانند

روحی فداک اے شہِ والائے دو جہاں ‎ ‎ قلبی لدیک اے کہ توئی اصلِ کن فکاں

مداحِ تست مالک و خلاقِ انس و جاں ‎ ‎ کس را مجال کو کہ کند نعتِ تو بیاں

حق دیدہ اند حق بسرودند در آستاں ‎ ‎ جز آستانِ تو نبود دیگر آستاں

از اعتزا بما تو زمینی و گرنہ ہست ‎ ‎ لاریب جائے تو بخدا خاصِ لامکاں

ہیچ ست اے جہانِ ضیا این ثنائے تو ‎ ‎ ذرہ بود دو کون و توئی مہرِ ضو فشاں

الکن بود زبانِ ملائک بمدحِ تو ‎ ‎ حق ہست کے زمیں برسد تا بہ آسماں

آمد ترا قدم چو بسوئے سرِ زمیں ‎ ‎ سجدہ بصد خلوص کند سوئیش آسماں

گر ذرۂ ز خاکِ درِ تو نصیبِ ماست ‎ ‎ برتر بحقِ ما بود از گنجِ شائگاں

عرشِ بریں کہ اوج بپایش بود نثار ‎ ‎ نعلینِ پاکِ تو بودش تاجِ عز و شاں

بگرفت وام از لبِ تو یک دمے مسیح ‎ ‎ حاصل شدہ باو دمِ احیاے مردگاں

قادری بہ بے بضاعتیِ خویشتن منال

آقائے ما جواد و کریم ست و مہرباں

جلوۂ ذاتِ احد از ذاتِ احمد آمدہ ‎ ‎ ہر چہ ہست اندر جہاں آیاتِ احمد آمدہ

آنچه باشد در دو عالم هست نیکوتر عیان هر همه برهان پئے اثباتِ احمدؐ آمده
شمّهٔ از قهرِ احمدؐ شعلهٔ نارِ جحیم کوثر و تسنیم از رشحاتِ احمدؐ آمده
چون بچشمِ ذرّه بین آئی ترا روشن بود مهر و ماه از پرتوِ ذراتِ احمدؐ آمده
بر بساطِ این جهان صاحب خرد شاهے که بود خود بصد جان بندیٔ ربقاتِ احمدؐ آمده
وانکه سرکش بود چون نه خورد - بیدق پیل نذر داده - رخ بزیرِ ماتِ احمدؐ آمده

قادریِ بیچاره سر بر پائے اقدس داشته
دستگیری خواه از حسناتِ احمدؐ آمده

شهِ دین و دنیا چه سرکار داری بزهکار را هم به زنهار داری
تلطف بصد راه بر حالِ مایان مدارا با عدا و کفّار داری
دلِ دوستان هم دلِ دشمنان را ز کیفِ مئے لطف سرشار داری
دو عالم کجا گردن از تو بپیچد کمند از دوتا زلفِ خمدار داری
رگِ گل چه بوسی تو آن پائے نازک که سرتا بپا صورتِ خار داری
سزد فرش از رشتهٔ جانِ پاکان قدم تا بهنگامِ رفتار داری
نه تنهاست در شهرها شهرتِ تو پر آوازها دشت و کهسار داری
بهر حلقهٔ گیسوئے عنبر آگیں چها نافهٔ مشکِ تاتار داری
به نقدِ دل و جان و هم دین و ایمان دو عالم پئے خود خریدار داری
ز روزِ نخستین بخلقِ عظیمے شرفها بر ابرار و اخیار داری

چه از هولِ حشر انتشار است قادری
حریصے شفیعے ز غفّار داری

پاے نگہِ شوق دواں سوئے مدینہ   دستے بدہ اے کوچۂ دلجوئے مدینہ
حقّا کہ بود خلدِ حسیں کوئے مدینہ   ریحانِ جناں کو و کجا بوئے مدینہ
ہر رخ سوئے کعبہ کہ بود قبلۂ عالم   اللہ رخِ کعبہ سوئے کوئے مدینہ
وہ واہ چہ مشاطگیِ کعبہ کہ وسمہ   از پردۂ خود بستہ بابروئے مدینہ
از شرک ہم از کفر کہ صد کوہ بپا بود   انداختہ از بن تیشۂ بازوئے مدینہ
در پیش کمر بستہ ثریٰ تا بہ ثریّا   الحق چہ دراز آمدہ قابوئے مدینہ
ضم ہست چو از کثرتِ رحمت چہ تواں گفت   کایں پہلوئے عرش ست کہ پہلوئے مدینہ
صد چشمۂ حیواں بہ ہر خضر زیادش   یابد چو گہے جرعۂ از جوئے مدینہ
بگرفتہ باغوش۔ خدائیِ خدا ایش   اللہ۔ چہ وسعت بہ برِ کوئے مدینہ
جاروب دہد مہرِ عظیم از خطِ نوریش   در راہِ قدم باز سوئے کوئے مدینہ
از غنچۂ خود۔ غنچہ۔ دلِ خلد شد الحق   وہ وہ چہ گلِ داغِ غم کوئے مدینہ
مشہورِ جہاں خوبیِ دلداریِ خلد ست   صد مایہ فزوں دلبریِ خوئے مدینہ
اے سروِ جناں۔ پاے زحق خواہ و بیا بیں   سروے ست چہ دلکش بلبِ جوئے مدینہ
سرگشتۂ وارستہ دلِ زار چرائی   در گیسوئے یکتا یہ در مہروئے مدینہ
منشورِ خلود ست لفردوس کہ ثبت ست   اندر دلِ ما نقش ز یاہوئے مدینہ
بر بست بہ یک غمزۂ دلکش دلِ کونین   توحید بود مایۂ جادوئے مدینہ

قادری طلبی مامنِ صد خیر قدم زن
آ۔ آ۔ بشنو از لبِ دل جوئے مدینہ

قصیده در منقبت حضرت علی رضی الله عنه

دهد با دوستان هر شب جنت جام از کوثر
کند از بهرِ شان هر جا بر جوئے خلد پر ساغر

جهان با صد سعادت رخ بسوئے بندگان کرده
زمانه فرخی داده بیاران با هزاران فر

ز رحمت گشت فرحت را وفورِ جوشِ آن مایه
که گل آسا شگفت از خنده هر پرکارهٔ آذر

نه تنها اندرینجا عالمے بر خویشتن می بالد
مسرتها ست در جنت قبا تنگ ست بر قنبر

نسیمِ خرمی بارد به هر جا در خرامِ تازه
ز شادیها ز عشرتها گلِ احمر گلِ اصفر

رکوع اندر سماها چون سجود اندر زمینها چه
طواف اندر بروز و شب چرا مهر و مه انور

سرود سور را از چیست در سر شش هست سوئے
که بر دارد غم و هم و الم از طرف بستر

سوالم گشت چون از دل ازین سامانِ پریشانے
ندا زد ملهمِ غیبی بخوان این مطلعِ خوشتر

بود نوروزِ عیدِ ما زمینِ مقدمِ حیدر
که شاهِ ماست از روزِ ازل آن برترین گوهر

زہے سلطان ما آنے که صد فغفور بس خاقان
به پیشِ بندگانِ او زمین بوس و کمین چاکر

چه تحسینش کسے گوید که سرتا پائے تحسین ست
بعمرِ نوح اگر گویند از کم هم بود کمتر

نمے از قلزمِ قدرِ محیطش هفت دریا ها
ز وسعِ شوکتش هر ذره هفت اقلیم را کشور

ز شانِ عالیِ او شمه باشد اگر گویند
فلک همپائی خورشید ماهے ست از حیدر

به هر جا ذوالفقار او عصائے موسوی مانند
کزو پامالِ جانِ کافران لشکر اژدر

هنوز از هیبتش لرزه بروحِ عنتر و مرحب
ز نامِ نامیش پر شور تا امروز در خیبر

نیامد در جهان گردن کشے کاں سر به تیغش داد
نزاده مادرِ گیتی بعالم همچو او صفدر

سما بر عتبۂ والاش سجدہ ساز و جبہہ سا — مہ و مہر ست حاجت بر در شبیر و شبر رضؓ
دلِ قادری ہمی خواہد کہ خواند مطلعِ ثانیش — کہ باشد دلنواز و جانفزا و نیک سرتاسر

زبہرِ شہرِ علم احمدیؐ در آمدہ حیدر رضؓ
ازاں در وصلِ مقصود ہر جوئندہ داور

اگر حق را کسے خواہد کہ بیند سوئے او بیند — مگر بیند بچشمِ دل کہ او حق را ہست خوش منظر
نظر بر روئے او آمد عبادت بہرِ حق بیناں — شدہ سرتا بپا حق را ہست او آئینۂ مظہر
بیاید قالبِ بیاش جانے جسمِ سالک را — تنِ جانبازرا روحے شدہ زیبندۂ تن پیکر
عماد آمد پئے قصرِ شریعت ذاتِ والاش — پئے فلکِ طریقت گوہرِ اوبس گراں لنگر
بقرآں ہل اتیٰ یک شمۂ وصفش خدا خواندہ — کرا زہرہ کہ در غایت ثنائش بر آرد سر
کشادِ کارہائے سخت اندر گردشِ چشمش — کہ در مشکلکشائی از حق آمد بہرِ ما یاور
زمیں نازد بجود بالد بفرقِ آسماں تازد — لقب چوں بوتراب آمد شدہ دیں را ز حق در فخر
شدہ منشورِ حق از نامِ پاکش خطبۂ جمعہ — ز پائے عالیِ او سرفراز آمد سرِ منبر
حسود و خصمِ او را از قضا آمد بہوا بہ — بدل پیکاں ز کلفت ہا لبراز سنج و غم خنجر
بزیبائیِ قدِ او بدلجوئیِ خدِ او — نہ سروے در جہاں شد نے بجنت شد گلِ احمر
بخاص و عام در کرب و بلا گردید نامِ او — بہر صبح و مسا با صد خلوصِ جان و دل از بر
دعا از بہرِ ممدوح ست رسمِ مدح گو اما — چہ حاجت از دعائے ذرّہ در حقِ خورِ اکبر
دعا از بہرِ خود اے قادریِ مسکیں طفیلش کن — کہ بہرت اندریں صد خیر از حق آمدہ مضمر
خدایا از برائے شیرِ خود رحمے بحالم کن — کہ ضائع رو بہیم نفسانی زدہ حالِ من ابتر
الٰہی از طفیلِ سرگروہِ بانوانِ خلد — مسِ حالِ خرابم را عطا فرمائے رنگِ زر

نصیب ما شود از ہر دو عالم خیر و ہم خوبی
طفیلِ سیدِ شبابِ اہل الجنۃ اے داور

ترکیب بند نا تمام در شان امیر المومنین حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

السّلام اے آنکہ ہستی جانِ جانِ سالکیں　　قبلۂ علم و یقینی کعبۂ ایمان و دیں
سُلّمِ بامِ رفیعت را بود نہ آسماں　　کمتر از یک پایۂ زیریں بہ چشمِ دوربیں
مہر و مہ را با ہمہ شانِ علوئے مرتبت　　از شعاعِ خویش پیشِ عتبات سربرزمیں
دشمنانت را بود ہموارہ ہم جانِ عذاب　　دوستانت را ز تو تسکینِ دلِ دایم قریں
روشنان انور از ذرّاتِ کوئے تو نصیب　　سربلندست از طوافِ کوچہات چرخِ بریں
ثقۂ یوفون بالنذر از خدا پیشت علم　　انّما۔ مرخانِ و مانت رہست منشورِ مبیں
موسیِ دریا شگافِ بحرِ ارشادی بما　　منحرف عرقابِ قہرِ حق چو فرعونِ لعیں
بابِ علمِ احمدی و رازدارِ لوکشف　　محرمِ اسرارِ غیبی یا امیر المومنین
از عطایت ابرِ دریا بار را فیضا تہا　　وز سخایت کیسۂ قلزم پر از درِّ ثمیں
گوہرِ تو گوہرِ غلطانِ زکانِ کن فکاں　　بے بہا جوہر بود ذاتت ز درجِ ماوطیں
دیدنِ رویت عبادت آمدہ از بہرِ ما　　اللہ اللہ عظمتِ تو پیش ربّ العالمیں
رشتہا چون با تو دارد قاریِ مسکینِ تو　　ہست در کونین از قبضہ اش حبل المتیں

آنکہ شاہد مدحتش را خود کلام اللہ بود
ہمدمش ہر گونہ رضوان و سلام اللہ بود

فارغ از جهت نیامد رد و عالم هیچ کس — ای شہ ہر دو جہاں را همزبان و همنفس
چشم بینا جنت الفردوس را دید اندر کہ ہست — از ریاض کوچہ ات بیرون فگندہ خار و خس
آنکہ اندر حصنِ ارشاد تو مامن یافتہ — بر متاعِ صدقِ او شیطان نیابد دسترس
با ہمہ انبوہ و غوغا از طلبگارانِ لطف — آشنا نامد لبِ ایثارِ تو با لفظِ بس
گاہ در دست تو بود تیغِ دو دم اندر مصاف — مہر آید در پسِ غرب از برایت باز پس

غزل

در شان امیر المومنین رضؓ

چو راہ طالبِ تشنہ بکوئے حیدر رضؓ یافت — چہ آنکہ سیری و تسکین ز جوئے حیدر رضؓ یافت
بگدیہ دست کشادہ ز تارِ خود چون مہر — فروغِ چہرہ ز انوارِ روئے حیدر رضؓ یافت
گل این چنین کہ بعالم شمیم افشان ست — مگر شمامہ از باغِ بوئے حیدر رضؓ یافت
شدہ ست فارغ و بے فکر آن ز خلد و جحیم — کہ گوشۂ ز غلامی بکوئے حیدر رضؓ یافت
رسید در حرمِ قربِ حق کسے کہ ز بخت — سواد جادۂ الفت بسوئے حیدر رضؓ یافت
شریعتِ نبوی و طریقتِ نبوی — چہ آنکہ حسنِ کششہا ز خوئے حیدر رضؓ یافت
سرور تا بہ ابد شد نصیبِ جان کسے — نخست روز چو جام از سبوئے حیدر رضؓ یافت

چنیں کہ دل کشی از رنگ و بوئے گلِ خلد　　نصیبِ خویش مگر از خاکِ کوئے حیدر یافت

فلاح نیست بکونین بہرِ آں قادری
کہ دستِ رد بہ رخِ خود ز سوئے حیدر یافت

"غزلیات" "خمسہ جات" "ترکیب بند"
و "مثنوی" وغیرہ

معبودِ ما غنی ز قیام و قعودِ ما — پروا ندارد او بہ رکوع و سجودِ ما
ذاتش قدیم و جملہ صفاتش باو قدیم — ز اوصافِ اوست یک صفتِ خاص وجودِ ما
او برتر از قیاس و خیال و گمان و وہم — کنہش برون ز حیطۂ گفت و شنودِ ما
در یک نفس بقا و فنا بہرِ ما ازوست — بیش از حبابِ تازہ بود و نمودِ ما
بنیادِ قصرِ ہستیِ ما جز بر آب نیست — لطفِ عمیمِ اوست پئے ما عمودِ ما
بودہ سرِ سمائے سکوں بہرِ ما قیام — ہیہات از چہ گشتہ دریں جا ورودِ ما
مہرش چو دستگیریِ ما ساز دا ز کرم — باز اندراں مقام بگیرد صعودِ ما
او بحرِ بیکران و دو عالم ز قطرہ ہیچ — دم کے زند بہ پیشِ وجودش وجودِ ما

تا چشمِ حق شناس نباشد بما نصیب
قادریؔ چگونہ نور فشاند شہودِ ما

آفریں ہا از خدا بر جانِ ما — کاں پذیرفتہ ز ما جانانِ ما
راہِ وصلش کے بوہم در گنجد — ہست تا کون و مکاں زندانِ ما
یک شبے باو شبِ قدرے بود — ہر زماں در کلبۂ احزانِ ما
صورت و معنی کہ داری آں چنیں — در دل و در دیدۂ حیرانِ ما
اے طبیبِ مہرباں زخمم مخور — دردِ آں آرامِ جاں درمانِ ما

اشکِ ما را سرسری مشمار چرخ — بند در هر قطره صد طوفانِ ما
سرکشی آخر حد در راس شکست — خستگی افزود بر ماشانِ ما
تیغ و تیر و نیزه در دست چه سود — ایمنیم از جان که هستی جانِ ما
نیست در دستم زمامِ اختیار — بس کنیدم پندهای یارانِ ما
برقع بر رخ دار یا از رخ کشا — بیش و کم کی گردد این ایقانِ ما
ما گدایان را بود گنج دو کون — یک نگاهِ لطف از سلطانِ ما

قاری این چشمانِ سرمه اگر گیر
چشمِ دل بکشا و بین قرآنِ ما

شمارد چون دل مسکین من انعام آسی را — که می بیند ز نعمتها غنی خدام آسی را

بود ذکر حبیب از هر نشاط سرمایه بیکس — نسازد چون ز یادش ورد دایم نام آسی را
شده آن زنده یاد ید ایامم گواه من — که گر دید قتیل از شوق دل صمصام آسی را
شد از سر حقیقت آشنا هر خوش و مست — کسی کو با صفای دل کشیده جام آسی را
فراغ از دو عالم یافته از بندها یکسر — نهاده آنکه بر خود بند دام آسی را
هر آن کو در رهش گم گشت ناکامی ز نقشش شد — کجا بر کام دل قوتی بود ناکام آسی را
نگین دل بود کم از صدف در قدر و در قیمت — نه تا بر خود نگارد مهر نقش نام آسی را
فرشته پیش چون بعد از حیات ظاهری بینم — چسان لی دل بگویم صبح آمد شام آسی را

اگر خواهی که از کون و مکان بالا روی قاری
برو در گیر از دستانِ دل اقدام آسی را

اے کہ داری برخ غیرت دہ مہرِ اعلےٰ　　ذرہ ام جلوہ دریغ از منِ مسکین منما
صورتے از ہمہ بہتر بنمایم ترا　　روبروے از ناز بآئینہ بیا جلوہ نما

منم افتاد بآن وادیِ پرخار بلا　　آہوئے قیس رمان ناقۂ لیلیٰ ست کجا
کوچۂ او عوضِ ہر دو جہان دادندم　　للہ الحمد چہ ارزان بکفم شد سودا
جان فروشان نتوانند رہِ عشق سپرد　　بوالہوس راست اگر داعیہ ہست ازینجا
شانہ در زلف شکن در شکن آخر کاریست　　از چہ گیری نہ بدست دلِ صد چاک مرا
جان ز من تشنہ بودی عوض جلوۂ خاص　　خانہ پرداختم از غیر بیا ساز ادا
وحشیِ دل کہ رمان بود و نشد رام کسے　　بند اینک شدہ در حلقۂ گیسوئے دوتا
بلبلِ طبعِ مرا گلشنِ قدس است مقام　　بہ گلِ روئے تو گشتہ نظرم تا بینا
گرچہ خواہم کہ ببینم نگہ اے یار بپوش　　تا نہ بیند رخِ تو دیدۂ کورِ جہلا
غنچہ را داعیۂ نازکی افتاد بدل　　نازنینا بچمن آ بکشا بندِ قبا

شوقِ لعلِ لبِ میگونِ تو رنگین بنمود
لالہ سان غرقہ بخون جانِ دلِ قاری را

ہر چند چند خس بود ارکانِ بوریا　　آید گلِ جنان پئے قربانِ بوریا
از بوریا نشین چہ شدہ شانِ بوریا　　جلوہ فروش آمدہ دکّانِ بوریا
پا را کجا نہد بسرِ تختِ خسروان　　پابند گشتہ مسندِ ذی شانِ بوریا
شیرانِ بیشہ ہا چہ کہ شیرِ فلک زبیم　　اندر رمش ز شیرِ نیستانِ بوریا
بالا ز قصرِ قیصری آمد ہزار چند　　خوش بقعۂ است کلبۂ احزانِ بوریا
کسبِ لطوفِ شان بود آن بجائے خویش　　الحق چہ رتبۂ است بسکّانِ بوریا

انوارِ طور در نظرِ ذره بین و صد — وادیِ ایمن است شبستانِ بوریا
گلهائے هر مراد بدامانِ آرزو — چینند عاکفانِ گلستانِ بوریا
بیرون بود ز حیطهٔ ادراک وسعتش — کونین گوشه است ز میدانِ بوریا
بنیانِ آن بود لبِ کنگرِ سما — زین جا بسنج کنگرهٔ ایوانِ بوریا
کونین بر زنند بهم در اشارتے — الله زور بازوے مردانِ بوریا

قاری پیاده گام نهی هوشدار هوش
بیدل سواره رفت به پایانِ بوریا

مخمور چشم او چه اثر مے دهد مرا — کیف از سرور خاص بسر می دهد مرا
نخل محبت چه ثمر میدهد مرا — تلخ است و ترش ذوق شکر می دهد مرا
چشم فسونگرِ تو بدلداری لطیف — صد خار خارِ غم بجگر می دهد مرا
کشتی ز بازِ نده کنی بهرِ کشتنم — هر گم نویدِ مرگ دگر میدهد مرا
ساقی مے شبانه و هم بادهٔ صبوح — از غم چه خوش بشام و سحر می دهد مرا
در کلبهٔ حزین من آن شمع رو ضیا — بیش از هزار شمس و قمر می دهد مرا
خود را حواله باکرمِ مهر ساخته — ذره بشانِ پند خبر می دهد مرا
یک بار خنده کردی و بردی دلم بلطف — دیگر بخنده طعنه جگر می دهد مرا

جور حبیب ز هر یکام دگر دهد
قاری بذوق خاص شکر می دهد مرا

رخ سوئے کعبه آمده زاهد بیا کیا زرا — در خم ابروئے کسے قبلهٔ ما نماز را
کیست که پے برد بکنه راز نیاز و ناز را — شد سپرِ نگین بندهٔ ناز ایاز را

سوخت دلم ز شعلۂ شمع جمال روئے او | جز دلِ سوختہ کہ یافت لذتِ ایں گداز را
دولت خویش از زکوٰة پاک کنند اغنیا | بوسۂ لب زکوٰة ہست دولتِ حسن و ناز را
حوصلہ اے مگس مکن دور کنندت ار رسی | دست چو شاه خود بود جاشده شاہباز را
ہر دو جہاں نہادہ است سر بزمین عاجزی | پایہ بلند آمده حسنِ کرشمہ ساز را
بربط و عود و چنگ و نے نیست مگر بہانۂ | مستیِ عارفاں کجا حیست نوائے ساز را

قاری بے نوا ترا بار کجا بہ بزم ناز
چوں نہ کنی دلیلِ راه از پئے خود نیاز را

[illegible]

از بوئے زلفِ یار رسانده اثر مرا | سازد بروں ز خویش نسیم سحر مرا
در خورد عشق آمده دل ہم جگر مرا | از بہرِ آں گزیده قضا و قدر مرا
گر زیرِ بام قرب تو باشد مقر مرا | فردوس بد تر است ز قعرِ سقر مرا
صد راه خواستم کہ گریزم ز کوئے عشق | یک عشوۂ ز حسن تو بستہ ممر مرا
آرندم از کجا و برندم کجا بجبر | ہیہات ہیچگونہ نباشد خبر مرا
ہر لحظہ آه و نالہ کشتم اندریں رجا | یک ہم ز صد ہزار نبود کارگر مرا
اللہ روئے او کہ چو صد بار بنگرش | آید ز پیشتر بنظر خوب تر مرا
آں بے کسم کہ جاں بدہم گر بزار یا | یک بار ہیچ کس نبود نوحہ گر مرا
سرگشتہ ام چناں کہ بہر لحظہ روز و شب | در بند خانہ ہم نگذارد سفر مرا

تا ہم اگر ز راهِ گذشتن ز خویشتن
قاری بہ بزمِ خاص کسے آید گذر مرا

[illegible]

دنبال می برد فرس شہسوار ما | دارد چہا نصیب خدا یا غبار ما
آمد بخواب ہم چو گہے آن نگار ما | ماندہ کنار نامدہ اندر کنار ما
یک شمہ است قصہ شیریں و کوہکن | از ما جرا کہ ہست بما و بہ یار ما
زاں می کہ دادہ اند بمار وز اولین | دانیم تا ابد نشود کم خمار ما
باد صبا بکوچہ جاناں ببر بدوش | از پر کاہ ہست سبک جسم زار ما
دی دادہ اند بار بدوشش من غریب | فردا خدا کند کہ گزینند بار ما
چوں صد ہزار جان بہیں بار زین دہند | ماکیستیم تا شود آں جا شمار ما
میرم بدل ہمی برم ایں آرزو بخاک | خیزم زنم فغاں کہ کجا ہست یار ما

قاری بعتبہ اش برسیدم بصد امید
نیمے نگہ نہ گشت بمن از نگار ما

چہ بجو وارض و جبا لہا چہ نجوم وماہ و خور و سما | ہمہ ذرہ ذرہ عدم ہمہ قطرہ قطرہ زیم فنا
رسد ار ہزار سناں غم بدلم از و ذرہ جفا | اِذا جاءَ الیّ معاطفًا ذھبت ھمومیَ کلھا
لیَ واحدٌ ھو وحدنا وسکینۃٌ لفوادِنا | فقبلتہٗ بکمالہٖ ورضیت عنہ بما ارتضی
کسے کو غریق حقیقت است برمز حق شدہ آشنا | کہ جہاں مثال سراب ہست جہانیاں ہمہ ہکذا
شدہ آں کہ محو رخ صنم چہ شناسد از کرم و ستم | ہمہ فارغ است ز زہر غم ہمہ بے خبر ز مئے عطا
لقد اعترفت من الازل بجلالہٖ بجمالہٖ | زکجا مجال کہ دم زنم بکجاست تاب پئے لقا
شدہ زیر ہفت تو زمیں کہ کشیدہ سر ز جناب او | شدہ سر بلند نہ فلک کہ فتادہ ہست بزیر پا
نہ سر است آں ہمہ سنگ ہست کہ تیغ یار بریدہ نہ | نہ دل است آں خذف رہ است کہ نہ ذرنیت بدلربا
چہ سزاست واعظ گفتہ وان ز نعیم و نار کنی بیاں | بحضور آنکہ شدہ است آں ہمہ ہست از قدح بلے

همه حسرتم که چه پرده ام همه حیرتم که چه آدم — همه بی‌خبر که کجا بُد نهان سرِ درون ما چرا
هزار پرده نشسته به نشیمن پرده فزون بُد — بچه رو شوی تو ز ما نهان که گشاده ایم دیده‌ها
چه سعیها ست چه فرح است دمی که غمزه نهان‌ها — نه ز تیغ جفا سرم بکنی ار آنکه کنم وفا
دلِ من نصیحت من شنو بره کجِ من و ما مرو — که درین ره است هزار گو همه پر ز کژدم و اژدها
ز خودی چو پنبه بگوش جان بنهاده شده ایم — بکش آن که تا برسدت بگوش ز شش جهات ندای لا
تو حباب سان شده عیان سرِ آب هستی بی‌نشا — ز فنا رهی ز وجود خود برهی به سیلِ عدم قضا
تو که هر زمان سپری است چه نهی پی برین پیران لیت — سر بگذار تو این جهان بنهاده دام چها چها

تو به پیش طاهره آن که شد چو هزار در چمن سخن
بکسی چه نسبت طنینِ تو بخروش قاری بی‌نوا

یک جهتی اگر بود عنصرِ سنگ و خشت‌ها — کی بود از یکی دگر سبحه و کنشت‌ها
لذتِ عفو ار چشید زاهدِ پاکباز شهر — باز شود ز خوبِ خود ساز کند زشت‌ها
مهره سر بساطِ ما شاطرِ ما عجب نهاد — هست ز دستِ خویشتن مات بود گرفته‌ها
منشی دفتر قضاست مرشناس و سرنویس — کیست که پی برد بکنه ز خط سرنوشت‌ها
نشو و نمای ما بود آینه‌ای که هست — رنگ بلوغ ما ز دو آب از و بکشت ها
با خبرم واعظا قصه مخوان ز نار خلد — دوزخ ماست هجر یار وصل بود بهشت‌ها
هشت صفات خود بود والشانِ بکه هست — ناصیه با نقش راستی سالکان اهل چیست‌ها

چون ز دستِ یار رحم قتل به تیغ او جباست
قاری خسته نیک سنج طبع و فا سرشته‌ها

از کشش بهشت چو هر یکی سپی دیگری شتاب — دل تو از کف تو دادن گفته که دلبر تهشت

به کشید این بر سید آن چه برابر بی‌تاب | چون بگویم که بهم ظاهر و مظهر بی‌تاب
جذب کامل صفت ذره چو در دل باشد | خود رسد در بر مه آن مهر منور بی‌تاب
گاهی از کوی تو گاهی چو نسیم بروم | آردم عهد بیدا انجای بد بنگه بی‌تاب
روشنم گشت ز پروانه و شمع محفل | سوز عاشق کند اول دل دلبر بی‌تاب
چیست شایسته که در پای سگانش بنهم | جان حزین تفته جگر دل همه در بر بی‌تاب

چون خیالش به دلم هست گذرش ناید | مشو اینجا به مشو عاشق مضطر بی‌تاب
تا شنیده است که آن جان جهان جان خواهد | می جهد هر رگ جانم سوی خنجر بی‌تاب
درد و غم فکر و الم رنج و مصیبت هیهات | در پی یک دل مسکین شده لشکر بی‌تاب
ذره ذره که ز کویش بهوا بر خیزد | نیست جز دل که بود از پی دلبر بی‌تاب
دل بی‌تاب که در سینه مهجور بود | نتوان یافت چنان شعله و اخگر بی‌تاب

شیوه از چشم و دل قاری آشفته گرفت
ابر گریان بود و برق سراسر بی‌تاب

نہ تڑپ اس قدر اے عاشق مضطر نہ تڑپ

شرار سینه لمعان دل شب | ز سوز و ساز [illegible] سامان دل شب
شگفته نیست ریحان دل شب | دل بیدار جانان دل شب
گهرهای کمال آید بدامان | ز غواصی بعمان دل شب
ز دُرِّ اشک و لعل لخت دلها | چها پُر مایه دکان دل شب
زهی هر ساعت شب زنده داران | که آمد هر نمط جان دل شب
پُر از الوان نعمتهای معنی | ز لطف حق بود خوان دل شب
جواهرهای دیدار برچید | دل پُرکار از کان دل شب

دلم محوِ لآلیِ جمال است
شود چشم چو بینایِ دلِ شب

زخلوت شب نشینان اخترِ ماست
چه داند غیرشان شانِ دلِ شب

حریمِ خاص را جوئی اگر راه
نظر بر بامِ ایوانِ دلِ شب

بصحنِ سینه هائے جانِ بیتاب
نهاده اند بنیانِ دلِ شب

برو دلهائے حق گویان ز جا ها
چسان بچسپ الحانِ دلِ شب

سبق میدانِ شان میدانِ کرنی
چه مردان اند مردانِ دلِ شب

دلِ شب را ادا قاری چه گوید
ظهوری بود ادا دانِ دلِ شب

دل که بے دلبر بود هیچ است و بر هیچ نیست
بے سر سودائے یار دلبریا سر هیچ نیست

حسن را در صد هزاران پرده می پوشی بپوش
چشم بینا را نقابِ روئے انور هیچ نیست

ره نوردانِ محبت را بسوئے کوئے دوست
غیرِ شوقِ دل دلیلِ راه و رهبر هیچ نیست

هر یکے بر عشوهٔ دلدادو سویش شد دوان
تا نه لطفش ره نماید محرمِ در هیچ نیست

هر چه خواهی می توانی دستها داری دراز
پیچ من کے می توانی کرد تو ام در هیچ نیست

مرغِ جان پرواز اگر خواهی بیامِ قربِ یار
جز هوائے شوق کامل بال یا پر هیچ نیست

گر نیاید جان نوازت بد رسد شکرش بگو
پیشِ دستِ قدرتش بد جائے بدتر هیچ نیست

در رهش جان و دل و ایمان و صبر و خواب و خور
با غمش کارے است کز یک هیچ و کمتر هیچ نیست

جان و دل ایمان و دین صبر و قرار و درک و عقل
شد فدائیش شکرِ حق زین کار بهتر هیچ نیست

جز شرابِ جان فزائے دیدِ یارِ دلنواز
داروئے دردِ دلِ بیمار و مضطر هیچ نیست

یک اشاره ز ابروئے خمدار عاشق را بس است
کشتنش را حاجتِ شمشیر و خنجر هیچ نیست

مصوری تماشا را ورا چشمِ دل قاری کشا
کہ زیبائیِ دیارِ نقش این دیدہ سرِ ہیچ نیست

دلے کہ آتشِ حسرت نسوخت سنگ است
سرے کہ پیشِ تو سر افراخت سر بسر ننگ است

فرستاد ناوکِ دیگر کہ صلح انجامد
بہ تیرِ او دلِ تو در دل و جگر جنگ است

کشود کارِ دلم تا خدنگِ مژگانش
ز چشمِ مور دو عالم بچشمِ آن تنگ است

کسے کہ مست شد از پردہ ہائے نغمۂ راز
بگوشش او ہمہ آوازہا ز آہنگ است

بخاکساریِ خود از رقیب بردم گوے
ز لطفِ یار رسید دامن و ز ما چنگ است

ز ہر مستیِ آشفتگانِ حق آگاہ
صدائے جنبشِ ہر برگ بربط و چنگ است

نگاہ دار چو پاے دل قدم زدی در عشق
براہ ہر قدمے صد ہزار نیرنگ است

مراں سمند چنیں تیز و یک نگاہ بہ پس
کہ جوق جوق دوانیم و پائے ما لنگ است

خبر بے خبراں نیست از جفا گویند
ز خونِ ما بہ بنانش کہ دلکشا رنگ است

ز خود اگر بدر آیم ترا عیاں نگرم
بروئے آئینۂ من ز خویشتن زنگ است

حریمِ یار بہ پہلو است جانِ بینا را
بچشمِ کور ہزاراں ہزار فرسنگ است

کشائشے است ز انعامِ تو بہر غنچہ
دلم چہ کرد کہ بربستہ است و دلتنگ است

شرابِ لعلِ تو از پیش ہوش بیش ببرد
کنوں ز سبزۂ لب یاراں مگر بنگ است

بہوش باش عنادل چہ گردِ من گردی
دلِ من است کہ خوں شد بغنچہ ہمرنگ است

قدم زدن بہ رہِ شیخ سعدی آساں نیست
کہ او بہ نکتہ پژوہی یگانہ سرہنگ است

شد ار چہ خاک نشینہ ز تو غبار کش دور
کہ عشقِ قاری ز ریختہ بفرہنگ است

حسن خوبان دگر شوخی و رعنائی هست — خوبی خاص تو بی‌مثلی و یکتائی هست
گویدم غیر که خواری همه سودائی هست — بنده را از لب خود هر چه تو فرمائی هست

از بهاران به تنها بلبل شیدائی هست — گل شده گوش که این قابل شنوائی هست
نیست بلبل به شیدائی تو چون ما تا — کی توان گفت که طوطی شکرخائی هست
جز خرابات کجا جای من رند بود — دور دورم ز همه سمت به رسوائی هست
یار دل برد و ز فکر دو جهان کرد آزاد — چه کنم گسترش هست چه دارائی هست
ناصحا هیچ منافات میان من و تست — همچنان در دل عشق است و شکیبائی هست
شد خبردار هر آن کس که ز سر الفت — او همه بی‌خبر از شفقت و رسوائی هست
گرچه هر دیده به سویش نگران دیدیان — هر یک نتوان گفت که بینائی هست
تا شدم مست ز کیفیت می چشم مخمور — خلق گوید چه سبو مست چه صهبائی هست
از هجوم غم دوریت اگر بی‌تابم — چون بجویم که بیا خلوت و تنهائی هست
دل بود خدعه است که گیرد است ز نادانی بود — این زمان هر همه سرمایهٔ دانائی هست
پیش از این بود نشان را که خود آرا بودند — بهر مردان چه شد اینک که خودآرائی هست
دولت نکته رسی بود پی پیشینیان — از گدائی پی ما قافیه‌پیمائی هست

بلبلی گفتی درین گلشن عجب همه دانائی هست

قادری از گلبن بی‌رنگ جهان پا بردار
زانهارا چه به بلبل سر یکجائی هست

رنگ تیغ که نه گلبست گل جنت عنادل را — قامت خود که راست کرد سرو ز شرم در گل است
ز دو کستان سینه‌ام قلب جگر قرار یافت — تیغ ناز سر که کرد پیش نهاده سر دل است
پهلوی دل تهی که کرد گشت هجوم رنج و غم — رنج و غم که دل نواخت راحت عیش حاصل است

لیلیِ دل‌ربا که هست جلوه‌نما به پرده‌ها
قیس دو عالم است هان پرده بجای محمل است

از رخ خود ضیا کرد او ذره شد است آفتاب
برقع ز رخ که برگشاد خور به حجاب عاجل است

سنگ ز دست او که زد شیشهٔ دل شکسته شد
طرف کلاه که برشکست جان به نثار مایل است

زلفِ دوتا که تاب داد از پئے دل کشی عام
هر دو جهان به پائے خود آمده در سلاسل است

کیست که بهرِ او شده است مهر کسیر نوشتیا ما
پرده ز چشم داشته می‌شنوم که در دل است

یار عجیب که هست سر شکن زمین و چرخ
گوش کن از من آن تو نی لب تو کشا که جاهل است

در طلبش کجا دوان جانِ حزین و سوگوار
بے خبر است این مگر آں پس پردهٔ دل است

آتش غصه که زد شعله به گلبنِ امید
ریخت که آب زندگی جوشِ بهار کامل است

جرعهٔ مے که لطف ساخت موج سرور شد بلند
غرق ز موج شد خرد و دل بکنارِ ساحل است

قاری خسته از فغاں نیست نصیب را کشود
بهره نه یار می‌برد آں که بلطف قابل است

از طالعِ بد سود ز دهر نتوان یافت
آب حیوان همچو سکندر نتوان یافت

راهے بجز کیش دلِ مضطر نتوان یافت
هر خطوه بے نذر اگر سر نتوان یافت

دین و دل و جان بهرِ نثار تو بود هیچ
صد حیف کزین جنس چو بهتر نتوان یافت

بازم نه دهی جان و دگر ار لنتانی
خوش ذائقه مرگ مکرر نتوان یافت

چشمے پئے نظارهٔ بے پرده‌ات اے یار
زین دیده بجز جلوهٔ مظهر نتوان یافت

در جامهٔ حسنے که شده راست بقدرت
از لعل دلم تکمهٔ خوش تر نتوان یافت

چوں عاشق و معشوق ز عشق اند هویدا
غیریت در مشتق و مصدر نتوان یافت

ناظر بحقیقت بود ار دیدهٔ ناظر
جز وحدت منظور بمنظر نتوان یافت

ای بادِ صبا رنجه شو از خاک درش آر — آن رایحه که مشک و ز عنبر نتوان یافت
ابرو و نگاه و مژه اش آنچه به من داد — از تیغ و ز پیکان و ز خنجر نتوان یافت
ای آن که هوس داری و دل نیست ترا اہل — بنشین و مکش رنج که دلبر نتوان یافت
تا گرمی قلب و نم دیده نشود یار — در هیچ زمین شاخ سخن تر نتوان یافت

از پارسی و هر زنگ که اردو نتوانند
چون قاری بیچاره سخنور نتوان یافت

[illegible]

چیست حسنی کز پئے آن عاشق جانباز نیست — عشق هم هیچ است چون غم سوز و دلساز نیست
دلبر طناز ما خود بخود هر هفت هست — دست مشاطه نه پیدائی او ابناز نیست
بیکسی سرگشته ام چو خویش راند سخن — زندگی از مرگ بدتر هست چون دمساز نیست
غیر بیچاره کجا شد بار یاب کوی یار — غیر بخت تیره ام در حضرتش غماز نیست
سرکشان را در نکال سرکشیها سرشکن — چوب از دست قضا آید مگر آواز نیست
بند گردیدیم اندر آئینه خانه جهان — حیرتم را درک از انجام یا آغاز نیست
تا نظر بر دوختم در مصحف روئے حبیب — از تلاوت هر نفس اطناب هست ایجاز نیست
عارفانے را که گوش حق نیوشه داده اند — هر نوا از بهر شان کم از نوائے ساز نیست
درد دل یاران بپرسید از من سرگشته — شرح آن کے می توانم خود مرا انداز نیست

قاری اندر الفت دنیا میا لا خویش را
جنگ بر جیفه زدن شایان پئے شہباز نیست

چونا صحا بد ماغت ز عقل تاب نیست — جز این که لب نکشایم ترا جواب نیست
بهر اراده دگر هیچ من خراب نیست — خوشم خوشم که مرا جز توقع باب نیست

به حلقه های دو چشمم قدوم نازینه ... ز بهر هیچو توفارس چنین رکابی نیست
گرستم که ترا غمزه برد نقد دلم ... بخنده گفت چنین مال را حسابی نیست
بعارضش که ضیا گیر ازان مه و مهر اند ... سوای آن که نتابد نظر نقابی نیست
چه عیب اگر بجوانان و هم به پیری دل ... بملک عشق چو تفریق شیخ و شابی نیست

جواب هم همه عذرا و لیلی و شیرین ... مراست شاهد یکتا بچشم جوابی نیست
جز آن که گرد لعلش بکام جانم ریخت ... به روز هوش مرا دو جهان شرابی نیست
اگر نه دست تو از لطف دستها گیرد ... ببارگاه وصال تو یار یابی نیست
کسیکه میل ندارد بصورت خوبی ... به پیش اهل خرد بیش از دوابی نیست

بوصل شاه حسینان هوس مپز قادری
گدای هیچو ترا جز خیال و خوابی نیست

[illegible]

این بلا ها که به پیچ جان فگار آمده است ... نقد عشق است که از بهر نثار آمده است
غنچه از جامه برون است بهار آمده است ... اثر ای ز پی جان هزار آمده است
ای اجل آمدنت راست جان ست و لی ... ساعتی باش خیال تیغ یار آمده است
وحشی دل که رمیده است ز زلف پیچان ... نیک در گیر که در دام شکار آمده است
خلق یکسر بدود سوی تو بنید چو رخت ... در سی ناو یده گوییت که بهار آمده است
بفریب من بیباک اثر کو بس از مرگ که یار ... از پی فاتحه بالین مزار آمده است
تفت ای مرگ درست است چو فرزانگی ... مرو فنی تبسم امروز نگار آمده است
تا فگندم به رخ تو نظر ای گلبن حسن ... حسن و پیچیده نگاهم همه خار آمده است
از سراسیمگی ضعف من زار مپرس ... یک نظر جانب کویت که غبار آمده است

[illegible]

سر که تیغ توحید اگر بآغوشم داد — بارم از نخل تمنا یکتا را آمده است
روزی آن بود بفرو اگر از رفتن تو — روز امروز هزار روز شمار آمده است
برق رخشان و طپان است که بر اوج سما — زادِ من در دلِ افلاک شرر آمده است

راست زد غمزهٔ او بر دلِ قاری ناوک
کج ز قسمت شده با غیر و چار آمده است

زلف را او بهر تار چو دلدار شکست — شیخ تسبیح برهمن بحجه زنار شکست
رشتهٔ مهر چو از من بیت یار شکست — الفغان رشتهٔ جانِ من بیمار شکست
بست دلهای جهان را بچه تدبیر و فسون — آن که دارد همه بر طرهٔ طرار شکست
تا رسیده بگلستانِ وصالش بهار است — خارهای ستم هجران بدل زار شکست
کی توانم که نگه از رخت سیر کنم — زین ریا چین بدلم گرچه لبی خار شکست
رخت با و زعفران رخسان صیاد — موسم گل چه برخسانِ گرفتار شکست

صد دره شکسته فرقت بدل قاری زار
شیشه سال هاست ز صد جا دلِ بیمار شکست

مپرس زخم دلم را که چون و تا چند است — ز هر طرف بدل از زخمها شکر خند است
چو من ... وا دشنا سد ز سادگی مزاج — که در نگاه و تغافل بهم چه پیوند است
به رفق و لطف بگیر و جواهرِ دلها — کند چه قدر که در کوچه آتش پراگند است
زنی چه خنجرِ غمزه بجانِ غیر زبون — که سخت جانی او بهرِ او ترا گزند است
بهتِ دلِ دیوانه نازها دارم — بزیر کوه الم هاشاد و خرسند است
فرست دیگری کاند میانِ قلب و جگر — خدنگ اولِ تو جنگ با هم افگند است

ز ناوک نگهت رخنهٔ تمنا هست — به سینه آرزو دارد و به پا زره در بند است
حیا شعار ز رخ کے نقاب بر دارد — که گوشه گوشهٔ نظر هاے آرزو در بند است
سهام ریخ بمن اے فلک چه می بازی — به هوش باش که مشهور شده که خداوند است
طبیب عشق مزاج جدا ستم بشناخت — نمک به زخم دل از شور حسن آگند است

به دل ز جام چه آئی بوعدهٔ آتش قاری
دروغ هست درشتی گر است مانند است

[illegible]

گل بود با عندلیب اندر بهاران نازسنج — نازشش آمد بر سر ما با جهان شاران نازسنج
نازشش ناز آفرین ما چها عسالی جناب — همه سایه عقبه اش ناز هزاران نازسنج
مدعی را اهلیت کو ناز پرور یک زمان — خوش بیاید بزم یاران و یاران نازسنج
شمهٔ نازشش فزون بود از بیان ناگفته — غیر را دیده چو آمد شد فتادان نازسنج
پیش ازین سرو و صنوبر می چمید ندستے — پا بگل گشته تا او شد خرامان نازسنج
رنگ خود چون ناز داده بتیام را بلطف — گشته ام زین صورت اندر چشم یاران نازسنج

نازشش آن را هست قادری کز مثال دیدی
آمدستند از چه ره داین گلعذاران نازسنج

[illegible]

حلقهٔ زلف دوتایش چه رسائی دارد — نسبت یک دل که از وی تاب رهائی دارد
بلبل از موسم گل نغمه سرائی دارد — رنگ و بو خود پی گل رنگ فدائی دارد
بی نگاه پیچے وصل سکے نیست نصیب — شبنم از قطرهٔ خود آبله پائی دارد
همچو من حالتش اگر ز ادا باشد پیدا — یاد ر آید که باد غیر رسائی دارد
یار ما را چه جناب است که بیتشه او — حسن خوبان جهان ناصیه سائی دارد

جاہِ جم حشمتِ دارا بودش ہیچ ز ہیچ — ہر کہ در کوچۂ تو شانِ گدائی دارد
گرہ اندر گرہ آمد چو بسر رشتۂ راز — ناخنِ عقل کجا عقدہ کشائی دارد
حیف بر بندہ بفکرت ز پےِ حاجتِ خویش — خواجہ خود لطف کناں جوش روائی دارد
ہر کرا دولتِ عشق است ندانندش ہیچ — شاہیِ ملکت بے برگ و نوائی دارد
تابشِ ذرۂ مسلم چو ز تابِ خورشید — بت عجب نیست اگر نورِ خدائی دارد
داغ سجدہ بجبیں نور بود اے واعظ — ظلمتے ہم بود ار تابِ ریائی دارد
واہ واہ از اثرِ سیتمی دل دارد — عاشقِ زار برخ رنگِ طلائی دارد
فارسی حق بود آنرا کہ پئے خود اوستاد — سعدیؒ و خسروؒ و جامیؒ دشنائی دارد
نعمتِ ہر دو جہان است نصیبِ قاری — ناز خوانِ کرمش زلہ ربائی دارد

دلبری راست کہ او جور و جفا نگزارد — عاشقی راست کہ تسلیم و رضا نگزارد
اشتہا راست باقلیم محبت از عشق — عاشق اندازِ وفا یار جفا نگزارد
از ازل ہر کہ شدہ مست بگلبانگ الست — تیغ بر سر خورد و عہدِ بلیٰ نگزارد
حالت زارِ مریضِ تو چگویم کہ کنوں — صبح اگر جاں نبرد حیف مسا نگزارد
زاہد از پیرِ مغاں ہمت رندی در خواہ — کہ بمقصد نرسد ہر کہ ریا نگزارد

اے دلِ سادہ چہ داری ہوسِ جلوہ اُو — ہفت تو پردہ نہد با ز حیا نگزارد
ابروئش تیغ دو دم کاکلِ پیچانش کمند — حق بدہ ہمت مرے را چو بجا نگزارد
تیغش از سر ببر و جاں بدہ ہم در دم — بندہ اش آنکہ گہے ہم و رجا نگزارد
پا بدار خاکِ سرِ کوئے تو منزل قاری — از پےِ خلدِ حزیں پاک فضا نگزارد

دلم در هجر او طرز فغانِ زار می داند ... چو نے اندر جدائی ناله را هنجار می داند

سر خدمت مرا صد گونه باشد پرورش اما ... دل او چاکرِ خود خواندم را عار می داند

خرد آید پے اصلاحِ کار دل زہے دانش ... بعشق این خرد۔ ز او دل نیک کار و بار می داند

چو اندر طوفِ قصرش بنیدم دربان همی گوید ... بگرد مطلبِ خود گشتن این بسیار می داند

عدو بهرِ خرامیدن به پیشم یار را گوید ... قیامت بر سرِ من چون از آن رفتار می داند

نگه بد چشمِ بیمارش دلِ بیمار را دیده ... بلے دردِ دلِ بیمار را بیمار می داند

دلم را چون قلم هر چند سر تا سینه بشگافی ... بفرق سر بوفق خاطرت رفتار می داند

هزاران داستان بندم اگر از حالِ دل پیشش ... زدن بر هم ز صد بسیار بیتِ عیّار می داند

گر از نادیدنش قاری بمیرد هست بر جایش

دلش هرگونه بر رویش نظر دشوار می داند

بے نقش تو لب بلوحِ دل کشید ... دیده بخشتا زان که جمالِ رخ تو دید

تیرِ نگاهِ تو ز جگر تا بدل رسید ... قربان هزار جان که غم از صد نیش رمید

نادیده می زنند چها زو فسانها ... الله چون شود چو بیابد به پیش دید

واعظ جهان شنیده بود دیده کو چنانش ... با دیده کو مجال که بهره شود شنید

گل چهره شد نگه نخس و خار گوشه او ... تا جامه تقاضه اورا صبا درید

بارے که از تحملش ارض و سما گریخت ... نازم بهمتِ دلِ دیوانه کان گزید

اندر حرم حرام تحاصم ز هر جهت ... آیم چسان با تجمّت آمده عنید

یک ملک را دو شاه نگنجد زینهار ... هر جا که عشق آمد از آنجا خرد پرید

الله لذّتے چه دهد تیرِ جانگزاش ... هل من مزید بهست ز دل بانگ بر مزید

[illegible]

ز روی قاریؔ آمد و رنگِ شکستن است
شایاں چمیدن است بہ شبّابِ ہیچو خنید

مے از چشمانِ ساقی وام کردند   بمیخوراں صبوحی جام کردند
ز صبح روئے تاباں بام کردند   ز شام زلفِ مشکیں شام کردند
ز مہر ماہ و خورشید درخشاں   ضیا از روئے جاناں وام کردند
ز وصلش عیش و عشرت گشت پیدا   ز ہجرش کلفت و آلام کردند
براتِ عاشقاں بر شاخِ آہو   نہادند و چناں ناکام کردند
مپرس از مستیش کانزا کز اول   ز خود سرشار و مے آشام کردند
بآب و آتش و خاکِ ہوا ہا   گروہِ عاشقانِ خام کردند
بہر یک در خورِ او شد عطا ہا
بہ قاریؔ درد و رنج انعام کردند

بچوگاں با خلق چوں شہسوار من بجولاں شد   دلِ من سر بکف بنہاد و گوئے انداز چوگاں شد
بہار آمد بہار آمد دگرگوں رنگِ بستاں شد   ترا صیاد رحمت بلبلِ اینک بندِ زنداں شد
نظر بر غارتِ دین و دل و ایماں ہماں دارد   دو چشمِ کافرش را کہ می گوید مسلماں شد
ز سفاک است قد غنہا کہ آہ و نالہ بر لبہا   نیاید گر چہ اندر سینہ تا سوفار پیکاں شد
دلم پروردۂ آغوشِ جانم نا شنودہ پند   بسویش رفت و زندانی بہ بندِ زلفِ پیچاں شد
ز توجنت نمی خواہم مبارک مر ترا واعظ   ز بہرم غیرتِ صد خلد کنجِ کوئے جاناں شد
براں بودم کہ چوں آید بروئش یک نظر بینم   رسید و برق وش بگذشت و دل مبہوت و حیراں شد
کسے کو نیست از ہمسایہ بود و جاں نواز من   نمیدانم چہ دید است او کہ رخ پوشیدہ و پنہاں شد

بہار آئی بہار آئی ہوا بدلی گلستاں کی

امیدے ہست قاری را کہ غم را شب بسر آمد
ضعیف و زار او اینک چو شمعِ صبحگاہان شد

بہار آمد دلِ وحشی بصحرائی شدن خواہد — مگر سودا زدہ ہست آنکہ رسوائی شدن خواہد
ببامِ آں فتنہ افزا جلوہ آرائی شدن خواہد — بمشتاقانِ شیدا حشر برپائی شدن خواہد
دلم با پرتوِ رویش چہا دارد تمنا ہا — بخود ہر گوشہ صد روزن بہر جائی شدن خواہد
عجب نبود کہ چشمِ روشناں ہم آب آید — کنونم دودِ آہِ دل بہ بالائی شدن خواہد
تو بودی مردمِ چشمم شدی گردیدہ ویرانہ — بہ یکبارے دگر آباد و برجائی شدن خواہد
غمت را ایں چہ اعجاز است در بخت رہا — شنیدستم کہ بیمارت مسیحائی شدن خواہد
مگر دانستہ غیر از دل نیابد جائے دردِ تو — کہ عاشق خویشتن را دل سراپائی شدن خواہد
دعا ہر رقیباں نہ بدشنامم نوازش کن — غیورم دل بہ یک جانب اعدائی شدن خواہد

ز چشم او را بدل آورد و دل در سینہ پنہاں ساخت
کہ از اغیار قاری دور او رائی شدن خواہد

نام پروانہ ز عشق آں کہ بدیوانہ بود — نیک دانم بحقیقت کہ چہ فرزانہ بود
قیمتِ او چہ بگویم کہ اگر ہر دو جہاں — پیش آرند ہمہ ہیچ نہ بیعانہ بود
صیقلِ عشق اگر زنگِ دوئی بر دارد — وا لہ شیفتہ آئینۂ جانانہ بود
غم و دردِ تو نہاں مایہ سکہ دم ساخت — بوئے گل از چمن نیست کہ کاشانہ بود
ضبطِ رنج و الم و درد بعشق است از عقل — قیس مجنوں بود از رنج چو دیوانہ بود
چوں تو بیگانہ شوی ہیچ کسم نیست خویش — گر شوی خویش کرا ہست کہ بیگانہ بود
چشمِ مستش چو تند سوے حسینانِ چمن — سبزہ سبزہ صفتِ نرگسِ مستانہ بود

ترا بیمار سنتا ہوں مسیحا ہونے والا ہے

محتسب از در میخانه چه منعم سازی — مست هر جا که نشینم مے و میخانه بود
پیش ازین از من و تو محو من و تو بود است — شد چه اکنون که بکوی تو مرا جا نه بود
قصهٔ درد دل زار چو پیشش خوانم — گوید اے واه چه خوش کن تو افسانه بود
هست معموری دلها ز قدومت ایجان — گر تو چه نکنی غیبت و ویرانه بود
شمع رویش چو زند شعله به بزم عالم — ماه و خورشید بگردش پے پروانه بود
ساقی مست به تیر نگهی مستم کشت — دارم امید که خاکم گل پیمانه بود

غوطه گیری چو بدریاے حقیقت قاری
قطرهٔ اشک تو رشک دُر یکدانه بود

میں جہاں جھوم کے بیٹھوں وہیں میخانہ بنے

دلبر آن نیست که بس خوش شمائل باشد — دلبر آن است که بے مثل و مماثل باشد
اے که عالم بهٔ خوب تو مائل باشد — شمع تو باشی و فانوس مرا دل باشد
ترک خود کن که بود جلوه بے پرده نصیب — پردهٔ بین من و تو نیست که حائل باشد
قیس دل دیده کشا لیلی خود را بنگر — ذره ذره پے او منظر و محمل باشد
جان عشاق بهر آن هزاران قربان — غمزهٔ عیسی جان بخش چو قاتل باشد
بخت او راست شبا و راست که دو عمر شبے — دست در گردن دلدار حمائل باشد
ذره از مهر همی تابد و خوش می نازد — یار چون تابد اگر جذبهٔ کامل باشد
قعر دریاے فنا بهر غریقان وداد — گوهر وصل و هر نیک ز ساحل باشد
پر بود ساغر من گر چشم پے در پے — خون دل از مژه هر لحظه که نازل باشد
ذکر تو جان بود اے یار ز بهر عاشق — هست بے جان اگر از یاد تو غافل باشد
آن سخن کاں بدل خود نتوانم پوشید — محرمے کو که با دگویم و حاصل باشد

شمع تم ہوتے تو فانوس مرا دل ہوتا

الفت پاک ست از دو جہان عاشق را　　خوبیِ بخت کسے راست کہ حاصل باشد

مدعی را نبود حصۂ زِ گنجینۂ فیض　　دولتِ عشق کسے راست کہ قابل باشد

بمرادِ منِ مسکیں چو مرادت آید　　مشکلے نیست بجز ایں کہ مشکل باشد

گلشنِ دہر پُر است از گلِ رویش قاریؔ
دلِ حق بیں نہ چرا رشکِ عنادل باشد

یارم رسیدہ ہوشِ من او را نثار شد　　روزِ وصال در شبِ ہجراں شمار شد

ہجرانِ یار کردہ دلم خون و داغ داغ　　در موسمِ خزاں چمنم لالہ زار شد

آں دانہ کہ شد سرِ خوشہ یکے بماند　　واں دانہ کہ خاک بسر شد ہزار شد

دیدہ مگر بدستِ اجل تیغِ نازِ یار　　تا بے نگیر جانِ من او را شکار شد

در کوچکیش بود خیالم کہ صد شود　　اندر جوانیش چو بدیدم ہزار شد

تو خوش بخوابِ ناز و ترا بستر است گل　　مسکیں منم کہ چشمِ مرا خواب خار شد

اندر بہار از دمِ سرد دمِ خزاں رسید　　بے برگ و بے نوائے چمن شد ہزار شد

رنگے ز خونِ خویش کہ دل بست بر مژہ　　ہمرنگ رنگِ پنجۂ دستِ نگار شد

عارض کہ بود در خطِ گلزار مصحفے　　تفسیرِ آں خطش کہ بخطِ غبار شد

در خطِ صاف متن مبیں عارضش ز حق　　خط نیک منہیہ کہ بخطِ غبار شد

تصویرِ ماہ در خطِ توام دو عارضش　　خط نقشِ ہالہ اش کہ بخطِ غبار شد

ہاروت وار ہست بچاہِ غمش اسیر　　دل تا دو چارِ چشمِ فسوں سازِ یار شد

قاریؔ غم از رقیب مخور عندلیب ساں
گل را بہ بیں چہ ہست کہ بہ پہلوش خار شد

شب شمع خیالش جلوه‌گر خانهٔ دل بود
تا صبح مه چاردہ پروانهٔ دل بود

دردا که بهار آمد و چون غنچه برون داد
آن راز که پنهان به نهان خانهٔ دل بود

هوش و خرد و صبر و سکون تاب و تحمل
اندر رهِ شوقت همه بیگانهٔ دل بود

در صبحِ ازل روی گلی دیده و در شور
تا شامِ ابد بلبلِ مستانهٔ دل بود

رفتم بجهان چشم بحوران نه فگندم
تا نظرم لیک پریخانهٔ دل بود

در دیر و حرم برهمن و شیخ چه رفتند
راهی بحریمش ز نهانخانهٔ دل بود

بیصرفه دویدیم بآفاق و همانا
آن پرده‌نشین رونقِ کاشانهٔ دل بود

زین جای گرانمایگی ارز فراسنج
گنجِ دو جهان هیچ به بیعانهٔ دل بود

اکنون چه شنیدی که نهی پنبه بگوشت
زین پیش ترا گوش بافسانهٔ دل بود

از خویش برون آمدن و گردِ تو گشتن
اندر گرهِ گردشِ پیمانهٔ دل بود

با قاریِ سرشار کجا بود قراری
تا بود همائی دیوانهٔ دل بود

حسینان دین و دل گیرند و جان زار بگزارند
بلای غارتگران مال زبون و خوار بگزارند

به بهروری نصیبی نیست رنجوران الفت را
نمی‌خواهان من بهرِ خدا تیمار بگزارند

عجب از گلرخان کز باغ سینه غنچهٔ دلها
سبک چینند و جایش صد هزاران خار بگزارند

چه سود از دستهای غم اگر در شورش سودا
جیب جان و دامانِ دلم یک تار بگزارند

رقیبان خوش که از جور اند این جورها بر من
منم شادان که گل چینند و بر جا خار بگزارند

اگر صحت دهندم بهر عشق جور غیر از سر
مسیحائی نمی‌خواهم مرا بیمار بگزارند

صدای دل بود هل من مزید از بهر پیکانی
کمانهای دو ابروش اگر صد بار بگزارند

زقربِ واعظانِ شهر قاری زینهار اولی
زجنت قصه ها رانند و کوی یار بیگانه اند

عقل را در کوی دانش آهنی کاشانه بود ... پیش سیلِ عشق برآبی گر این خانه بود
برق سان بگذشت تا ماندیم در حیرت فرو ... خیره گشته دیدها نظاره را یارانه بود
حیف بی صرفه شکستی و بخاک انداختی ... این دل صد چاک بهر گیسوانت شانه بود
قیمتش را انتها نبود فراسیج از هیں ... دولتِ کونین بهرش هیچ در پیمانه بود
آن رمیده را نشان این است ای یاران من ... طور هم گردید چه داغِ حسن او پروانه بود
جادوی چشمانِ سحرآگین دلم دیوانه ساخت ... ورنه این بیچاره از بس زیرک و فرزانه بود
جرعهٔ صبحِ ازل شد لطف از دستِ کسی ... تا بشامِ آخرین دل بیخود و مستانه بود

در جنابش غیر را در خور چنان بود است شب
قاری دلداده را در محفلِ او جا نه بود

ای دل کنون که در برت آن سیمبر نماند ... بیدار شو که لذتِ خوابِ سحر نماند
مرغ خرد چه داعیه پرواز را کنی ... از کزلک جنون چو ترا بال و پر نماند
نه هم نه داست جادوی چشمت دو عالمی ... نام و نشان ز چیز ز بیر و ز بر نماند
خشک و تر م زبیم عتابِ تو سوخته ... ناله بلب بچشم نمی را اثر نماند
رحلت زجا ته جای دگر هر نفس مراست ... هم در حضر نقیمت من جز سفر نماند
انبوهِ غیر آمده در کوچه اش چنان ... ما را بهیچ گونه در آن ره گذر نماند
بودیم با خبر من داورخته زد رقیب ... از من بدو بسوی من از وی خبر نماند
اندر شبِ فراق نهاد نه بیش طول ... هیهات یا بد هر دو جو دِ سحر نماند

قربان تیغ یار چه احسان نموده است — ستم نه یار فکر چو بر دوشش سر نماند
عزت در دریغ را که شبه یافته فر دریغ — ذلت برابر استی است که آب گهر نماند

قاری کنون به بے هنری ساختن بجاست
یک ذره رغبتے به کسے با هنر نماند

اثر نه پذیرد افزاینا لها جانشانه این باشد — دلش دانم که خود چو باشد باشد چون حزین باشد
زبوے خاک کویش گر به گیرا یاسمین باشد — اسیر پیچ زلفش نافهائے مشک چین باشد
جدا گشته چو سر از دوشش بر پایش برد سجده — زبان تیغ قاتل وقت شوریا آفرین باشد
حذر از شان ستوری علو بانگ رسوائی — دل شوریده ام را ساز و سامان حنین باشد
بجام مدعیان کے شراب عشق می ریزند — پئے آن از ازل دلهائے عاشق ساتگین باشد
بیا مهرزائے جفا جو از خیال خویشتن لغزت — کر آن همواره بر خاطر دلها نگین باشد
مگر راندہ جنیبت شهسوار من که هر جانب — غبار اندر فضا رشک عبیر عنبرین باشد
اگر آن نیر تابان نگاه از مهر اندازد — سر هر ذره خاکم بچرخ چارمین باشد
چه در سر دارد آن زر دوده ام جشت از مشکین — چو نامم در تصور آیدش چین بر جبین باشد
دلم را کار با درد است و دردم با دلم یار است — پرده چاره گر درمان کن آن را که غمگین باشد

دلم سرشار آمد تا ز کیفیت بے خودی قاری
یکے گردید آن را سم بود یا انگبین باشد

چون ذره ذره آئینه عکس آن بود — جیفے اگر کشایش مژگان گران بود
هر جنبش از نگاه بصد داستان بود — زان داستان تیر بدل داستان بود
بر جانم از اجل نبود دست تا بود — تیر از کمان ابروے آن جانستان بود

اے شوق خار خار غم و رنج ہم عطا ست | تسکین دل اگر نبود کے زیاں بود
جان فتادگان تیغ نگاہت مردہ اند | جانہا برد، حیات دہد، جان جہاں بود
یا شم تجسسے کہ نہادہ بپاشش سر | یارب کہیں دو رخ پئے عمر رواں بود
اے وائے نالہ ام کہ رسیدے بآسما | اینک لبم بلند تر از آسماں بود
واعظ بجنت نبود جائے ما اگر | آغوش مرحمت کنف عاصیاں بود
پائے دلم ز آبلہ ہا تنگ بستہ بود | پر خار راہ دیدہ چہ خوش خوش رواں بود
اے دل کشا نگاہ ترا گر دوا آشکار | از چیست وز کیست کہ این سست آں بود

قاری اثر چو عکس نہ بہر دعائے تست
جائے وصال ہجر ترا بر زباں بود

دست ہموم دامن دل کرد تار تار | اے سوزن کرم بر فو لطفہا گمار
گردد چو پائمال ز ستم ستور یار | ما را ز نہ فلک گزرد پایہ مزار
شد قامتم ز بار الم چوں کمان صفت | ز آغوش من چو تیر سبکسار جست یار
اے شہسوار توسن نازش بکش عناں | جولاں بدہ خیال ز جانہائے طپیار
آمد بہار و ہر طرفے غنچہ گشت گل | ہیہات غنچہ دل ما راست رشک خار
در کوچہ اش نماند جز افسانہ زما | اللہ ایں فسانہ بگردان ابد قرار
صبر و قرار و ضبط و سکوں رفت و پیش | اے اشک خوں گرفتہ ترا چیست انتظار
چوں جرعۂ ز جام الستم شدہ نصیب | دارم یقیں کہ تا بہ یقیں نشکنہ خمار
در ہر دلے کہ ہست خدنگ نگاہ او | اے ظالم بہم کن و در سینہ ام سپار
گلہائے داغ سینہ زمن دام ساختہ | امسال آتشے بچمن ریختہ بہار

اب کے چمن میں آگ لگا دی بہار نے

دادندم این خبر که مرا بد بتی بگفت   خوش وقتم از گمان که نه آن است غیر یار

خواهند بتان که برعنائیت روند   آید ز زاغ کبک خرامی کجا بکار

ساقی نگاهِ مستِ تو جام شراب تند   از گردشش دو کون سیه مست میگسار

گر صد هزار بار حدیثت رسد بگوش   یکبار هم به پیش دلم نیست در شمار

باشد نشانے از کرم و رحم جاں نواز   هر زخم تیغ ناز که بر دل رسد ز یار

چون نیستی که گام زنی بر مزارِ ما   منظورِ خاطرت همه حال خوشگوار

خوں ریختی و خاکِ درت میدهی بها   قرباں شوم که یک بگرفتی دهی هزار

خار بکشت جور تو در مزرعِ دلم   باشد که بعد من بدمد گل سرِ مزار

یک بهرگه را ملاقش نه آغازِ کار ما   یک جمع اندریں که چه انجامِ روزگار

قادری بدرمیانه اگر ژرف بنگری
گردد عیاں بهر دو که از وحدت است تار

حیرانم از وصفِ تو چوں آئینه معذور   پس از دگرے هست ز حیرت اگر او دور

زخمے که ز تو بود دلم را شده ناسور   بفرست ز تیر دگرے مرهم کافور

تا نقش تو بر قلب و جگر نیک نشسته   یک هست که باشم به برت یا ز تو مهجور

با سیم و سرِ کوچه یار در طلب دید   زاهد تو و خلد است و ترا چشم سوے حور

لمعانِ مه و مهر ز تابِ رخِ یار است   حیفے است بر آں دیده که کور است از آں نور

صاحب نظراں بلبلِ او دید از آں حال   بودش گلِ رخ در چمنِ پرده چو مستور

دیوانهٔ تو عاقل و فرزانهٔ عالم   دلدادهٔ تو از دو جهاں نافر و رنجور

شب با تو مرا هست ز نور روز فزوں تر   بے تو بودم روز بتر از شبِ دیجور

رفته است بخواب آنکه بکوی تو پس از عمر — بیدار کجا میشود از شورش دم صور
هر جا که رسد عشق خرد را چه مجال است — در عشق و خرد نسبت باز آمد و عصفور
اندر چمن حسن به سیب ذقنش دست — اکنون نرسد لشکر خط آمده ناطور
نقش کف پای شه ما آمده قاری
تاج سر جمشید و کله گوشهٔ فغفور

می کشی صد ره مگر جانی هنوز — درد ها دادی و درمانی هنوز
چند پوشیدی بفانوس حجاب — همچو شمع جمع عریانی هنوز
ریختی زهراب غم در کام جان — جان شیرین بودی و آنی هنوز
می کنی کافر ادایها و باز — دعوی طرز مسلمانی هنوز
پیر چرخ از تو ستم آموز گشت — وه بصورت طفل نادانی هنوز
جلوه ات را ذره ذره آینه — ای عجب تر آن که پنهانی هنوز
تیغ غمزه رافشان زد ناز او — غیر ایمن از گران جانی هنوز
در دلم مهمان شدی جان سوختی — میزبان کشتی و مهمانی هنوز
دردها از تست اندر سینه ها — مایهٔ آرام و درمانی هنوز
در زدی آتش بملک جان و تن — بر سر بیدل جهانبانی هنوز
بر جراحتهای دل پاشی نمک — غیرت صد شکرستانی هنوز
عربده جو ریختی خون جهان — وه که با آن ناپشیمانی هنوز
کعبهٔ دلها شکستی بی دریغ — قبلهٔ دینی و ایمانی هنوز
ساز و برگ عاشقان را سوختی — مایهٔ هر ساز و سامانی هنوز

قاری از تو زنده اند اندر سخن
خسرو و سعدی و خاقانی هنوز

مگر از تیر تو خالی است درونم امروز
خلشی در دل هست فزونم امروز

وه که بسنگ در قرب تو جبینم بوده است
چه شده است که هرگز نه زبونم امروز

خط کشیده است بر افسانهٔ لیلی مجنون
حسن یار من بی مثل و جنونم امروز

بیش ازین بود بهر ناحیه حسنم بزبان
همچنان است بهر گوشه شئونم امروز

عشق تا نامده بود است خرد یارم بود
می دواند بهمه سمت جنونم امروز

دوشش در خواب پری آمده اندر بیرون
هوش بر داشت دو میدانست فسونم امروز

چون دلهای جهان بود تشا بعرفم
قاری از هیچ شده است چه فنونم امروز

یہ پچھلے دو مصرعے اول بار بھی چھپا ہوا ہے

جانم فدای یار ما گو را نماند هیچ کس
بسته است عهد دوستی با ما چو گلها خار و خس

تا از هوای خویشتن ای دل جهانی ساییدی
کی بحر بی پایان الفتی با تو گردد هم نفس

ورگردنم افگنده از لطف و احسان رشته
ور بند فرما یا کشا بیرون شوم کی از قفس

خوانی به پیش خود مرا یا در پس اندازی مرا
من رشته دارم سوی تو نی پیش میدانم نه پس

دل رفتنی جان رفتنی دین رفتنی نالم نه چون
هنگام نقض کاروان لازم بود بانگ جرس

گیر و طرف هر یک ترا از هر که خواهیم داد تو
روییت نگر در آئینه گردی مگر خود دادرس

نقد دل و نقد جگر آن شاه خوبان برد
ای غمزه جانم نذر گیرا و لا اگر هستی عسس

دل را که پروردم بجان شد در پی آن دلستان
بنیادش همیدانی دستان باشد که آید باز پس

از ضعف فریادم رسد کی بر فسانهٔ مسکنت
ای آنکه فریادم ز تو خود سوی فریادم برس

اے مہر روز و ماہِ شب ہر جا کہ می تابی بتاب — یا شد ز مہرِ کلبہ ام آں شمعِ دل افروز بس
ہاں چند گو از حالِ خود اکنوں مرا ہم قصہ ہست — از دستِ دہاں دل باز پس تنہا ز بدہم زیں سپس
در راہِ سعدی گام فرسا گشتن آساں نیست لیک — ہاں خوش بود بر راہِ رہ روانِ ہمیں پا اندن فرس

قاری منال از درد و غم مردانِ عشق ایں گفتہ اند
یا سر بدہ در راہِ او یا کن بدر از سر ہوس

مصیبتہا است راحتہا بجانِ آنکہ جانانش — بود دمساز در ہر حال بالطفِ فراوانش
دلم در راہِ الفت گام زد اللہ نگہبانش — کہ در ہر خطوہ صد قہر است و پیدا نیست پایانش
چرا آورد سعدی بابِ پنجم در گلستانش — مگر فرض است چوں ارکانِ خمسہ عشق و بنیانش
بجوشم صد نمط تاریخ غمہائے درون پوشم — و لے آتش چو در گیرد نشاید داشت پنہانش
دگر چند از تحملہا بروں بود است بارِ غم — بنا فہمی خود نازم کہ بر من کرد آسانش
برفت از سر کہ ہوش از فکرِ رنج و غم بری بد — پے سود است واجب بیدلاں را شکرِ احسانش
زدہ چوں نعرہ کی منِ مبارز رستمِ حسنش — نیاید ہیچکس غیر از دل ما مردِ میدانش
اگر آید بسویم ناوکِ دلدوزِ او بہ پیہم — بہ کیشِ عشق کفر است ار بہ پیچم رخ ز پیکانش
ز افسونہائے جورِ عشق تیرہ ہاست دلہا را — طفیلش شیشۂ دل شد حریفِ زورِ سندانش
بہ پیشِ غمزہ اش خجلت کشم از ننگ ناداری — کہ ہر نذر صد جاں باید یکے ہم نیست شایانش

بہ باغِ دہر بے مانند آمد آں گلِ رعنا
بہر جانب ہزاراں ہمچو قاری مرغِ دستانش

تیرہ بختیم محیط است آسماں نامیدش — دل ز رنج و غم بسیط آمد جہاں نامیدش
دیدم افشانش فرزندانِ دشمناں نامیدش — فرق فرقش شد درخشاں کہکشاں نامیدش

کہ سعدی نے آخر باب پنجم ... گلستان ...

چند خار و خس برون افگنده شد از کوچه اش ‏— ز رفت چون نگرستم باغ جنان نامیدمش

تیغ چون سر کرد قاتل مهربان دانستمش ‏— در نیام اشکنده اش نامهربان نامیدمش

پاس و حرمان ز دو فغان بند اشتم بانگ جرس ‏— آرزو ها بست محمل کاروان نامیدمش

تاب دیدن نیست نادیدن برون است از شکیب ‏— قصه ام پیچیده گشته چیستان نامیدمش

جاودانی جان بجانم شد نصیب از تیغ او ‏— سر بسجده شکر گویان جان جان نامیدمش

شد بدل سودا جفا از تیر مژگانش چو سفت ‏— هر نوا کز وے رسیده دلستان نامیدمش

الله الله ملک دل در قبضه دست بتان ‏— گوشه گوشه در شده هندوستان نامیدمش

قد صنوبر زلف سنبل چشم نرگس رو گل ‏— بهر سرا پایش نظر شد گلستان نامیدمش

عنبرین بو - غالیه بو - عطر آگین نفحه بیز

یا فهم او را چه قاری بوستان نامیدمش

جوینده پادشاهان رحم از خدائے حافظ ‏— ما را خود است جمیان رحم از خدائے حافظ

اندر کمان ابرو غمزه نها و ناوک ‏— بر جان عشق بازان رحم از خدائے حافظ

گویند وے چو تیر چون از حالت درونم ‏— بر حال بند گویان رحم از خدائے حافظ

عشقم کشد براهے عشقم کشد براهے ‏— بر شیده دو شاهان رحم از خدائے حافظ

هر آں که عشق دارد هرگز بجان نخواهد ‏— از تیغ و تیر جانان رحم از خدائے حافظ

اے وائے صد هزاران تیر بلا ز هر سو ‏— بر جان پاک یاران رحم از خدائے حافظ

از بهر دفع دردم کز رنج عشق دارم ‏— ق خواهند مهربانان رحم از خدائے حافظ

یابند لذتش را از صد یکے اگر هم ‏— دانند هست خودان رحم از خدائے حافظ

حافظ که خاص بنده بوده خدائے خود را ‏— قاری با وست خواهان رحم از خدائے حافظ

[illegible] زلف

دلہا اسیر ساخت چو دست جفاے زلف
مو یافت تنگ بست زہے این سزاے زلف

یک تار را دو کون نہ بیعانہ ہم کم است
اللہ چہ قیمت لائق ارزد بہاے زلف

یابم ز حسن و خوبی طالع چو دسترس
فردوس ہم نثار کنم بر فضاے زلف

از پیچ زلف تا شدہ این دل حزین
افسون زخم کہ بیش بود پیچہاے زلف

دارد اگرچہ زہر ز مار سیاہ بیش
این از عجیب کہ در تہ جان ہست جاے زلف

باشد فراغ خلد درین بند خوشگوار
از بہر عاشقان اسیر ہواے زلف

سرتا بپا چو شانہ شود چاک چاک اگر
باشد نصیب دل کہ بگیرد بلاے زلف

اندر مشام جان و دل عاشقان خاص
ریزد ہزار نافہ مشکین خطاے زلف

قاری نگر کہ نقش بہ فرق فلک بہاست
عشاق را بناز و ادا ہا زپاے زلف

دل رفتہ و جاں بر لبم آمد خبر از عشق
فریاد ز بیداد وی جاناں دگر از عشق

نے فکر وصال و نہ غم دوری جاناں
خرم دل آں کس کہ ندارد خبر از عشق

از سوزش پنہاں چہ تواں گفت کہ دارم
صد شعلہ چو القلب و جگر از عشق

چوں شمع ہمہ سوختن و دم نہ کشیدن
آموخت بہر دل من این ہنر از عشق

انساں نتواں گفت کسے را کہ نباشد
حیواں صفت او را بدل دا اثر از عشق

سیر است بہ زہراب غم و ریخ چو این نخل
شیریں چہ بجوئی ز دل زارم ثمر از عشق

افسونگرش نیک ربودہ دل قاری
از سینہ و جانش بسپردہ شرر از عشق

دہ مرا یارب دلے کاثرا نباشد ہیچ زنگ
ہاں سادگی آں بدلہا زنگ ریزد بید زنگ

چون دواں از سر نیاید عاشقِ آشفته حال گردنش را او فگنده دستِ کوته پای لنگ
غصه ناکرده نمی سازد بما گاهے خطاب درمیانِ ما و او از صلح بهتر هست جنگ
آبله پایانِ راهت را چه خوش نعلینِ پاست آبله پا گرچه باشد صد هزاران خار و سنگ
مردِ میدانِ وفا آن است در تسلیمِ عشق سر نهد چون بر سرش بارد ز غم تیر و تفنگ
با نیازم شوخی و شنگی او بوده سلیم غیر را چون آمدن دیده شد افزون شوخ و شنگ
شهسوارا چون بجوییم این چنین توسن مرا هان به این ره بس دوان ایم و پائے ماست لنگ
هر کرا چشمِ حقیقت بین شده وا نیک دید هر دو عالم را ز چشمِ مور خوار و زار و تنگ
بهرِ منزل رسیدن را که بوده پاس رفت دامنِ الطافِ یار را هست تا ما را بچنگ
آرزوے جز این اندر دلِ عشاق نیست فرقِ شان بر تیغهٔ دلدار باشد بے درنگ

تا دلِ قادری شده آگاه از اسرارِ عشق
خوش رهید از خار خار و دلفگارِ عار و ننگ

بفصلِ گل مران اے باغبان از گلستان بلبل چه شبنم دان که گل را هست یک از عاشقان بلبل
بامیدِ بهاران زندگی می کرد حیف است این بصد افسوس حسرت مرد در فصلِ خزان بلبل
فغان و ناله چون کردم که گلرویان شنیدندش اگر خواهی بیا آموز مست طرزِ فغان بلبل
بعاشق از جنابِ گلعذاران ناروا این اند جگر خون دلفگار آشفته جان بے خانمان بلبل
بهاران می برد با خود چو گلرویانِ گلشن را جرس کردار می نالد پیِ این کاروان بلبل
عیان دارم مگر داغ از گلِ رخسار بے خارے که می باشد سرِ لحنِ سرادم نغمه خوان بلبل

کند گل نوبهار از داغِ دلها اندران کوچه
بود از هجرِ آں قادری زار و ناتوان بلبل

بنام هند در یورپ دلیری شد سمر ای دل
وفاداری برٹش راست این افزون اثر ای دل

روی در کوچه اش با صد امید قبل از دستش
مگر هستی ز ناز نازنینان بی خبر ای دل

عماری دار لیلی را چه پروای دل مجنون
که آن آهسته راند از پی آن نوحه گر ای دل

ترا فرض است از جای بجای هر زمان رفتن
خضر را دل منه چون هر نفس داری سفر ای دل

نه صبرم تا سر از خاک سر آن کوچه برگیرم
نه رویم آن که تا اندازد او سویم نظر ای دل

حکیم عشق خوش گفته مداوای غم و دردش
اگر پامال هم گردی نه برخیزی ز در ای دل

اگر جلوه دهد آن ماه گاهی گاهی از بامش
شوم کافر اگر بینم سوی شمس و قمر ای دل

پناهی نیست از شمشیر تیز او چو عالم را
ز اول به بود انداختن ما را سپر ای دل

همه جور و جفایش بر خود از وی بهر آن خواهم
که فردا تا ننالد دیگری بر دادگر ای دل

اگر گریم بحال در بلا افتادگان روزی
شود در سیل خون غرقاب تا سر بحر و بر ای دل

فرستادی بریدی با صد امیدی نگردانم
محال است از تو سوی او رود پیغامبر ای دل

همه با خوش که دنیا را ترقی هست روز افزون
مگر ژرف نگه بیند بسی لمحه بشر ای دل

چسان در کوچه اش قادری رسد از بهر نظاره
که ممنوع آمده از وی هم سویش نظر ای دل

تا غنچهٔ دل را خلید آن خار مژگان در بغل
از زخمهایش کرد گل گلهای خندان در بغل

بال دلم پروا نما کز پرتو حسن کسی
آمد نصیبش روز و شب از رنگ چراغان در بغل

در خواب غفلت تا کجا ای صرفه بینی این و آن
ای دل دمی بیدار شو در گیر جانان در بغل

یک گوشهٔ ماه من اگر بند نقاب از رخ کشد
هر ذره ذره را بود صد مهر تابان در بغل

تیر نگاه دلستان دل را مگر با کام ساخت
کاینک نمی آید نظر مهر رخ جانان در بغل

دست دراز غمزه اش نگذاشت غارتگری / آن دل که چون جان داشتم همواره پنهان در بغل

دل سوی آن ناوک فگن بردم کرد و اندر سینه ام / در جای خود بگذاشته بس چند پیکان در بغل

ای چرخ غرقِ خود مجو بر گریه ام رخصت مده / هر قطره اشکم بود صد گونه طوفان در بغل

از قامتِ آن شوخ تا شوریست برپا در دلم

قاری بود هر ساعتی حشری نمایان در بغل

نقاب از چهرهٔ جانان کشیدن آرزو دارم / توانِ خود کلیمی تاب دیدن آرزو دارم

هوای کوچهٔ آن جانِ جان پیچیده اندر سر / کنون در گلشن خلد آرمیدن آرزو دارم

سرشکِ خود سراپا گشته ام در دیده جا کرده / چو شبنم بر گلِ رویش چکیدن آرزو دارم

صبا گاهی به پشتِ غبارم بر سرِ راهش / که خنگِ یار را در پی دویدن آرزو دارم

الهی ده مرا بال و پری از پروانه بالاتر / سرِ شمعِ رخِ جانان پریدن آرزو دارم

زهی دیوانگیِ من که از مژگانِ صد دانش / خس و خارِ رهِ دلدار چیدن آرزو دارم

بذوق و شوقِ دل خود تو برآن خنجر شدم قاری

که پیش آن تماشا بین طپیدن آرزو دارم

نظاره ات اگر نکند لب نگار چشم / خود گو که آیدم بجهان در چه کار چشم

سرتا بپا شده است تنِ داغدار چشم / دوده نظارهٔ تو کنم با هزار چشم

نورِ نگاهِ من همه شد صرفِ انتظار / دردا که شد چو دیدهٔ نرگس کار چشم

دیگر بسوی گل نشود خار شمرد / گر بر گلِ رخِ تو گشاید هزار چشم

دامانِ خون شده است ترا دامنِ نگاه / از بس که ریخت خونِ دلِ سوگوار چشم

از کوی یار آر صبا توتیای خاک / گشته مرا سفید درین انتظار چشم

از طالع سعید بالفت مرا شد است — انگه دل و حباب تن و جویبار چشم
جوئی اگر توجه دل وا سوئے خویش — اے دل بغیر او مفگن زینهار چشم

روزے نخست بادهٔ لعلش کشیده ام
قاری هنوز هست مرا به خمار چشم

سیر در شام و سحر خود دارم — اشتیاقِ رخ و گیسو دارم
سر بسنگِ درِ دلجو دارم — چه کنم دلبرِ بدخو دارم
چشم او داد مرا در صحرا — دیده بر دیدهٔ آهو دارم
جلوه گاهش دلِ عاشق آمد — آئینه است این که به پهلو دارم
در غمِ سرو قدے فاخته وار — کار با نالهٔ کو کو دارم
وقفِ طاعت شدم اندر الفت — رخ بمحرابِ دو ابرو دارم

ارچه خاموش نشینم قاری
چون غمِ چشم سخن گو دارم

به تیغ ادائے تو سر می فروشم — به تیرِ نگاهت جگر می فروشم
خود از من فزونی است در سوزِ الفت — که از بهرِ خود خود شرر می فروشم
غبارِ رهش را ز بهرِ نشاندن — ز اشکِ خود آبِ گهر می فروشم
به زلفِ سیاهش بروئے صبیحش — شب و روز شام و سحر می فروشم
به یک گردشِ چشمِ فتانِ جانان — چپ و راست زیر و زبر می فروشم
دو رخسار او را پئے رونمائی — دو مرآت شمس و قمر می فروشم
نگیری اگر تحفت صد حیف باشد — به یک عشوه دل هم جگر می فروشم

اگر مدعی نذر دل پیش آرد — پی نالهٔ او اثر می فروشم
بچوگان زلف دوتایش بگویند — که میدان دل گوی سر می فروشم
بگو غمزه را تا خرد جان مسکین — بهایش نخواهم سگر می فروشم
تن زار را نذر دادم بکیش — بسنگ در یار سر می فروشم
اگر باز یابم دل و دین و ایمان — به نیم نگاهش دگر می فروشم
زیبانهاست قاری - ز رخت محبت
سر مو بکونین اگر می فروشم

من چه باشم که بدان خاطر عاطر گذرم — شکر گویم سبب او را چو بخاطر گذرم
سگ و دربان نگذارند که بر در بایم — آردم شوق و بصد حسرت خاطر گذرم
غیر در محفل و سیکم است که اندر کویش — تو نهم باز نه چون وارد و صادر گذرم
در حریم حرمش آنکه ز جان هم صافی است — کی رسم تا نه من از لوث عناصر گذرم
ای اجل باش که آن جان جهان آمدنی است — کار من تر شود از لطف تو شاکر گذرم
قاری آن کوچهٔ جان بخش که رشک خلد است
رخصت آن جا بدهم - از جان چو مهاجر گذرم

ای خوش آن شبها که سر بر آستانی داشتم — کار با فریاد و با آه و فغانی داشتم
ای خوش آن شبها که در بر جان جانی داشتم — طالع فرخنده و بخت جوانی داشتم
یاد آن عهدی کان لیلی بمهر بستهٔ — من همان هستم که چشم خون فشانی داشتم
مسکنم صحرای سودا و جنون آمد کنون — پیش از این در کوچه و انش مکانی داشتم
در جفا و جور یار من اگر ممتاز بود — من به تسلیم و رضا صد گونه شانی داشتم

سرو تو اے فاختہ دیدی کہ گشتہ پا بہ گل
در چمن با خود چو آں سروِ چمانے داشتم

چوں خدنگش در دل آمد جاں شدہ یکدم پدید
تیر او اندر دلِ خود جائے جانے داشتم

شاطرم گردید در عالم چوں نگشتے زانِ من
تیر از مژگان و از ابرو کمانے داشتم

حرف حرف از یادِ من شد چوں رسیدم پیشِ او
ورنہ از ایامِ ہجراں داستانے داشتم

لال شد از رعب و تابِ شہریارِ ملکِ حسن
آں کہ من اندر دہاں گویا زبانے داشتم

بخت بد بیروں کشید انداخت در ویرانہ
در فضائے قدس ورنہ آشیانے داشتم

قادری از چشمِ ترم بر خاست طوفانِ عظیم
غرق گردید آنکہ من با خود جہانے داشتم

گر ز ما کونین بر آید بہم
چوں تو یار ستی نباشد ہیچ غم

سہمِ قاتل شہدِ ناب از دستِ غیر
غیرت شہد است از دستِ تو سم

اے زباں ہا تر ز لطفِ عامِ تو
گوشۂ چشمے بما ہم از کرم

انتہا از نالہ و ز سودا مجو
تا بما عشق است و تا ما راست دم

خوں ز مژگاں باز و در دل می چکد
کے شود سرمایہ ام از خرج کم

چوں سلامت می برد جاں دیدی است
صبر می لا قد بنازش می دہم

گر ز عارض برقع بردارد چہ سود
خود نقابش دیدنِ او ہست ہم

شمعِ جسم بر سرِ جسم بکش
نے دمت آید نہ ہیچ از شے ندم

سجدہ ہاں یار ہست و ہم بے زباں
حسن و عشق اند از ازل یاران ہم

رابطِ حسن و عشق شد فاش از وجود
بود از اسرار در کتمِ عدم

دیدہ یکتا بانگاہِ فرصت بیں
قادری آمد ذرہ ذرہ جامِ جم

کالائے غم و دردِ خود ارزاں نفروشم
بے توبہ نشاطِ ابد اے جاں نفروشم

کونین اگر پیش کنندم عوضِ دل
آں بہرِ تو در سینہ نہم آں نفروشم

ایمانِ خود اے واعظِ بیدرد نگہدار
عشق است اگر کفر بایماں نفروشم

یابم چو گدائیِ سرِ کوچۂ جاناں
زنہار بصد ملکِ سلیماں نفروشم

دل را کہ تمنائیِ زخمے است دمادم
جز با دمِ آں خنجرِ مژگاں نفروشم

اے زاہد غرّہ بتو فردوس مبارک
با جنتِ تو کوچۂ جاناں نفروشم

آں کہنہ گلیمے کہ بمن داد شہِ ما
با تاجِ سرِ قیصر و خاقاں نفروشم

از بسترِ خاکی کہ پئے ماست بکونین
یک گوشۂ نہالیچۂ سلطاں نفروشم

قاری دہدش جان عوضِ نیم نگاہے
گوید کہ بلاشے دمِ پیکاں نفروشم

مناقی با سرِ جاناں سر و روح و رواں دانم
بجاں گر صحبتِ محبوب یابم رائگاں دانم

دل و دیدہ نصیبم آید ار از خوبیِ قسمت
بہر سو جلوہ اش بینم بہر جا آستاں دانم

دہاں زیر آمدہ آمد مقامِ دیدہ بالائش
زخندہ گریہ را صد منزلتہا بیش ازاں دانم

اگر باشند خلق اندر ردائیہائے یک دیگر
سراسر کارہا را ہمچو زلبسِ جہاں دانم

نمودن باز بنہفتن رخ از یارانِ مشتاقاں
خلافِ دوستی باشد جفا بر دوستاں دانم

زدہ زانو بخلوت ہر کہ با جمعیتِ خاطر
زگردابِ خطر او را بآغوشِ اماں دانم

توانگر را بہ پیری رعشہ بر اندام بیجا نیست
فشارِ لرزہ بر اعضا ز قوت این و آں دانم

نباشد از خرد بگذاشتن امروز بر فردا
بدہ ساقی کہ فردا از فریبِ واعظاں دانم

نظر انداز دو جاں می برد و زخم رواں بخشد
دو چشمانش دو جادو و دو لب معجز نشاں دانم

پے سلطانِ ملکِ عشق دولت و نعمائے دل فغان و آه را از بهرِ او طبل و نشان دانم

بسوی وادیِ عشق و محبت تا شدم قاری
خسکها زیرِ پای خود بساطِ پرنیان دانم

سراپا رشتهٔ جانِ خودم ای جان شمارا کم کن سرِ پایت نگر غلطیدنم آنگه تماشا کم کن
خدنگِ نازِ قاتل کز ازل زهرِ خود دانم چسان گویم که بر جانِ منِ محزون جفا کم کن
نماید چون ترا خوش اضطرابِ عاشقِ غمگین منم هم خوش بیاور گیر سیف و دردنا کم کن
صبا نعشم ببر با خود که از خار است هم کمتر بکوی آن گلِ رعنا پسِ دیوار جا کم کن
بر حسِ سخت جانیها ملوث شد سراپایم دم لطف است ز آبِ صافِ تیغِ تیز پا کم کن
نگینان را چه خوش کشتی جگر مانده نه دل اکنون مکان بر جا چه داری تیر زن سینه جا کم کن
نیارم بر فلک برا شکباریها ز جورِ خود ترا بنیاد دیرین شد خدا فرما و با کم کن
سپردم جان بیادِ چشمِ مستِ ساقیِ سرخوش بده غسلم با آبِ مے بحد پائین تا کم کن

عدو یکسو شود چون از من و از یارِ من قاری
توانم یار را گفتن کشا پرده حیا کم کن

پرسم ز دیده قرض شد آیا گریستن گوید بلی بہجرِ احبا گریستن
غالب اگر گرفت درختی بیجا گریستن ننگ است ننگ در غمِ دنیا گریستن
گویم بدیدهٔ آن که بود چشمِ او بدست عار است عار در غمِ عقبیٰ گریستن
باگریه پا نهیم بجای جبا طرب کنند ناخوشتر است و نحس نزدِ ما گریستن
بهرِ دوای درد و غمِ یار ای حکیم خنده بود مناسبِ ما یا گریستن
دانم که برق و ابر ز من شیوه ها گرفت هر سو طپیان گه شتن و هر جا گریستن

امروز کشتِ خویش بکن زابِ گریه سیر — تا آیدت نه حاصلِ فردا گریستن
روشن نشد چو شمع که بگداخت و که سوخت — آں سوزشِ درونِ دلم یا گریستن
بر گریهٔ تو گوش اگر گل نمی نهد — آ عندلیب یاد کن از ما گریستن
چنداں که ناله ها کشم او شاد تر شود — باشد به پیشِ یار تماشا گریستن

قاری برستگاریِ ما شد ضمانِ ما
اندر غمِ سلالهٔ زهرا رض گریستن

ای آنکه نداری نظرے چوں نظرِ من — زنهار میندیش بسودای سرِ من
جبریل بپا زو نرسد تا حرمِ دوست — زینجاست بتابِ تپِ دل بال و پرِ من
با او چه کنم راه دہے یا دلِ دیگر — دلشاد نشینی و نداری خبرِ من
هر کس طلبد آرزوئے خود ز تو دل خواه — جز تو ز تو خواهد نه دلِ خویش نظرِ من
از بهرِ چه ایں بار نهادند بدوشم — تیغِ تو بگیرد بحسابے چو سرِ من
دل و جگر و چشم نهفتن ز جگر چیست — ناوک فگنا نیست کم از دل جگرِ من
میداشت صبا پیش از ینشاں شفاعت — هیهات کنوں گشت دمِ پے اثرِ من
غارتگرِ ما راست بهر گوشه غنایم — تا زو نرهِ دیده بر دو دل تبرِ من
صد بار نشاندم به جا نخلِ محبت — تا ور دگے بار مرا داد ایں شجرِ من
اندر تهِ من فغاں سوخته و نیم سرشکم — عشق است که آتش زده در خشک و ترِ من

قاری چه تواں گفت ز شامِ شبِ هجراں
رشکِ شبِ یجور چه آمد سحرِ من

کوچهٔ دلدار - در هر سمت گلشن اندراں — سینهٔ عشاق - در هر گوشه گلخن اندراں

یک جہاں دادند مارا ہجر کشتن اندراں — دیگرے دادند تا سازیم خرمن اندراں
قلب عاشق جلوہ گاہِ لمعۂ انوارِ یار — اندراں طور است وہم وادیِ ایمن اندراں
از کمندِ نازِ قاتل مدعی گردن کشد — عاشقاں آرامِ جاں دانند مردن اندراں
تیغ و تیر و خنجر خود ناز ما ید ہیچ کس — صید گاہِ اوست عالم ہست مدفن اندراں
نالہائے دلشکن دارم ولے حیف است ازیں — نیست اندر سینہ اش دل ہست آہن اندراں
غیرتِ خلد است کوئش ہیچ و غم را جائے نیست — اے دلِ غمگیں بیا و ساز مسکن اندراں
عاشقاں در کارِ حیراں عارفاں در حال مست — پیشِ خیر اسہل نبود فرق کردن اندراں
حسنِ حیرت زا زباں را دیدہ را بیکار ساخت — رنگِ نرگس اندریں و رنگِ سوسن اندراں
حسن گرد خود اگر دیوار پردہ در نہاد — از کمندِ دیدہ ما صد جاست روزن اندراں
آں سیقِ میداں کہ جولانگاہِ خنگِ نازِ اوست — سر فروشاں راست واجب سر نہادن اندراں
رشتۂ محکم بدستش حلقہ اندر حلقہ ہا — چوں نیاید بند از ہر سمت گردن اندراں
ساقیا در دی کشانت حلقہ گرد ت بستہ اند — لطفے از رخصت بمن ہم تا شوم من اندراں

قادری از ہر سمت خوں بارد بلائے جانگزا
سایۂ دیوار او در گیر مامن اندراں

محال است از دردِ الفت بیاں — زباں بے دل و دل بود بے زباں
بپوشش کہ خلد آید بے گماں — شود پیر برنا و ایمن ز جاں
غمش خوں خورد بے بضاعت دلم — خجل میزباں است از میہماں
بہ تیغش سر و دل بہ تیرش رہیں — نہ رحمے زباں زدہ نہ لطف از کماں
رواں جانِ مجنوں پیِ محمل است — خدارا بآہستہ اے ساربان

اس میں ہے نرگس کا رنگ اور اس میں ہی سوسن کا رنگ

نہ آنم کہ پیچم سر از کوئے دوست | زمینش بجور ار شود آسماں
پس از عمر ہا شد نصیب ایں قدوم | زخاکم چنیں تیز توسن مراں
ہمہ عالم و ہم وراں ہر چہ ہست | نیرزد بہ یک موئے آں دلستاں
سرِ ربقہ ام بند در دستِ اوست | بنوبم بپیش نیست یارائے آں
عجب در دلم کاں زخود تنگ بود | ہزاراں تمناش گنجد چساں
خرد ہم زدیوانگی دم زند | چو آئی بہ پا بستِ دیوانگاں
چو در دست نباشد کہ ہرگز مباد | رسی کے بہ پرِ دمن اے مہرباں

بنہ سر براں جادہ قاری کہ ہست
زنعلینِ پاکِ محمد نشاں

دسترس برے نیاید قبضۂ تدبیر من | بال عنقا یافت شاید خوبیِ تقدیر من
تشنہ کامی چوں نصیبِ عاشقاں باشد بعشق | چشمۂ کوراب گردیداست جوئے شیر من
بند بر من بستن اے خدا و بے صرفہ بود | پیچ سودائش بسنداست از پئے زنجیر من
اے عجب آہ رسا خود راں ناز کی شکست | رخنہ ہا کاندر فلک انداختے ایں تیر من
سخت جانیہا مرا بیچارہ گردہ چارۂ | اے کہ گوئی بے پناہ آمد دمِ شمشیر من
یک شبے وصلت نصیبم نیست ۔ کاتب سہو کرد | یا بہ پیر خاب بودہ خامۂ تقدیر من
در سر سودائے زلفش زار گشتم آں چناں | ہر سر موئی تو اندر شد دو صد زنجیر من
یارب اندر باغ عالم غنچہ ہا گل می شوند | ناشگفتہ از چہ ماندہ ایں دلِ دلگیر من
ور نشاں اے گریہ آں گرد ملال بے سبب | کز منِ خستہ بدل اردیت بے پیر من
تازمینِ کوچۂ آں نوجواں بادہ بلا | بگیر از یادش سہما داد چرخ پیر من

یا پہ پیر خاب تھا خامہ مری تقدیر کا

اے بروں از فہم و وہم و حس و ادراک گماں / در نہایت عقل بے گم کرده چوں تقریرِ من

قاصدا ناکامیم را چہره ات آئینہ ہست / چوں دلِ من پاره کرده شد نگہ تحریرِ من

چوں مسِ رنگِ رخم شد زرِ ناب از من مپرس / ہست خاکِ کوئے آں سیمیں بدن اکسیرِ من

برکشد خود از دلم پیکانِ خوں آلوده اش / جاں فدائے گفتنش ایں نیست جانا تیرِ من

قسمتِ آں صید نازم کہ در فتراک نیست / چوں از و پرسند گوئی ہست ایں نخچیرِ من

گفتمش من بنده ام رحمے۔ بگفتا دور شو / بنده باشد۔ آنکہ باشد بندۂ تعزیرِ من

واعظا از من شنیم گیر۔ آں بت بیں علیم کن / کور کورانہ مپیما جادۂ تکفیرِ من

از نگاہو پیچ نکشود۔ اوفتادم بر نواخت / ترک تدبیر آخر آمد بہتریں تدبیرِ من

قاری اندر جلوه گاہِ خاص کے راہم دہند
چوں بیرونِ در۔ سگِ کویش کند تحقیرِ من

[illegible]

ہار گلہا در گلوئے شہسوارِ نازنیں / مردمانِ چشم را دیده زحیرت بازبیں

ہاں دلِ وحشی براہِ خویش روسویش بیا / پیچ و تابِ دامِ زلفِ یار را اندازبیں

ناوک انداز است شاطر جاں نخواہی پرواز ده / تیرِ مژگاں با کمانِ ابروئش انبازبیں

کوئے جاناں مقتلِ عشاق دانستہ رود / ایں دلِ شوریده را با جاں سپردن آزبیں

جانِ تو اے دل ز صعوه نیز کم باد و ہیچ / آں نگاہِ شوخ را غیرت دهِ شہبازبیں

زیں دلِ دیدار جو دزداں رخ پرده پسند / ہمنشیں از ہر نمط اطناب بیں ایجازبیں

ایں دو سخت انفاس ہائے آں کہ پنداری چو دو / ہر قطعِ جادۂ جاں تیز تر از گاز بیں

اے کہ از سرکارِ تو تنظیمِ سوز و ساز ماست / رنجہ فرما یک قدم صد سوز بیں صد ساز بیں

قاری آں چشمانِ سحر انگین و لعلِ جاں نواز / می کشد زنده کند خوش ہر دو را اعجاز بیں

نظر کرد است تا آں چشمِ مستِ ناز سوئے من
بہ پس انداختہ کون و مکاں را ہائے ہوئے من

نمِ احسانِ او رشحے بہ رزد تا شد نموئے من
باعلائش ز ہر اعلیٰ سبق بردہ علوئے من

ز روزِ اولیں دارم سرِ دل زیرِ تیغِ او
فدا گردم بجوئے خود چہ زیبا ہست خوئے من

قیاس و وہم و ادراک و خرد در زینہ اش گم
رسد کے بر فرازِ مسکنِ او جستجوئے من

بہ جعدِ عنبرینش تا دلم آویختہ جاں را
شمیمِ جانفزا از ہر کونین است بوئے من

نگاہ پویم بسوئے آرزوہا نیست بے سودے
نوید یاس می بخشد بمن ہر آرزوئے من

نوید یاس دیتی ہی مجھے ہر آرزو میری

ز بحرِ قلزمِ رحمت بجوئے سینہ ام جوشے
کم انداز قطرہ ہم ہفت دریا از سبوئے من

کمندِ گردنم گردید تا زلفِ درازِ او
ثریٰ را تا ثریا حلقہ زد ہر تارِ موئے من

بمحرابِ دو ابرویش نمازم را چو انشے کو
ز خونِ دل بصد اخلاص باید تا وضوئے من

دلِ من پُر ز صہبائے محبت ہست اے واعظ
بسنگِ طعنہ بیجا چہ آئی بر سبوئے من

بود آں نقشِ پا قبلہ زبہرِ سجدۂ جانہا
شدہ آں قبلہ را قبلہ نما ہرگونہ روئے من

ز رجسِ جرم و عصیانم ملوث حیف سر تا پا
بآبِ پاکِ رحمت باید اینک شست و شوئے من

منم بندہ تو کی خواجہ چہ ارتباط است میدانی
میرا اے جاں بروئے غیر آبِ آبروئے من

مکینِ خانۂ دل شد چو آں جانِ جہاں قادری
طفیلش سجدہ گاہِ قدسیاں گردید کوئے من

بہر نذرِ تو مہیاست دل و جاں از من
اے غمِ یار مشو سوئے رقیباں از من

دامن افشاں مگذر بادِ صبا از خاکم
بہر ایں تحفہ پئے کوچۂ جاناں از من

از رہِ دیدۂ من در دلِ صد داغم آ
کہ خوش است تماشائے چراغاں از من

غمِ او خوں خورد و در دل بود خون ہیہات
در قدومش چہ بود دعوتِ مہماں از من

جا از خوی طرز فغان بلبل نالان کسب

تا بران گل ننهد گوش بہ غم پیشیں ... پردہ اند از فغان بلبل نالان از من
دررہ افتادہ ام و دور بود کوچۂ یار ... مکش اے خضر رہش گوشۂ داماں از من
خاکم آغشتہ بخونِ دلِ ندبو جسم بود ... گل دمیدست ازاں ہست بہاراں از من
اے کہ چوں مہر وہی چشم و چراغ عالم ... از چہ رو برقع نہی بر رخ تاباں از من
من بجمع الم و رنج و غم و درد شدم ... عدم آباد شد آباد بدنیاں از من
جامہ را گل بدرید و زدہ بلبل نالہ ... شد بیانِ رُخِ جاناں چو پریشاں از من

چہ تماشا شدہ قاری من وادرایاہم
رخ چو آئینہ از و دیدۂ حیراں از من

ہست بیحاصلی از زندگیم حاصلِ من ... نیست قلقم اگر از تیغ تو اے قاتلِ من
لیلیِ حسن ترا جا شدہ پرادیج دلم ... رقص سازد تو بخوانی اگرش محملِ من
بندِ بر من ز جہانے مگر افزونی خواست ... تا نہاد از دو جہاں بند بمن عادلِ من

ذرہ ذرہ سر کوچۂ جانان دلبرا

از دعا ہائے ہمہ عمر گذشتم ہمیں ... ذرہ ذرہ ز سرِ کوئے تو گرد و دلِ من
ظلمہا ریختہ بر خود ز دل روز نخست ... حزم در باختہ ہیہات دلِ جاہلِ من
رشکِ دریائے محیطم ز فیوضِ رحمت ... غیرِ من نیست بجز آں کہ بود ساحلِ من
یار من رحم مجسم پئے من ہر غلطے است ... آنچہ خواہد بمن زار رہماں قائلِ من
جاشنیہا کہ بدشنام محبت دادند ... دلِ من داند و من دانم و داند دلِ من
می برندم ہمہ آں و خبر نیست مرا ... کہ کجا ہست و چساں ساختہ شد منزلِ من
ہرچہ از دوست رسد لطف بود یا کہ جفا ... بشمرد نیک ہمہ نیک دلِ مقبلِ من
قدغن از پیرِ مغان است کہ نباید ہشیار ... بہشتاں اند حریفانِ دریں محفلِ من

قاریؔ او ساختہ بر خدمت خود ماموت

پرچندر باش - بگوید بہ دو اسے کاہلِ من

هست دردِ ہر دے کو کہ نداویش بجہ یوں | سینۂ کو کہ دراں نیست غمِ تو محزوں
آہِ من زنگِ اثر ریخت چہ مایہ اکنوں | چشم سنگینِ دلش ریخت سرشکِ گلگوں
صد نمطِ جور مگر پرسشِ علّت ممنوع | کہ بدیوانِ رضا نیست چرا ہست نہ چوں
ساربان تیز مران ناقہ بپالیش بستہ است | نشود تا شکند رشتۂ جانِ مجنوں
روزگارم ز ازل ہیچ دہ و روح گزاست | ساعتے نیست ز ہستِ منِ مسکین میموں
گرچہ خونابہ برخ نقش و نگارے بستہ است | اندروں نالہ زاریست نیاید بیروں
بوے لیلیٰ است چو اے بادِ صبا با تو مشو | سوئے دیگر کہ پئے اوست و دماغِ مجنوں
یادِ گہرم الم اندر چمنِ دل چہ سہ و نرید | سربسر ساختہ اتشِ غیرت و دشت و ہاموں
روح را روحِ لطیف و سے چہ جانِ جانِ پاک | ہست او کا مدہ ارواحِ قدس پیراموں
کارِ خود ہر کہ بدست کہ رم او در داد | فارغ از کشمکشِ ہیچ شدہ یافت سکوں

جوہریانہ بگوید دلِ قاریؔ لاریب
پارہن از یمِ حسن است چہ دُرِ مکنوں

ز اولیں روز چہ گویم کہ چہ دید ستمِ من | کز تو ہر انچہ بمن ہست گزید ستمِ من
ناز تو ناز کند آں کہ وحید ستمِ من | ہم نیازم بکند ناز فرید ستمِ من
باگلت نیست سرِ ہم بلبلِ مسکیں مخروش | آں گل اندر چمنے نیست کہ چید ستمِ من
تیغ سر کرد بصد ناز کہ قتلم سازد | سر نہادم کہ ز آغاز شہید ستمِ من
بارِ سنگینِ غم و دردِ محبت سہہ ہا | زار کرد است چنانم کہ خمید ستمِ من

مری آہوں سے بجھی کیا دل کی جلی ہوئی

میں نے وہ پھول چنا ہے کہ گلستاں میں نہیں

رم نمود است چو آں شاہدِ رعنا از برم — تا چہا با سرِ شوریدہ دو دیدستم من
یاد اے سروِ چمانم کہ چو بودی با من — در چمن با تو چہا مایہ چمیدستم من
جان و دین و دل و ایماں ہمہ قربانِ رہش — مژدہ آمدنِ یار شنیدستم من
تا سرم یافت ز سودائے محبت تسکیں — از سرِ کشمکشِ فکر رہیدستم من
حیف آمد کہ رسد قاصدِ من باشم دو — از ہمیں خود بتو از خویش بریدستم من
نسبتم با درِ مے خانہ زہے محکم شد — مرشدم پیرِ مغان است و مریدستم من
مرغِ دل بال و پر از شوق برآورد انگہ — قربِ بامِ حرمش گو کہ پریدستم من

قادری اندرہِ عشق از صعوبت نالی
چوں بگوئی کہ بہ یار رسیدستم من

دل ز غم افسردہ باشد ہمچناں گرمِ فغاں — گشت آتش سرد و می خیزد ز خاکستر دخاں
بے تو اے جانِ جہاں تو انم از جا جنبشے — آرے آرے جسمِ بیجاں را کجا تابِ تواں
پیشِ سرو سرفرازِ قامتِ رعنائے تو — سروِ بستاں نیست بیش از شاخِ پامالِ خزاں
تیغ و تیر و نیزہ و دشنہ کجا جانم برد — ہست آں وابستۂ تو اینکہ ہستی جانِ جاں
تا تو رفتی از برم رفت از دلم صبر و قرار — نالہ ام بانگِ جرس آمد پئے ایں کارواں
روئے بیجا تا ز کسبِ نور دار از فرِ فروغ — ذرہ ہیچ خود شود خورشید گردد ذرہ ساں
جانِ ما تیرِ نگاہِ ناز را بادا ہدف — غمزہ را در دست باشد تا ز ابرو خویش کماں
لطف فرما ز آبِ شمشیرِ رواں یک جرعہ تا — زخمہائے خستگاں را خشک شد کام و دہاں
ہست اسیرِ او خلاص از خار خارِ رنج و غم — راحتِ باغِ جناں باشد دریں بندِ گراں
بگذر از خود تا شوی واصل باصلت و نفس — از حبابِ بحر شد ایں عقدہ ام حل ناگہاں

گر تو با سنگِ جفا گیری عیارے از وفا
نقدِ قارئی را بیابی بہتر از نقدِ رواں

یک جنبشِ نگاہ بصد داستاں ازاں
آگاہ نیست غیرِ دلِ نکتہ داں ازاں

تیغِ نگاہِ یار کہ جاں زاد بہ حیات
نامش نہادہ است دلم جانِ جاں ازاں

بامش بلند و آہِ دلم پست ـ نالہ را
بگرفت آہ تا بہند نردباں ازاں

از درسگاہِ حسن کہ تعلیم جاں دہی ست
شورے بہ مقتل ست کہ ہست امتحاں ازاں

تا پے کجا بہ مدعیانِ فسردہ دل
کایند و کامیاب نمایند جاں ازاں

ہاں عاشقاں دوند ز سر باکمالِ شوق
اندر رجائے زندگیِ جاوداں ازاں

گر صد ہزار درد و بلا در محبت ست
داد است ہر کہ دل بکشد لا اماں ازاں

مجنوں دواں بود پیِ محمل بپائے دل
تیزی تجو روا نبود ساربان ازاں

غارتگرے ربود دلم بے تبسم کنوں
ناصح بجو درسم چو دلم وارہاں ازاں

چوں خوابگاہِ شاہِ دو عالم زمیں شدہ
سجدہ برد بسوئے زمیں آسماں ازاں

قارئی منال از ستم و جورِ روزگار
یابند نازِ دلبرِ خود زیرکاں ازاں

آں کز مئے لبت شدہ مست و خرابِ تو
کے از شرابِ توبہ شناسد سرابِ تو

بیروں خرام پردہ بہ یکسو فگن بشوق
خود بے حجابی است بر ویت نقابِ تو

دانم کہ ننگ داشت زمیں پیش از زمن
بر آسماں رساند سرِ ما خطابِ تو

زانو بوقتِ ذبح بہ پہلوئے من زدی
رحمت بحالِ زارِ من آمد عذابِ تو

خونابہ بخت بخت بود آں دلے کہ آں
بنمود ز سوز تابِ نگاہت کبابِ تو

یک جنبش نگاه می بود داستان بگو

خشمِ تو گشت موجبِ میلانِ تو بمن   قربان ہزار جان و دلم بر عتابِ تو

تضمین بر غزل از سرکار خواجہ

چون و کجا و در چہ خیال و ندیم کیست   باید نہ ہیچگونہ خبر از خرابِ تو
ہر شاہدے نہ چشم نیاید درونِ دل،   آن ہست خاص اے شہِ خوبی جنابِ تو
بست ست عہدِ بندگیت ہر کہ از نخست   یکساں بہ پیشِ اوست عذاب و ثوابِ تو
بیگانہ و یگانہ ز تو گر چہ کامیاب   بارد بلاے خاص تجا صان سحابِ تو

قاری خطا صواب بود چوں کند عفو
بد از خطاست غیر بزیرا صوابِ تو

مقتدا بہر جہان ست چو دیوانۂ تو،   چہ بگویم کہ چہا آمدہ فرزانۂ تو،
گشت صد چاک دلِ زار مگر حیف نشد   در خورِ خدمتِ گیسوے تو چوں شانۂ تو
چہ ضیا ہست بجشنِ تو تعالے شانش   شمع بالمعۂ خود آمدہ پروانۂ تو،
با کسے نیست سزاوار یگانہ بودن   آں کہ از بختِ بد خود شدہ بیگانۂ تو

[illegible]

ور گلو طوق و بپا از تو سلاسل آہا،   کامل امروز شدہ منتِ دیوانۂ تو
ایدلِ جلوہ طلب دیدہ کشا دیدہ کشا   تا دہد جلوہ ز ہر سو بتو جانانۂ تو
بارشِ لطف و کرم از تو چہ ہر دم برما   دست شل ہست و زبان گنگ ز شکرانۂ تو
سیرگاہِ تو کلیسا و کنشت و کعبہ،   دلِ وارفتۂ ما ہست مگر خانۂ تو

رخ سوے جنتِ فردوس نیارد قاری
جاے باید چو بہ عتبۂ کاشانۂ تو

تیرِ صد پیکاں ز مژگاں نہاں نگاہِ نازِ او   جبہۂ آں ابرو و پلک چشمِ افسوں سازِ او
یارِ ما را عالمے از ہر دو عالم ماورا   رہ رواں ہم عاجز و حیراں ز کنہ و رازِ او

همنشیں با تو چگویم تابِ برقِ نازِ یار ‌ ‌ سوزہا اندر دلِ من ہر زماں از سازِ او
خود بخود ہر ہفت دارد شاہدِ ناز آفریں ‌ ‌ دستِ مشاطہ کجا از زیرِ آں انبازِ او
عشق را کیفیتے آید چساں اندر بیاں ‌ ‌ عاشقاں خود بے خبر ز انجامِ او ز آغازِ او
تاب دادی تیغِ غمزہ را دلم گشتہ خبر ‌ ‌ سر بکف آمد روا کن جاندہی را آنِ او
چشمِ او جادو نگاہ و لعلِ او جاں نواز ‌ ‌ غیرِ عاشق کے خبر ز افسونِ او ز اعجازِ او
صد رہ آیم جلوہ جو او ہفت تو پردہ نہد ‌ ‌ ہیچ و تابے ہست از اطنابِ من نے ایجازِ او
کشتہ دارد چشمِ او و رقص سازد از سرور ‌ ‌ گر تماشائے طپیدن شاد تیغِ اندازِ او
صد ہزاراں پردہ او گر شود افزوں ہر آں ‌ ‌ باز کے ماند ز دیدن چشمِ دیدہ بازِ او

حسن و عشق اللہ از ازل در دارد گیر یکدگر
قاری آمد دیدنی سامانِ ایں اندازِ او

اگر عشق خواہد دل و جاں بدہ تو ‌ ‌ دگر ہر چہ داری ہمہ آں بدہ
دل از گریہ تنگ آمد اے دلنواز تو ‌ ‌ دہانیش از زخمِ خنداں بدہ
چو در عشق جامہ دری دادیم تو ‌ ‌ ز سر تا بپایم گریباں بدہ
بہ کیشے کہ دارم بود کفر فاش، ‌ ‌ بہ محبوب گفتن نہ ایں آں بدہ
بود لا بد ایدل چو جاں دادنت ‌ ‌ ہماں بہ کہ در پائے جاناں بدہ
دلم لذتِ درد آں مایہ یافت ‌ ‌ کسے را نگوید کہ درماں بدہ تو
چو شد شش جہت مر ترا آئنہ ‌ ‌ سراپا مرا چشمِ حیراں بدہ
خود آتشم و سوزشم پروانہ وار، ‌ ‌ تو شمعی کہ گوید کہ تاواں بدہ
ضعیفانِ بیچارہ است تا براہ ‌ ‌ نماند از لطف داماں بدہ

خضرِ راہِ دگر بدانی بنما ئو   نگویم من آبِ حیوان بدہ
دلم گشت آوارہ کوچہ ہا ئو   بہ کاکل بہ بند و بزندان بدہ
مخور غم ز پامالیِ عاشقان ،   تو بیگرانِ خود را بجولان بدہ
وفا را کنی عہد و ورزی جفا   ہمہ را ضیم باز پیمان بدہ
ز خمخانہ ات ساقیا باز پس   نیایم سوے خویش چندان بدہ
اگر عجز ما یافت عزِّ قبول ہو   سپے شکرِ آں زورِ ایمان بدہ
کلامِ خود اے قاریِ نغز گو   دہی ار بہ تقدیرِ سخندان بدہ

نیابی اگر در جہان نکتہ سنج
بگو گفتہ را نارِ سوزان بدہ

چہ گویمت کہ دو چشمت چہ کارہا کردہ   دو ہالہ تہ و بالا بہ یک ادا کردہ
بہر طرف کہ نگہ لطفِ دلربا کردہ   نہ دل گزاشت بکس نے جگر رہا کردہ
بہ بست عہدِ محبت بسوخت سر تا پا   عدو ہمین نکند آنچہ آشنا کردہ
چہ پردہ ہا کہ نہ برسبت نازِ حسن برخ   چہ چاکہا کہ نہ صد جاش و یدا کردہ
خدائے را دلِ آشفتہ راست کن زنار   شدہ است رام چو آں بت خدا خدا کردہ
زمین و کوہ و فلک را سبک نمود دلم   بجاں مقابلہ حسن فتنہ زا کردہ
خبرز آبلہ پائیم بود آمدہ راست   جنوں نمود دوائم برہنہ پا کردہ
کجا کہ عشق رسد عقل را چہ حکم بود   دو شاہ سلطنت ایدل نہ ہیچ جا کردہ
دلم کہ مایۂ صد درد و رنج بود یقین ،   ز بردنش چہ نہ احسان کہ دلربا کردہ
چو در رضا ندہی تن کجا شوی فائز   جفاش را شدہ قابل دلم وفا کردہ

[illegible]

[illegible]

سبک گردد دو عالم بود قاری را
حسام عشق سرِ عقل او جدا کرده

حق پے قسمت بیاں ہر چہ کہ بود کم شدہ درخور ہر کہ ہر چہ بود کم شدہ نے فزون شدہ
اے فلک قضا سرشتانِ تو چو ایں خون شدہ لالۂ خونیں رُخے دشت در تہ خاک چون شدہ
صدق طلب اگر بود یارِ جفا پسند نیست ہاں ہوا کسیکہ شد خوار شدہ زبون شدہ
ہیچ شد چو ہیچ فرع پیش دلے بری زدہ آہ بعد کشید الف خم شدہ ہائے نون شدہ
غیرت رخنہ ہا زدہ در حقِ بندۂ غریب یار چو حق شناس بود حق بخشش کنون شدہ
رنج نبودے گر ہم آرمیں کہ درش نواز نیست سیلی وہم قفا بخورد و ہر کہ پیش دون شدہ
اے دل مدعا طلب باش بصبرِ شادری ہست نصیبت از نظر با تو ز کاف و نون شدہ
در تنگ و دو فتادہ ماندہ عمر رواں بہر نفس کنج لحد غنیمت ست در برِ آں سکون شدہ

لالۂ در دشت خوب تھا قالب میں کیوں ڈالا دیا

میدہی از ہوا و حرص انہ آب ہوشدار
قاری زار چیست ہست نفس اگر حرون شدہ

دیدنی گلزار را روے گلِ تر ساختہ بلبل اندر کو فغاں فریاد از بر ساختہ
لمعۂ رویش مکانِ دل منور ساختہ نفحۂ زلفش دماغِ جاں معنبر ساختہ
ذرہ چوں زیر زمیں عاجزی سر ساختہ سرفرازش حق ز تاب مہر انور ساختہ
ناصحا چوں بیوفائی کرد دل بکردم بلے من بجانش پروریدم او بدلبر ساختہ
من بہجرش خون بگیرم او بپا بستہ حنا عیش جائے دیگرے غم جائے دیگر ساختہ
آب حیوان لبش بخشد ز کشتن صد حیات حق ز آبت اے خضر ایں آب خوشتر ساختہ
رنج و غم را چارہ ہا صد گونہ شد سود ندا راحت از مرگم مگر تختم مقدر ساختہ

راست آمد قامتِ کہتر بقیمت بہتر ست — گر نگاہش تا سر زدہ ناکارہ خنجر ساختہ
شاہ حسن آمد پئے معموریِ اقلیم دل — داد غارت عشق را چوں میر لشکر ساختہ
الاماں از نرگسِ جادو و فریبش الاماں — صبر از دل ہوش از سر برد و مضطر ساختہ
چوں گلِ ایں باغ را جز بیوفائی بو نماند — بلبلِ دل دل ناچار صبر یکسر ساختہ
دل جگر قطبین چرخِ دردِ تو چوں آمدند — تیرِ تو خود را میانِ ہر دو محور ساختہ
روے او را شش جہت آئینہ و دل را نظر — برد در ہر جانبے حیران و ششدر ساختہ
بود سرگرداں دلم در وادیِ پرپیچ یاس — بہر آں لا تقنطوا حق نیک رہبر ساختہ
خانۂ دل یافت آباد آنکس از اقدام یار — غیر را ہم خویش را بیروں چو از در ساختہ

قاریِ مسکیں سگِ کوے تو ہست آوازہ دہ
تا رسد در دم بہ پشت پاے از سر ساختہ

گوشم شورِ فتن دریدہ — دل را زورِ محن دریدہ
بلبل از تیرِ نالہ دل دوخت — گل جامۂ جان و تن دریدہ
دستانِ دراز آہِ عشاق — صد جا فلکِ کہن دریدہ
دشنام بمن کراے گشت — شد بیدہنے دہن دریدہ
از اشتلمِ صبا ست ہیہات — دامانِ گلِ چمن دریدہ
شب بود بہجر روز خورشید — صبح آمدہ پیرہن دریدہ
آئی چو سوے مزار جاں باز — خیزد ز لحد کفن دریدہ
در خلوتِ خاص شد سرافراز — کان پردۂ ما و من دریدہ
تیغِ نگہش بیک ادائے — قاری دل صد حزن دریدہ

اے آنکہ در حریمِ دلم جاست آمدہ　　بر فرقِ ہر دو دیدۂ من پاست آمدہ

از دہر اہلِ دل از تو آفات آمدہ　　در کربلا نگر چہ سر بسادات آمدہ

جامے بناز پیرِ خرابات آمدہ　　ہر قطرہ صد بحورِ کرامات آمدہ

ناز از پیش۔ نیاز پے من ز ابتدا　　سرمایۂ صلاح و مباہات آمدہ

اے غمزہ بود ناوکِ تو جاں نثار را　　ہرزہ سوے دگر بچہ مہمات آمدہ

نائی ز نازگی۔ نرسم از کمالِ ضعف　　وہ وہ من و ترا چہ مساوات آمدہ

از گلشن شمیمِ صبا سے عبیر برد　　بہر جعل ز رائحہ آفات آمدہ

شاطر سرِ بساط نہادہ چہ سر ہا　　کز دستِ خویش کشتہ بہ من مات آمدہ

از رفتنش خرد رود و صبر ہم رود　　اے اشکِ خون گرفتہ چہ برپات آمدہ

اے آفتابِ حسن نگاہے بسوے ما　　ز اقبالِ مہر ہستیِ ذرات آمدہ

اندر بغل سبو و بدست است جامِ مے　　زاہد بدیر تو چہ خوش اوقات آمدہ

بودیم کجہت من و تو زخمہ زد رقیب　　پیدائی فساد ازیں ذات آمدہ

در سینہ خود شگفتہ چو گلہائے داغِ دل　　عشاق را فراغ ز باغات آمدہ

بودی بکنجِ خلوت و آوازہ اش نبود　　از شورِ من بحسنِ تو اثبات آمدہ

زنہار تنگدل مشو از بستگیِ کار　　میدان کشودِ کار بساعات آمدہ

در مغزِ واعظانِ خوش الحان کجا رسد　　آں نکتہ کز لبست ز دُرد آیات آمدہ

قاری بدوز لب کہ دماغِ زمانہ است
عاری ز فہمِ رمز و کنایات آمدہ

داغہا در جگر و دل ز تو داریم ہمہ　　مرہمے از کرم ایجاں کہ فگاریم ہمہ

ساری بنا فساد کی ہے اس کی ذات سے

ساقیا هست بستان نظرت از لطف — صدقهٔ چشم که در عین خماریم همه
تا گلِ روی تو در باغِ جهان خوش شگفت — چهچهه زن بدل و جان چو هزاریم همه
ما گر مستیم ز صافی ز تو یابیم چو دُرد — به فلک نعرهٔ مستانه برآریم همه
سر فگندیم بخاکِ رهِ تو کن پامال — تا ز نه چرخ برون پا بگذاریم همه
هیچ در جیب اگر نیست نباشد غم نیست — نقد عشق ست چو در کف همه داریم همه
غوطه هر چند گرفتیم به بحرِ معنی — ژرف دیدیم فتاده بکناریم همه
عهد بستیم چو اول که نه بینیم بغیر — للّٰه الحمد بران عهد و قراریم همه
ای صبا چون گذرت هست بکویش للّٰه — دامنی ده بصد امید غباریم همه
رنگ و بویش چو گزینیم عزیزیم چو گل — سرکشی آمد اگر خوار ز خاریم همه
دین و ایمان و سر و جان تو چه از ما خواهی — همه قربانِ تو ما نیز نثاریم همه

دست یابیم چو بر نقدِ دو عالم قادری
بر سرِ نقشِ کفِ پاش فشاریم همه

دانم که ترا حالتِ ما را خبرستے — گز عینِ عطا هم بجفا خوش نظرستے
ای بوالهوس از عالمِ عشاق چه پرسی — جان گیر بهر گام درآن رهگذرستے
از بهرِ نمایش چه نهی بندِ نقابے — بے پردگیت نیست نهان چون بصرستے
خواهی اگر از سوزِ درونم خبر ای جان — بنگر بسرِ شمع که سوزان شررستے
دل می کشدم باز سوی غمزهٔ آن شوخ — صد تیرِ سنه زدم بدل و در جگرستے
دیشب دلِ من رفت ندانم که کجا شد — اے دلبرِ طنّاز بگو ار خبرستے
وا دیده گرم سکے بگذارد که گفتم صبح — گیرم که ز بهرِ شبِ هجران سحرستے

بر مسندِ عشقم بہ نشانند چو دیدند　　کاندر برِ من درخورِ غمہا جگر استے
بے تو بودم شہد ارم زہر بکامم　　اندست تو زہرم بدہان گلشکر استے
زنہار منہ پائے بسر مستیِ غفلت　　ہر گام بزیرِ کفِ پائے تو سر استے
دردِ تو ملائک نتوانند کشیدن　　این بارِ گراں را متحمل بشر استے
رانی سگِ خود ار ز در شاہ شہ خوباں　　دیگرہ بنمائیش چو بکونین در استے

از راز نخواہد کہ فتد پردہ وگرنہ
در آہِ رسائے دلِ قاری اثر استے

نتوانم اے کہ از تو بجگر ہزار دردے　　کہ ز کوچۂ تو خیزم بدل از ملال گردے
بنگر کہ عاشقاں را دلِ گرم و آہ سردے　　پئے زندگانی شاں چہ خوش ست آہ و دردے
بشناس مدعی را کہ بود نشانِ عاشق　　لبِ خشک چشم پرنم تنِ زار رنگِ زردے
بود اہلِ دلبری آں کہ بود و کسے نماند　　نہ قدش چو سرو باشد نہ خدش بسانِ وردے
زہمیں تواں رسیدن کہ بحسن و عشق ربط است　　بجفا و لاجوابی بوفاست بندہ فردے
بود آب و دانہ باہم چو بقطرہائے اشکم　　ز سرشک نیک نامیئے عاشق آبخوردے
ز دلم چہ پرسی ایجان سوئے کوئے خود نگاہے　　بنظر رسد غریبے ہمہ خوارے کوچہ گردے
چو ز علم و فضل نبود بہ تونگری نصیبے　　ز گل است تودہ سودہ طلا و لاجوردے
چہ نوردہا نہادند سرِ دفترِ محبت　　شدہ دستِ عالمے شل بکشائیش نوردے
بمن و تو ربط باہم بچہ راہ آید اے جاں　　نہ مراست عیش و راحت نہ تراست رنج و دردے
نہ رسد رقیب تا در ز ندار ہزار گامے　　بسرم بہ چشم چوں من نشود چو رہ نوردے
چو کرم نمود قاتل بقدوم سوئے عاشق　　نہ فدا اگر نمودے سرِ خویشتن چہ کردے

عجب ست اینکه دارم چو سینه شعله زارے ‌ ‌ ‌ ‌ ز کجا همی بر آید بلبا نم آه سردے
چه بود هزار دیوان که ز درد دل نیاید ‌ ‌ ‌ ‌ ز دلے که درد دارد دل و جانِ ما ست فردے

چو تراست بیم از جان ره خویش گیر قاری
که بعاشقی نیرزد چو تو خوار و زار مردے

رنگ جلوت بسرا پردهٔ خلوت تا کے ‌ ‌ ‌ ‌ این کرشمه ز پئے دیدهٔ حیرت تا کے
غیر را چاشنی قند محبت تا کے ‌ ‌ ‌ ‌ زهر در کامِ دلِ خستهٔ الفت تا کے
جرم بخشد نه بمیزان دهدش نازت حیف ‌ ‌ ‌ ‌ بر دلِ جانِ حزیں هول قیامت تا کے
نزد و اسوختگاں آنکه دعایت بدهند ‌ ‌ ‌ ‌ حبسِ دم از پئے شان موجب حرقت تا کے
چوں نهادی قدم اندر رهِ الفت اول ‌ ‌ ‌ ‌ سر زن و پیش رو و بیم ملامت تا کے
زلف را سلسلهٔ پر پیچ که لیلیٰ دارد ‌ ‌ ‌ ‌ جانِ مجنوں نشود بندیِ آفت تا کے
از مکان ست سرا پردهٔ او چوں بیرون ‌ ‌ ‌ ‌ جستنش در دو جهاں حیف بغفلت تا کے
گفته بودم که بخوباں نگہے نا ندازم ‌ ‌ ‌ ‌ دل ربودند نه بینم بضرورت تا کے
کے رسی با قدِ طناز نگارم اے سرو ‌ ‌ ‌ ‌ راست شور است چمید تو بقامت تا کے

یار هر جا که بود جائے تو قاری است همان
حذر از دوزخ و خواهش جنت تا کے

وداعت را کجا یارا نه ما نی عیاں باشی ‌ ‌ ‌ ‌ بهر صورت که باشی بندگاں را مهرباں باشی
هزاراں شوق در دل تا بر تو در رسم ایا ‌ ‌ ‌ ‌ کجا را هم بود اغیار را چوں درمیاں باشی
ز یاراں یک نظر از دور هم آرد گرانیها ‌ ‌ ‌ ‌ مگر در حلقهٔ اغیار بینم شادماں باشی
بیاد آور که عقد دوستی بر بستهٔ با ما ‌ ‌ ‌ ‌ نه شرطِ عهد باشد این که از یاراں نهاں باشی

نہ یارائے کسے باشد کہ سوئے ماہ و خور بیند — چو از بام تجلی گہ گہے جلوہ کنان باشی

ہر انچہ ہر باصبر و خرد بود ست لیک اینک — نہ صبرم ماند نے عقلم کہ از ما سرگران باشی

ظلوم و ہم جہول از روز ازل آمدی ایدل — گلہ از آسمان داری و زیر آسمان باشی

خرد را پنجہ با فولاد بازو نا روا باشد — نباشد چارۂ جز این کہ پیشش ناتوان باشی

ترا اے عقل کے باشد نصیبے از صلاح کار — نہ چون در کوچہ اش از زمرۂ دیوانگان باشی

نماز راستان باشد نیاز از رہ ست بازیبا — چہ حاصل زان قیامم تو کہ ایدل کج دران باشی

دل سنگین او خواہی اگر در دست آوردن — ہموارہ بصد امید سوئے او روان باشی

چو صاحب منصبے از حال مسکیناں نیندیشد
تو ہم مسکینی اے قاری ہمان بہ بے زبان باشی

ارجمند آنکہ بجان ست فدائے آسی — سر بلند آنکہ فتادہ ست بپائے آسی

جان چو وابستہ نفس است حقیقت این ست — نفسم نیست بدل ہست ہوائے آسی

اے ثنا گو چہ بوصفش تو کشائی لبہا — برتر از حیطۂ ادراک ثنائے آسی

گشت فرسودہ سم بارگی عقل و قیاس — پے نہ بردہ کہ کجا آمدہ جائے آسی

ژرف بیناں کہ بصورت نظرے نانداز ند — چون نہ گویند دوام ست لقائے آسی

پے سپردہ بجہ عالم چہ منازل طے ساخت — دامنے ہر کہ گرفتہ ز قبائے آسی

شد خلاص از غم کونین کسے کز رہ شوق — پا ز سر ساختہ آمد بہ فنائے آسی

واعظا بہر تو جنت اگر آمد باشد — بہر ما غیرت خلد ست قضائے آسی

جوہر فروشندہ گوہر عالیشان اسحق — غیر حق کیست کہ سنجید بہائے آسی

نعمائے دو جہان ست نصیب آنکس — کہ شد از قسمت خوش زلہ ربائے آسی

شکایت از آسمان کی اور وزیر آسمان ہونگے

دامن پکڑو گے ... دل میں ہوائے آسی

رستگار ست ز آفاتِ دو عالم قاری
کہ شدہ است از پے او پارہ ہائے آسی

منقبت نعت و نعت باشد حمد — بر دلِ ما چو نور پاشد حمد
اے محمد علی سپس برسال — عرضہ پیش اعزہ و خلّان
نورِ عینین من ابوالحسن ست — آنکہ روح و روانِ جانِ من ست
بہر او لختِ قلب و نورِ نگاہ — ہست ہر گونہ نیک عبداللہ
کدخدائیش را بود ساماں — وز جناب شما ست ایں ارماں
زینتِ محفل و برات شوند — بر ما قدوۂ ہمات شوند
بشنوند از عروس ایں خبر ست — دخترِ سیدِ علی ظفر ست
از جمادائے اولین دہ ہست — بہر محفل چو حامی اللہ ہست
یازدہ را روان برات شود — از بہیتیا سلیم پور رود
ششم و ہفتم از تو مہر گیر — روز یکشنبہ و دوشنبہ پذیر
سالِ ہجری ز بہر ایں ساماں — سیزدہ صد بہ شش چل میداں (۱۳۴۶)
عیسوی سال نوزدہ صد ہست — بیش ازاں بست ہست ہم ہفت ست

ہر کہ عزت فزائے ما باشد
خوش بہر حال دائما باشد

بود منقبت نعت و ہم حمدِ حق — دلِ من ز حق یافتہ ست ایں سبق
بآل و باصحاب بادا مدام — ہزاراں تحیت ہزاراں سلام
سپس وانماید محمد علی — باخوان و خلّان ز کار دلی

که انوارِ احمد نشانِ من ست — نواسهٔ مرا هست جانِ من ست
محمد ابوالحسن خالِ او ست — ز آغاز آرای منوالِ او ست
شنفها به تعلیم او داشته — ز اولادِ خود بیش انگاشته
کنون ڈاکٹر هست آن نوجوان — عقیل و فهیم و بهین کاردان
بدل دارم اینک ز فضلِ خدا — که آن جانِ جان را کنم کدخدا
پدر را ز بهر عروس است نام — ظهور اول الدین پیش اے کرام
ز ماهِ مئی چهارده [۱۴] چون شود — مباهاتِ تقریب محفل بود
بود پانزده [۱۵] عقد را انتظام — شود شانزده [۱۶] رجعت با بشام
رجا دارم از صاحبانِ همام — که شرکت به محفل نگردد تمام
براتی شدن هم ز رافت پرست — مسیرش همین تا بگورکهپور ست
پے سالِ هجری دلم گفته است — که بر سیزده صد چهل هشت هست [۱۳۴۸ھ]
هم آن گفته است از پے عیسوی — که بر نوزده صد رسیده است سی [۱۹۳۰]

به هر بابِ شرکت چو باشد بجا
من و تا منم شکرِ آن دائما

خمسہ جات بر غزل اسلافِ بزرگ

بر غزل سعدی علیہ الرحمۃ

از خیابانِ احبا میروی   وے قیامت آنکہ تنہا میروی
راست باور کن کہ بیجا میروی   سرو سیمینا بصحرا میروی
نیک بدعہدی کہ بیما میروی

اے رخ ہر یک بسوے کوے تو   اے کمندِ ہر ہمہ گیسوے تو
اے ہمہ را دیدہ و دل سوے تو   اے تماشاگاہِ عالم روے تو
تو کجا بہر تماشا میروی

کس بدین رفتار ہرجائی نرفت   کس بدین مستیِ خودرائی نرفت
کس بدین شانِ خودآرائی نرفت   کس بدین شوخی و رعنائی نرفت
خود چنینی یا بعمدا میروی

عالمِ اکبر توئی یک شہ نظر   سوئے این و آن نگہ اے دل مبر
نیست شایانت تماشاے دگر   گر تماشا میکنی در خود نگر
کے بجستن زین تماشا میروی

ہر ا بذرہ می آید سری   خواہی نیکو شناسی خواجگی

اے بقربانت دل و جان رہی — می نوازی بنده را یا میکشی
می نشینی یک نفس یا میروی

ما ز سر تا پاے از آنِ توایم — ما رهینِ قدرت و شانِ توایم
ما به بندِ دستِ امکانِ توایم — ما خود اندر قیدِ فرمانِ توایم
تو کجا دیگر به یغما میروی

نیک میدانی رموزِ اتحاد — می شناسی کیفِ صهبائے وداد
آرزویم را نگاهِ لطف باد — گر قدم بر چشمِ من خواهی نهاد
دیده بر ره می نهم تا میروی

اے عجب آن سروِ رعنا میرود — هر که هست آنرا دل از جا میرود
بر زبانم بے محابا میرود — گرچه آرام از دلِ ما میرود
همچنین میرو که زیبا میروی

هر دو عالم ظلِ قدر و جاهِ تست — وسعتش یک گوشهٔ نگاهِ تست
جان صدقاری معیتِ خواهِ تست — دیدهٔ سعدی و دل همراهِ تست
تا نه پنداری که تنها میروی

دیگر

این بلا لایقِ کشیدن نیست — این عنا قابلِ گزیدن نیست
قوتِ تاب آوریدن نیست — روزِ وصلم قرار دیدن نیست
شبِ هجرانم آرمیدن نیست

مطرب آمد بهر دوستان آمد | با تحیر بصد گمان آمد
هاے از من خلافِ آن آمد | مطرب از دستِ من بجان آمد

که مرا طاقتِ شنیدن نیست

ما بسوے دگر نمی بینیم | ما به بندِ تو از نخستینیم
ما ز تو سر کجا بخود چینیم | ما خود افتادگانِ مسکینیم

حاجتِ دام گستریدن نیست

بنده ایم و ز رنج آزادیم | فکر نا کرده رخت بنهادیم
خویشتن را بخواجه دادیم | با خداوندگارے افتادیم

کش سر بنده پروریدن نیست

اے که ما را تست خونباری | با هزاران مذلت و خواری
سرخیِ پنجه هست اظهاری | دست در خونِ عاشقان داری

حاجتِ تیغ برکشیدن نیست

یار آمد بحسنِ ریحانی | با هزاران بهارِ بستانی
سیبِ غبغب چه بود لمعانی | گفتم اے بوستانِ روحانی

دیدنِ میوه چون گزیدن نیست

گفت قاری بریش خویش بخند | این خیالِ محال را بپسند
غفلت از گفتِ سعدی آخر چند | گفت سعدی خیالِ خیره مبند

سیبِ سیمین برائے چیدن نیست

بر غزل خسرو علیه الرحمة

به نیروے دستِ قضا میزند　　بزورِ کمانِ حیا میزند
خدایا چسان و چها میزند　　دو چشمت که تیرِ بلا میزند
چنیں تیر برما چرا میزند

نه بیند عدو تا بچشمِ حسد　　نیارد کسے تا گمانهاے بد
چها قاتلِ ماست صاحب خرد　　کمان جانبِ دیگرے میکشد
ولے تیر بر جانِ ما میزند

ز دستِ درازش که آمد بری　　بود بر دو کونش سر داوری
ز دیگر اداها چه گوید رہی　　زہے غمزه کز شوخی و چابکی
کجا می نماید کجا میزند

سیه بختیِ کشته خوے تو　　دو شمشیرِ هندی ابروے تو
دو چشمِ سیاهِ جفاجوے تو　　دو زلفِ تو از پشتیِ روے تو
شبِ تیره را از قضا میزند

بدلها چو جا هاے ما جاے تو　　بفرقِ دل و جان بود پاے تو
چگویم اثر از اداهاے تو　　بهنگامِ رفتار بالاے تو
تگِ کبک را زاغ پا میزند

هر آں سر گشت ست آگاهِ عشق　　بداند ز دل چوں بود آهِ عشق
بهر ناله حاصل کجا جاهِ عشق　　نوا میزند بلبل از راهِ عشق

ولے راہِ ایں بے نوا میزند

چو قاری بسر خاک از غم نشست نہ بادش رباید نہ انگشتِ وست
شنو از خردمند اگر فہم ہست مریز آب خسرو ہمیں غم بس است
کہ آتش دریں مبتلا میزند

دیگر

پیری و جوانیت روانی است ہوش آر ہر آنچہ ہست فانی است
اینک کہ بلطفِ یارِ جانی است مے نوش کہ دورِ شادمانی است
خوش باش کہ گاہِ کامرانی است

فکرِ فردا خیالِ دی خام صحبت گردیدنی است باشام
از دست مدہ صراحی و جام سر بر مکن از شراب کایام
از تیغِ اجل بسر فشانی است

اے مستِ غنا بعیش جائے با چنگ و رباب و دلربائے
قانونِ فلک و بہر صدائے مغرور مشو بہ بانگِ نائے
کاوازِ درائے کاروانی است

ہر لمحہ کہ رنجِ دل رباید ہر آن کہ زنگِ غم زداید
ہر لحظہ کہ عقدہا کشاید ہر دم کہ بخوشدلی برآید
سرمایۂ حاصلِ جوانی است

از ہر طرفے بیاس و حرماں سوئے تو رسیدہ ام گریزاں

لِلّٰہ طفیلِ سرفروشاں   ساقی دلِ مردہ زندہ گرداں

زاں مے کہ چو آبِ زندگانی است

چوں نیست بہ ہیچکس شمارم   در بزمِ تو کے بود گزارم

از در نہ رَدم کہ عہد دارم   بے خوابی و عاشقی است کارم

سگ بہرِ وفا و پاسبانی است

قاری بکمالِ موشگافی   گیسوئے کلام گرچہ بافی

شو ہیچ بشنو ز مردِ صافی   خسرو بگزاف چند لافی

بانگِ دہل از تہی میانی است

بر غزل حافظ علیہ الرحمۃ

بہ پائے توسنت افتادہ شہسوارانند   بزیرِ تیغِ تو سر دادہ پختہ کارانند

گدائے کوچۂ من توذی وقارانند   غلامِ نرگسِ مستِ تو تاجدارانند

خرابِ بادۂ لعلِ تو ہوشیارانند

بہ صحنِ باغ بہ سنبل نگہ گمار و ببیں   نظر فگن بہ شبِ تارِ دلفگار و ببیں

سیاہ بختیِ ما را خیال آر و ببیں   گزار کن چو صبا بر بنفشہ زار و ببیں

کہ از تطاولِ زلفت چہ سوگوارانند

نہ من ز مستیِ بوش ز خود برآیم و بس   نہ من ز رنگِ خوشِ آں نہ دل گرایم و بس

نہ من حریفِ بداں کہنہ باجرایم و بس   نہ من بہ بانگِ گلِ رعنا غزل سرایم و بس

کہ عندلیبِ تو از ہر طرف ہزارانند

من و تو یکدل و یکرو شدیم از آغاز　　وگر نبود میانِ من و تو محرمِ راز
کجا ز ربطِ من و تو بلند بود آواز　　ترا حیا و مرا آبِ دیده شد غماز
وگرنه عاشق و معشوق رازدارانند

ترا صیانتِ شان است و چه پاس برو　　مرا ز جرم و گنه نیست مشکلِ یاس برو
بقسمتِ تو زد و نرخ بود هراس برو　　نصیبِ ماست بهشت ای خداشناس برو
که مستحقِ کرامت گناهکارانند

نگار یا بیم و زار و نزار هست بدن　　نه دل بدست نه نیرو و نه جان نه قوتِ تن
تو لطف کن که لطیفی و کارسازِ من　　تو دستگیر شو ای خضرِ پی خجسته که من
پیاده میروم و همرهان سوارانند

بحقِ پیرِ مغان خیز و دُرفشانی کن　　به لطف جوئی اولایه تا توانی کن
شود چو لطف برقص آ و شادمانی کن　　برو به میکده و چهره ارغوانی کن
مرو بصومعه کانجا سیاهکارانند

بجز غمت پی ما هیچ غمگسار مباد　　بغیر رنج تو از بهر ما قرار مباد
فراغِ قاری ازان بندِ خوشگوار مباد　　خلاصِ حافظ ازان زلفِ تابدار مباد
که بستگانِ کمندِ تو رستگارانند

دیگر

قضا بوده مرا از دل فراموش　　خرد را تاب را امید اشتم جوش
باستیصال و غارت آمده دوش　　ببرد از من قرار و طاقت و هوش

بتِ سنگیں دل و سیمیں بناگوش

چہ می پوشی لباسِ عاشقِ زار بداں اے بوالہوس اے خام پندار
کہ داند ہر یکے را طور و کردار نگارے چابکے شنگے کلہ دار

ظریفے ہوشے ترک قباپوش

سراپا گشتہ ام ماوائے عشقش ز سرتاپا شدستم جائے عشقش
خبردارم چو از منشائے عشقش ز تابِ آتش سودائے عشقش

بسانِ دیگ دایم میزنم جوش

منم ہرچند اورا از مظاہر کہ در ہر ذرہ خورشید است ظاہر
مگر تسکیں کجا زیں ربط قاصر چو پیراہن شوم آسودہ خاطر

گرش ہمچوں قبا گیرم در آغوش

اگر از تن بروں آید روانم اگر گردد رواں از جسم جانم
اگر نبود دگر نام و نشانم اگر پوسیدہ گردد استخوانم

نگردد مہر از جانم فراموش

از یم جاں از یم جاں فسردہ چہا خوردم چہا خوردم فسردہ
مرا کردہ مرا کردہ چو مردہ دل و دینم دل و دینم ببردہ

برو دوشش برو دوشش برو دوش

چو قاری صد فدائے تست حافظ دعا گو از برائے تست حافظ
ہمیں دولت شفائے تست حافظ دوائے تو دوائے تست حافظ

لبِ نوشش لبِ نوشش لبِ نوش

بر غزلِ جامی علیہ الرحمۃ

واعظا از پے حوران کہ تو دلہا بکشی ‏ ‏ ‏ دارم ایماں کہ بہرگو نہ مبارک منشی
لطف فرما بسوے من بگزیں رنج مشی ‏ ‏ ‏ لی حبیبٌ عربیٌ مدنیٌ قرشی
کہ بود درد و غمش مایۂ شادی و خوشی

ہررا ذرہ چہ فہمد بچنیں نافہمی ‏ ‏ ‏ بحررا قطرہ چہ سنجد بچنیں مایہ کمی
کے بود چرخ باندازۂ ادراک زمی ‏ ‏ ‏ فہم رازش بکنم او عربی من عجمی
لاف مہرش چہ زنم او قرشی من حبشی

کائنات است کہ دریافتہ اش روح و رواں ‏ ‏ ‏ تازگی گیر ز لطفش چمنستانِ جہاں
روشنی جوے از و بزم زمیں تا بزماں ‏ ‏ ‏ ذرہ وارم بہواداری او رقص کناں
تا شدہ شہرۂ آفاق بخورشید وشی

عشق تا جاے گرفت است بقلب و جگرم ‏ ‏ ‏ دوربین ست چہ ما یہ ز فیضش بصرم
قولِ من از سرِ صدق ست نہ بیہودہ سرم ‏ ‏ ‏ گرچہ صد مرحلہ دور ست ز پیشِ نظرم
وجہہ فی نظری کل غداۃ وعشی

آتشِ ہر دو جہاں سوزِ دل جست مپرس ‏ ‏ ‏ رخنہ ہاے غم و اندوہ چہاں ہست مپرس
مستیِ پاک کہ اندر دلِ من ہست مپرس ‏ ‏ ‏ صفتِ بادۂ عشقش ز منِ مست مپرس
ذوقِ ایں مے نشناسی بخدا تا نہ چشی

کیست کاں نرا نبود فکر با سبابِ حیات ‏ ‏ ‏ ہمہ خواہند کہ باشند بجلبابِ حیات
رونقِ چہرہ بود بے شکے از تابِ حیات ‏ ‏ ‏ مصلحت نیست مرا سیری ازاں آبِ حیات

ضاعف الله به کل زمانِ عطشی

عاشقاں راست همیں بس که بدلبر گروند — جز سوے او نه دگر سمت رخ انداز شوند

قاری از سالکِ آگاه حریفاں شنوند — جای اربابِ وفا جز رهِ عشقش نروند

سر مبادت که ازیں راه قدم باز کشی

دیگر

نه مارا زبانے که نامش برد — نه گوشے که حظِ کلامش برد

نه همت که دربندِ دامش برد — نه پیکے که از ما پیامش برد

نه بادے که روئے سلامش برد

بگویند هر سمت از جلوه‌ها ست — نظاره کند چشم وا هر کرا ست

وگرچند این حق درست و بجاست — مرا طاقتِ دیدنِ او کجاست

که بے خود شوم هر که نامش برد

مرا هست آنجا به دیباچه شاه — که گاهے زند سوئے ما هیچ گاه

کنم دعوی و هست ایماں گواه — بود سرمهٔ دیده آں خاکِ راه

که هر دم بصد اهتمامش برد

بنازار زند ما و من چند گام — دود هر اعظم پسش چوں غلام

دریں هم نه باشد کسے را کلام — چو آں مه کند جلوه از طرفِ بام

فلک رشک از طرفِ بامش برد

چو قاری گر نیست غیر از مدد — مدد خواه از خاصگانِ صمد

نہ بینی کہ گفت ست صاحب خرد بمیخانہ جامی بخود چوں رود
مگر ہمت شیخ جاش برد

بر غزل خواجہ معین الدین علیہ الرحمۃ

خدنگ ناز کہ از سوئے دوست می آید بدانکہ دوست بہ پہلوے دوست می آید
گرفتہ نفحۂ گیسوے دوست می آید مگر صبا ز سرِ کوے دوست می آید
کہ از زمین و زماں بوے دوست می آید

زسوزِ آتش رشک است جانم اندر تب دلِ حزینِ من از کوہ رشک زیر تعب
چہ غصہ ہا کہ زماہ است در دلم یا رب چہ رشکہا ست کہ از یاد میبرم ہر شب
کہ روے او زچہ بر روے دوست می آید

جنوں کہ از درِ یارش کند قدم فرسائے رود گہے چو زسر گشتگی بدیگر جائے
بروں زہوش و زادراک آمدہ اے وائے زکوے دوست چو عاشق کشیدہ دارد پائے
کمندِ شوق ہم از موے دوست می آید

عطا شدہ است زاول چہ گوش با منِ مست ترانہ ہاست جدا از سروش با منِ مست
ز دوش ہست بصد پایہ جوش با منِ مست وفا چہ گونہ کند عقل و ہوش با منِ مست
چنیں کہ جامِ ہیا ہوے دوست می آید

زنزا اثر خائیٔ اغیار باش کور و کر زجاں گزائیٔ افلاک درد و رنج مبر
شکیب و صبر بدل دار و نیک کن باور ہر آنچہ آیدت از غیب نیک و بد منگر
ہمیں بس است کہ از سوے دوست می آید

کمینہ بندۂ درگاہِ خاص جاناں باش　　نظر چو آئنہ سویش گمار و بیجاں باش
گدائے کوچۂ دلدار باش و سلطاں باش　　ازیں مصائبِ دوراں منال شاداں باش
کہ تیرِ دوست بہ پہلوے دوست می آید
ترا نصیب چو آمد ز عقل و حذق شنو　　کلامِ خوش پئے روح است نیک رزق شنو
بیا ز قاری حق گو نویدِ صدق شنو　　بیا بوعظِ معینی رموزِ عشق شنو
کہ از حکایتِ او بوے دوست می آید

دیگر

اے تو خورشیدِ برجِ حکمت وجود　　اے تو ماہِ سماے نور و شہود
اے تو سالارِ ما ہمہ موجود　　اے تو سلطانِ دارِ ملکِ وجود
ہمہ عالم طفیلِ تو مقصود
شاہدِ حضرتِ ودود توئی　　سرگروہِ رسل و فود توئی
ہر کون و مکان عمود توئی　　مرکزِ محورِ وجود توئی
کہ بتو قایم است ہر موجود
یافتی پیش از وجودِ بدن　　تو نبوت ز لطفِ ربِ زمن
نہ نشاں ز آدم از نہ جن و ثمن　　اول و آخری بجان و بہ تن
ظاہر و باطنی بحشمت وجود
نورِ تو آمدہ ز نورِ خدا　　ہر دو از ہم کجا بوند جدا
قلبِ ما می دہد چہ نیک صدا　　مبدأت از کجاست منہ بدا

منتہی تا کجا الیہ یعود

کار ما از ازل مہیا شد   بہر ما راہ حق ممہد شد
از خدایت خطاب احمد شد   ز اولت نام از آن محمد شد

کامنت راست عاقبت محمود

کے نہایت بود بشوکت تو   نیست غایت ز بہر رفعت تو
ہست مرکوز حق چو عزت تو   گر ملک سر کشد ز خدمت تو

ہمچو ابلیس می شود مردود

شد حریم خدا فضائے دلت   فاستقم گفت حق بپائے دلت
چہ سراید کسے ثنائے دلت   شدہ جام جہاں نمائے دلت

مظہر اسم شاہد و مشہود

پے عالم بود ورود بتو   شدہ کونین را نمود بتو
قادری زار را وجود بتو   می فرستد معین درود بتو

حق تعالیٰ ز من شود خوشنود

برغزل مولوی محمد عبد الرشید صاحب مرحوم غازیپوری بعدہ مرادآبادی

اے با تو شود سختہ ہمہ خشک و تر من   وے بے تو بود خاک ہمہ سیم و زر من
صد جلوہ ز تو ارچہ بقلب و جگر من   اے پرتو حسن تو فروغ نظر من

یکبار دگر جلوہ گہت چشم تر من

از قلزم عشق تو چہ فیض است بچشم   سلکے بود از گوہر یکدانہ سرشکم

فضلے زگرانمایگیِ لطفِ تو دارم — کز تیر زده بیکے قطرهٔ اشکم

جز تو که دهد قیمتِ سلکِ گهرِ من

با عقل چه یاراست که جاره برآند — ادراک کجا بارگیِ خویش دواند

کے وہم وگمان در حرمت بال فشاند — دربارگہت نامۂ شوقم که رساند

عنقاست بر پرسے که بود نامه برِ من

طاقت به تنِ زار دو بخشم ز دمِ تو — قوت بدل و جانِ حزینم ز غمِ تو

گر بیم بصد امید و رجا با کرمِ تو — پرواز کنم تا بہوائے حرمِ تو

بخشائے چو بازوے ملک بال و پرِ من

برجان زده غم ژاله که شد سرد دریغا — دل خون شده و چهره شده زرد دریغا

بخت بدم این دل چه ستم کرد دریغا — بوے خوشت امروز نیاورد دریغا

بگرفت صبا رنگِ دمِ بے اثرِ من

قاری همه کنگرِ عزت برسیدم — صدگونه شرف باز همه جاده گزیدم

آخر بهمین راه دو دیدم چو شنیدم — من وارد این شهر گدایانه رسیدم

با شاه گدا دوست که گوید خبرِ من

مخمس

بر غزلیکه تخلص شاعر دران نیست اما خواجه عزیز الدین علیه الرحمه لکھنوی بدان مخمس گفته

زفیض نوبهارها به باغ و کوهسارها — بیا ببین هزارها چو گل بوند خارها

زشاخ شاخ بار ہا بہ نخلہا وقار ہا　　بوجد شاخسار ہا زنالۂ ہزار ہا
بہ از صدائے تار ہا نوائے زیر و زار ہا

شود ز رنگ و بوئے مے رخت گل و گلاب شے　　کجا جم و کجاست کے ز جام و مل ہنوز ہے
بری ز انقلاب نے نہ عیش و غم نہ ہیچ شے　　زمان دے چو گشت طے بیاد ہی بنائے شنے
بنوش مے کجا دگے بباغ در بہار ہا

جبال و دشت و بوستان جوان چو پیر کودکان　　نخیل و زرع ہر مکاں بلطفِ مالکِ جہاں
امیدوار و تر زباں بایں نوا زماں زماں　　چہ فرودیں چہ مہرگاں ہوا چو دایہ مہرباں
کشادہ غنچہ ہا دہاں برنگِ شیرخوار ہا

بعندلیب نالہا ز دردِ دل رسالہا　　مقالہا مقالہا بگوشِ گل حوالہا
امالہا عجالہا نسیم را بلالہا　　چکد ز لالہ ژالہا بخاک چین غسالہا
نہ لالہ ہا پیالہ ہا بدستِ رعشہ دار ہا

بآب و تابِ دل نشاں رسید ابرِ جاں فشاں　　بصحنِ باغ مہوشاں بصد غرور و غرو شاں
رسیدہ اند سرخوشاں کہ تا شوند مے چشاں　　چہ گل چہ لالہ ہر و شاں قدح کش ایں سبو کش آں
کنند بو کہ میکشاں تلافیِ خمار ہا

بمہرگاں زوالہا بفرودیں کمالہا　　شد از جہاں ملالہا بخوشدلی خیالہا
گزاشتہ جلالہا فزود گل جمالہا　　بخرمیِ حالہا بصد فراغ بالہا
نشستہ بر نہالہا ہزار در ہزار ہا

بخوبیِ جمال ہیں بحسنِ خط و خال ہیں　　بغنج ہیں دلال ہیں بدلبری کمال ہیں
عقب بکیں شمال ہیں گوزن اسد غزال ہیں　　دوندہ بے عقال ہیں رمندہ بے شکال ہیں

گسسته چوں دوال بین عنانِ شہسوارہا

بپاے است و شور و غل مگر کشاد ابر غل ومد دعا بجانِ مُل صراحی از دو چار قل
چراغ وے شدہ است گل نمود سیست فتح گل زنند بلبلاں دہل کہ کرد نو بہار گل

بنوش چشمہ چشمہ مل کنارِ چشمہ سارہا

بہار آمدہ زحق چمن تماست لق و دق بچرخ لعلگوں وشق خوش ست خلعت اشفق
زبلبلانِ ہمسبق سرودہا بہ یک نسق شگفتہ گل ورق ورق بسعی ابر در عرق

بہر ورق طبق طبق گہر کنند نثارہا

نگہ بہ نو بہار کن سوے چمن گزار کن بہ گل نظر دو چار کن دو چار را شمار کن
برشتہ ہاش یار کن گرہ بہ بند وہار کن بلطف در کنار کن چو سر کشد کنار کن

بگیر و پس بدار کن خوش ست گیر و دارہا

جواہر از سخن ببر بجو ہری فن ببر گلِ خوش از چمن ببر بہ مرغ نغمہ زن ببر
عقیق از یمن ببر بہ نذرِ شاہ من ببر رحیق از انجمن ببر رفیقِ دو تمن ببر

صدیق ہمچو من ببر حریف بادہ خوارہا

نہ آں نہ این نہ ماتہ من نہ جن نہ انس نے وثن نہ علم و فضل و ہیچ فن نہ دل جگر نہ تن بدن
نہ وشت و کوہ نے چمن نہ قدسیاں نہ اہرمن عیار حق نہ قلب و ظن بہار جان نہ برگ تن

رحیق دیں نہ لاے ون ہلائی میگسارہا

مخار دل مکن الم بجانِ خود مجو ستم برآ ز بندِ رنج و غم بجو خوشدلی بزن علم
بصحنِ باغ نہ قدم رسد چو ابر صبحدم مکن خیالِ کیف و کم بنوش مے فزوں نہ کم

نہ گہ بگاہ دم بدم نہ یک دو بار بارہا

مزن برابروان گره گره به تیغ نیست به   خدنگِ ناز سر بده کشا ز هر دلے گره
چناں بزن که واه وزه رسد تو ز که زه   کمانِ عشوه ساز زه به تیغ غمزه آب ده
که دل بجائے شهر و ده دهند شهریارها

دو گیسوار پرافگنی بهر دو دوش بر زنی   دو تا کمند افگنی دل و جگر ز جا کنی
چه گویمت چه رهزنی که رهزنی بروشنی   حریفِ صد تهمتنی چه جائے رطل ده منی
بچشم مست لشکنی خمار ذو الخمارها

ز شست پلک بستها به بند باز گستها   ز چار سمت جستها به قلبها نشستها
هزار مے پرستها ز نرگسِ تو مستها   بهر بلند و پستها ز زلف کرده شستها
همی بری ز دستها زمام اختیارها

بسرو قد بلاله خد به دل وله ببر خرد   بچرخ نجم سعد و فلک بلند رتبه مهد
جبل پئے زمین و تد زمین ز بهر آب سد   هر آنچه بنگرد خرد ز دست دل همی برد
چها شد آن نگار خود که بنده این نگارها

جداولِ بحار و جوی و جبال و دشت و کو   نخیل و سبزه را نمو گل و هزار رنگ و بو
دل و بدلبر آرزو سرو هوائے های و هو   قدح پیاله خم سبو حباب و آب موج و جو
یکے است ذات و صفت و فزونتر از شمارها

به فارسی از نصیب شد که نظم را قریب شد   نه چوں عزیز ادیب شد نه عرفی و حبیب شد
ز سعدی آں لبیب شد ز جامی آں ادیب شد   بهر کجا خطیب شد ز سامعاں شکیب شد
حریفِ دلفریب شد به نغمه از هزارها

تضمین

براشعارِ جامی علیہ الرحمۃ کہ در زاری و لطف جوئی حضور پُر نور صلعم گفتہ

توئی روحِ روانِ جن و آدم   بتو شادی است بے تو رنج و ماتم
بقولِ ہر ہمہ گوید زبانم   ز مہجوری برآمد جانِ عالم
ترحم یا نبی اللہ ترحم

ز ہر اعزاز اے ماہِ مبینی   دگر نہ لامکاں را خوش مکینی
چہ گویم اے کہ منشور مبینی   نہ آخر رحمۃ للعالمینی
ز مہجوراں چرا فارغ نشینی

شدہ از دیدِ رویاں تاب برخیز   نظر فرما بشیخ و شاب برخیز
ببیں از دیدہا خوناب برخیز   ز خاک اے لالۂ سیراب برخیز
چو نرگس خواب چند از خواب برخیز

خور آمد ذرہ ہا را یارِ جانی   مثالِ ماست ایں تو مثلِ آنی
ز مستوریت مرگِ ماست دانی   بروں آور سر از بردِ یمانی
کہ روئے تست صبحِ زندگانی

غمِ خود را بما دلسوز گرداں   سنانِ عشق سینہ توز گرداں
دلِ ما را سکوں آموز گرداں   شبِ اندوہ ما را روز گرداں
ز رویت روزِ ما فیروز گرداں

زدولتهاے روزافزون زیادت

زایمایش فلک ممنوع از غدر   بجکمش خونِ کلفتهاے دل ہدر
بہ بزم دہر زیب مسندِ صدر   زقدرِ او مثلے لیلۃ القدر
زنورِ او براے لیلۃ البدر

ہوایش بارد از ہر گوشۂ سور   جہان از لمعۂ او روکشِ طور
خجل رفت آفتاب از پیشِ او دور   سوادِ طرۂ اشں خجلت دہِ حور
بیاضِ غرۂ اشں نورٌ علیٰ نور

سوادش در دلِ ما خانہ کردہ   قدومش زیب این کاشانہ کردہ
شمیمش یک جہان مستانہ کردہ   نسیمش جعد سنبل شانہ کردہ
ہوایش اشکِ شبنم دانہ کردہ

چہ گویم چرخ را چون بود رفتار   بہ پامالیِ بالودشش سروکار
چو گشتہ دستِ الطافش بہ پایار   بسمارِ ثوابت چرخِ سیار
بہ بستہ بر جہان درہاے ادبار

چہا شب بہ روزہا از جہان رفتش   طمانیت زہر طرفے قرینش
خود آراستہ روح الامینش   درین شب آن چراغِ اہلِ بینش
سزاے آفرین از آفرینش

بصد شوقِ لقاے یار جانی   بذوقِ وصلِ یارِ لامکانی
شدہ سرمست از کیف معانی   چو دولت شد زبد خواہان نہانی

سوے دولتسرائے ابہائی

زمیں را رشکِ چرخِ چارمیں کرد　　دماغِ خاک بر عرش بریں کرد
بظاہر بند چشمِ دور بیں کرد　　بہ پہلو تکیہ بر مہدِ زمیں کرد
زمیں را مہدِ جانِ نازنیں کرد

زباغِ وصل می بخشد ثمر خواب　　اگر شوق است در دل در نظر خواب
چنیں کردہ ملیکِ بحر و بر خواب　　دلش بیدار و چشمش در شکر خواب
ندیدہ چشمِ بخت ایں خواب در خواب

فروزاں طالعِ شب را شد اختر　　جہاں را خسروی آمد سراسر
غم و ہم و الم بر داشت لشکر　　در آمد ناگہاں ناموسِ اکبر
بیک رو تر ازیں طاؤسِ اخضر

بہر سو روشناں بودند گلریز　　ہوا میداشت نکہت عطر آمیز
او بادال پیک با طرزِ دلاویز　　برو مالید پر کاے خواجہ برخیز
کہ امشب خوابت آمد دولت انگیز

علو را با قدومت خواہشِ تخت　　سرِ عرش است نعلین ترا تخت
بہ پیش اندازِ عالم را بیک لخت　　بروں بر کیزواں زیں خوابگہ رخت
تو بختِ عالمی بیدار بہ بخت

بدل ہست از تمنا دردم اینک　　کہ بہرت طرفِ احوال گردم اینک
ورائے سدرہ گو. جاں سرقدم اینک　　بپیچ راہ وحشت. گردم اینک

براقے برق سیر آوردم اینک

بہ یکدم شش جہت راطے نمائے — بود خود سرعت آنرا جاں فدائے
ز ہر تن ہست ایں ادنٰے ثنائے — جہندہ بر زمیں خوش باد پائے

پرندہ بر ہوا فرخ ہمائے

رسالت راچوں طے گردید آئیں — ز پیکِ حق بعالیجاہِ نوئیں
بحکم ذوق و شوقِ قلبِ حق بیں — ازاں دولت راچوں خواجۂ دیں

خراماں شد بعزم خانۂ زیں

ز ہر سو نعرہ ہا بود از زہا زہ — کہ فارس بہ فرس بہ بدرقہ بہ
زمیں را دید نازاں چوں بہ سہ — شد از سبوحیاں گردوں صدادہ

کہ سبحان الذی اسریٰ بعبدہٖ

چہ گویم اقتدارِ شاہِ ابرار — دو عالم زیرِ حکمش بندہ کردار
براقش گشت یکساعت چہ رہوار — ز داز سہم آں براقِ برق رفتار

ز مکہ سکہ بر اقصےٰ در رہوار

باقصےٰ چوں شہہ ہر دو سرا شد — ز ہر ہر گوشہ شورِ مرحبا شد
چو سامانِ نماز و اقتدا شد — دراں مسجد امامِ انبیا شد

صفِ پیغمبراں را پیشوا شد

ادا کردہ نمازِ شکر آں شاہ — شرفیاب انبیا گشتند دلخواہ
[illegible] او شد عزت و جاہ — وزاں جا شد بریں فیروزہ خرگاہ

چو هاله حلقه زد پیرامنش ماه

به بالا راند چون جمازه را بیش — نهاده هر فلک سر در قدم پیش
چه گویم رفعت آن برترین کیش — چو شد بر چرخ اطلس عشرت اندیش
بپا اندازش افگند اطلس خویش

چو عزم وصل خاص الخاص میداشت — بجوی راه را یکلخت انباشت
تن ظاهر هم از اغیار انگاشت — بدست عرش تن چون خرقه بگذاشت
علم بر لامکان بی خرقه افراشت

چو از کون و مکان توسن دوانید — ورای شش جهت خود را رسانید
بساطی بی جهت در گسترانید — جهت را هره از شش در رهانید
مکان را مرکب از تنگی جهانید

خود او مهمان و خود او میزبان نیز — من و تو گم شد آنجا این و آن نیز
برون از وهم گردید از گمان نیز — مکانی یافت خالی از مکان نیز
که تن محرم نبود آنجا و جان نیز

علوی شانش از اعلی فزون بود — برون از حلقه‌های کاف و نون بود
نه رائی غیر نه مرئی کنون بود — بدیده آنچه از دیدن برون بود
مپرس از ما کیفیت که چون بود

بفرط شوق یکدیگر ز آغاز — بهم آمیخته چون سوز با ساز
نیاز و ناز را در رشته باز — شنید آنگه کلامی بی آواز

معانی در معانی راز با راز

نیارد توسنِ دانش دویدن　　خرد را مرغ در ماند ز پریدن
چه یارا دیده کس را بدیدن　　ز گفتن برتر است آن و ز شنیدن
زبان زین گفتگو باید بریدن

شد از کون و مکان او را برون جای　　قدم زین دائره گشته برون سای
ز جامی نیست قاری را برون رای　　منه جامی ز حدِ خود برون پای
و زین دریای جان فرسا برون آی

فرو مانند از آن وهم و گمان هم　　سخندانان ز بهرش کم ز ابکم
کمال اعتراف عجز دانم　　درین مشهد ز گویائی فزون دم
سخن را ختم کن واللہ اعلم

رباعیات

بوده در سینهٔ تنگ کارِ دلِ ما　　از حد چو گذشت خار خارِ دلِ ما
قاری لاتقنطوا فراغے بخشید　　شد رحم کفیلِ کار و بارِ دلِ ما

ایضاً

بے قدر تو بوده بکنج خلوت　　جلوت دادند پس دهندت رحمت
صفوت مرکوز بود بہرت قاری　　الحق برکت بود بپاے حرکت

ایضاً

با بدرگ بی‌حیا نکویی آموخت   و اندر اصلاح ناکسان دل اندوخت
تخمی است بشوره بوم کشتن قاری   یا شمع به پیش کوره‌چشمان افروخت

ایضاً

گفتم او را که دیده و دل جایت هست   شاد و آباد این و آن از پایت هست
گفتا از کفر ترس قاری لب بند   ما را پابند میکنی غلط رایت هست

ایضاً

پروانه ز رنج و غم چو آمد بسوخت   سوزی که در جان و تن چو افزود بسوخت
این شمع چه گریه از ندامت قاری   خود شعله اندر دل او بود بسوخت

ایضاً

با جاه تو عالم خس و خاشاک آمد   وصفت بیرون ز حد ادراک آمد
قاری چه سراید که ثنایت از حق   لولاک لما خلقت الافلاک آمد

ایضاً

مجلس از رنج یار ز ماتم باشد   باشد فردوس ار جهنم باشد
قاری با غیر کی فراغی بینی   چون صحبت ناجنس جهنم باشد

ایضاً

حیف است که بر تو یکجا نمیرد   از هیچ یکی خبر نه لطفت گیرد
قاری حیران که از که جوید تو و ا   بر هر گره و ظرف تو به پیرد

ایضاً

از ملکِ عدم باقلیمِ وجود با بحر چو آمد ستے ربُود
قاری دل و دیده از تو دانا بینا خواہد کہ شناسد از زیانہا و ز سود

ایضاً

غمگین ز غمِ خویش حکایت ببرد در پیشِ کسے کہ او کفایت ببرد
از غیر بہ پیشِ تو نباید قاری وز تو بتو بگو کجا شکایت ببرد

ایضاً

کوه و ارض و سما و مہرِ انور گیرم کہ نمایند عظیم و اکبر
للہ نظر بہ ملکِ معنی قاری کانجا از ذرّه ہم بوند این کمتر

ایضاً

گویند حیات را ضمان ست نفس وز حملهٔ مرگ پاسبان ست نفس
ایمن مشو از کشاکشِ آں قاری اره پے قطعِ نخلِ جان ست نفس

ایضاً

بیکار زنی دم ز جوانمردیِ خویش از قول نمائی بکمال مردیِ خویش
مردی بہ دو دست پائے باشد قاری بے صرفہ میار بر زبان مردیِ خویش

ایضاً

قاری گیرم رسید دنیا بہ بلوغ گشتہ بزبان ز بیش بیش فروغ

اما چو نقاب از رخش بر گیرم   در کسوتِ راستی فروغ است فروغ

ایضاً

در خرچ نظر بدخل امریست لطیف   قاری از روی عدول کاریست سخیف
در صیف به برشکال از حزم نگاه   انسان نکند کم است از مورِ ضعیف

ایضاً

روزی ز تگاپو ندهد چون آفاق   آید دلِ جویان ترا از بس شاق
قاری سوی عنکبوت یک نگهی کن بفضل   وادست بزوری پر و بالی رزاق

ایضاً

پاک آمدی و بیزه نمودت ناپاک   از آبِ ندامت چو ز رخ شوی خاک
تو بندهٔ خواجهٔ کریمی قاری   هرگز نگذاردت حزین و غمناک

ایضاً

یک تن شادان که او چنین ست ایدل   دیگر نازان که او همین ست ایدل
پرده چو ز پیش راز در پس افتاد   قاری گوید نه آن نه این ست ایدل

ایضاً

میدانستم از سرِ حقیقت چه سوال   دادند جواب بمن پس از چندین سال
قاری از قال حال را می جوئی   هیهات محال ست محال ست محال

ایضاً

قاری از دیر باز بود ست خیال   جویم ز کجا مال و زرِ حسن مآل

حیف ست نصیحت خودم غفلت حیف   کان گنج نہادہ اند زیر اعمال

ایضاً

کے تیر سخن رسد بر آماج قبول   سامع از تیر گوئیت گشت ملول
قاری بہوائے تند و سخت ست بلے   سوئے ہدف تیر فگندن ز دہول

ایضاً

واعظ بہ تعلی کہ ز مستی دورم   مستی پست ست و من ز پستی دورم
قول قاری مست گوئید بدو   مستی کردہ ز خود بہ مستی دورم

ایضاً

شد شمع چو بر غریب پروانہ گرم   گلگیر گرفت تنگ و سر گردش نرم
قاری او یافت چوں سزای ستمش   سوزد بہ حال خویش و گرید از شرم

ایضاً

اے آنکہ تو نیک میشناسی حالم   زارم شدہ تن شکستہ گشتہ بالم
توفیق رفیق حال قاری گرداں   ہستی ہر گونہ کارساز عالم

ایضاً

جان چیست کہ از یار دریغش دارم   دل چیست کہ آنرا نہ بدلبر آرم
قاری ہر آنچہ ہست در ہر دو جہاں   باہم پیشکش نہم حقیر انگارم

ایضاً

آنم کہ بدیگرے نگہے رو نکنم   زنہار بایں و آں شدن خو نکنم

قاری از بہر ماست کافی چو یکے　　کس را بجوے خویش جزا ونکنم

ایضاً

آمد بجہاں چو عشق را درد و الم　　آنرا جستند مور و اندر عالم
شد کوہ و زمین و چرخ لرزاں قاری　　بے فکرت و خوف پیش آمد آدم

ایضاً

قاری آمد یکے بہ ملک ویراں　　شد صاحب تاج و تخت و باغ و ایواں
او رفت و دیگرے بپرداخت ہمہ　　ایں ہم زود اے واے بیاس و حرماں

ایضاً

میکن میکن ہر آنچہ شاید میکن　　از دست و زباں ہر آنچہ آید میکن
قاری بے شرط نیست قولم بشنو　　با نام تو ہر چہ نیک باید میکن

ایضاً

قاری چہ تواں کرد بدشمن میداں　　دفعش چو توانی نکنی دیر دراں
ور قوت دفع آں نیابی حالی　　کن صبر کہ نیرو دہدت دست زماں

ایضاً

اے چو رسند شاہ اے تنگ ستاں　　دانم کہ عنان ما بتو داد جہاں
باز آ باز آ بشنو ز قاری باز آ　　ضحاک برفت و ماند لعنت بر آں

ایضاً

ایں قامت راست ایں جمال دلجو　　ایں پوشش نیک ایں طعام خوشبو

قاریؔ لاریب وا ستانند یک یک ماند بکسے چو ہست نام نیکو

ایضاً

داند آں کس کہ صاحب الرائے شد سمع و بصرش عطاز مولائے شد
بیند شنود خطائے قاریؔ پوشد در دیدہ و گوش پردہ زیبائے شد

ایضاً

اے آنکہ نداشت قدِ پاکت سایہ قاریؔ داند کہ ہست روشن آیہ
کانرا کردند بہر خلقِ کونین در روزِ ازل اصلِ اصولِ مایہ

ایضاً

یارب نفسے شرارہ بارش دردہ یارب جگرے بغم سپارش دردہ
خیزد قاریؔ چو باغم از کنجِ لحد دستش در دستِ غمگسارش دردہ

ایضاً

پیرے کہ ہزار سال در پس کردہ جسمش کہ چو کوہ بود غم خس کردہ
قاریؔ چہ عجب ہنوز او تشنہ زیست از آبِ حیات کیست کو بس کردہ

ایضاً

زاہد زہ بدیہا کہ تبسرا کردہ با خوبیِ خود مگر تولّا کردہ
قاریؔ او عفو را چہ داند کہ کند ناکردہ چو کردہ کردہ چون ناکردہ

ایضاً

سر را بسرِ فلک اگر سود کسے تا عمر بجمعِ مال اگر بود کسے

قاری آنرا خبر بزودی برساں　　　در سایۂ خویشتن نیاسود کسے

ایضاً

داوند دو دیدہ و دو گوشت قاری　　　گردند ترا زبانِ یکتا جاری
یعنی کہ دو بنگر و دو بشنو یک گوے　　　تا نقصِ کمالِ تو نگرد و طاری

ایضاً

گر عالمِ نیستی و ہستی باشی　　　در واقفِ ہر بلند و پستی باشی
قاری بجوے ترانہ سنجد ادراک　　　باشی ممتاز از ہستی باشی

ایضاً

گلہا بینی کہ یا سمنہا بینی　　　ہر رنگ کہ در صحنِ چمنہا بینی
با دیدۂ ژرف بیں چو بینی قاری　　　در جملہ زیک رنگ رسنہا بینی

ایضاً

تا کے تا کے بسینہ سوزت تا کے　　　خارِ غم و رنج دیدہ دوزت تا کے
قاری خوش باش در جہانِ گزراں　　　شبہائے تو باشند کہ روزت تا کے

ایضاً

قاری ہمہ ایں فغان و شورت تا کے　　　در نالۂ رنج و درد زورت تا کے
کن صبر کہ راحت ست در نہ بجبر　　　دوزد لبہائے تو نہ گورت تا کے

ایضاً

از یارِ بغیر صنعت نالی نکنی　　　بر عتبۂ غیر جبہہ مالی نکنی

قاری یارت عظیم هست کریم　　از غیر طلب خجسته حالی نکنی

دوبیتی

طفل باشد که نوجوان آید　　نوجوان تا به پیری افزاید
قاری پیر را چه ماند جز این　　که بگور آید و بیاساید

ایضاً

بطفلان چه طفل و به پیران چه پیر　　شوی با جوانان جوانی پذیر
همین خوشدلی راست قاری سبیل　　وگرنه طرف باش و عزلت گزیر

المقطعات

حرامش بود خلعتِ خسروی — که عاری ز حسنِ جهانبانی است
رعیت رمه، همچو راعی است شاه — چو گرگی نماید ز شبانی است
فراوانیِ لشکر و ملک و مال — گر او راست باشد همه فانی است
بخلق از نکوئی چو نام آورست — چه زیبا چه پاینده سلطانی است
بقاری بگویند ابنای دهر — خروشیدنِ تو ز نادانی است

مگر نزد شان شاه را بر فقیر
بهر حال جابر ستمرانی است

دفع دشمن اگر توانی کن — که در اهمال صد ضرر پیدا ست
ور ترا نیست توتش قاری — در ستیزه میا که بس بیجا ست
هان باُمید باش و دل خوش دار — گر ترا بهرهٔ ز عقلِ رسا ست
وا ده است آنکه زور امروزش — هم دهد با تو آنکه در فردا ست

وانگهی آنچه میتوانی کن
عکسِ آن زینهار ناید راست

ای غافلِ مست زمانه گذران ست — بکشای دو دیده که پس و پیش نهان ست
امروز سری را که عنان ست بدست — دانی که فرو هشتهٔ دستِ دگران ست
فردا بستانند ز تو بهرِ دگر هم — کین شیوهٔ دیرینهٔ دورانِ زمان ست

لله چناں کوش که گویند پس از تو — از رفتن تو کار جہاں رو بزیان ست

قاری نه صله از کسے جوید نه ز کس داد — اندرز نکو گوید و لعنت بزبان ست

شاہے که رعایت برعیت ننماید — ایں گله و آں گرگ ستمگر نه شبان ست

آنکس که ترا راه سوے جور نماید — میداں که لئیم ست و ترا دشمن جان ست

گنج تو کند آنکه پُر از تنگ ستانی — مارے است که زہرش بتن ملک رسان ست

یکروز بود آنکه بر آید ز تظلُّم — آں شور که در پردهٔ دلہای طپان ست

ہم نالهٔ و ہم آه جلوریز بآن شور — آئینه سوے رب که نگہدار جہان ست

رب راست خصیصه بستمدیده مددہا — با حمله که آں سخت‌ترین ست و گران ست

دانی که زجبرت چه شود حکم عدالت ق — گر عقل بود داں که نہاں نیست عیان ست

ہرآنچه که بانست ز تو باز ستانند — شاں بر تو گمارد که ز شاں شور و فغان ست

تو زار شوی نام تو ہمواره بود خوار
کز بہر ستم پیشه ہمیں رسم روان ست

نالۂ دل

بحضورِ اکرم صلعم بزمانِ جنگِ یونان بپامردیِ دیگراں با ترکاں

اے خاصۂ خاصانِ رسل وقتِ دعا هست
برامت از هر طرفی تیرِ بلا هست

بیچاره شدستیم ز تو چاره خواهیم
یورش ببرِ ما ز اهالیِ یفا هست

جاهاے مبارک که بها خدمت آن بود
حیف است که اینک بدر از قبضۂ ما هست

بر ما همیں جرم که ما ایم مسلماں
دانند ستمگار که هر ظلم روا هست

در بستن و در کشتن و در کردنِ ویراں
بر ما ستمِ خصم چه گوئیم چها هست

جد و جهدِ شاں شده این نیز که زنهار
عالم نشناسد که ز ما آه و بکا هست

برعکس تراشند خبر تا همه دانند
ز اسلام و ز مسلم دلِ ایشاں بصفا هست

حالانکه برآنند که اسلام نماند
کاں هست خور و مذهبِ شاں همچو سها هست

یارانه شمار است که با حرب بتابد
تا تابشِ مهر است سها رخ بخفا هست

هے جهل ندانند که مفقودیِ اسلام
در خواستن از خام خیالِ جهلا هست

اسلام بعالم بهمه حال بماند
کین ناسخِ ادیانِ دگر هست و بجا هست

گر این رود از دهر بجایش که نشیند
در بند دگر را ز خداے دو سرا هست

هاں ظلم بما هر چه توانند برانند
غم نیست سوے ما چو تو هستی و خدا هست

خیزی بقیامت برهانیدنِ ما یاں
برخیز که هر سمت کنوں حشر بپا هست

ورخواه خدا را ز خدا امتِ خود را
زاں ساں که خبر از سلفِ پاک مرا هست

گر تو پیرِ کاہے و کفِ خاک جا کرد — الّٰلّہ بہمہ حال ز تو ز لّہ ربا ہست
ایں وقت ہماں زود بدست و دلِ یادہ — کاں با تو زحق از پئے ما روح فزا ہست
ورنہ زجہاں رخت بہ بندیم سبکسار — کافت بہ چپ و راست و درِ روئے قفا ہست
آگاہ خدا داند و تو دانی و اسلام — دانیم ہر سہ کہ دوام است و بقا ہست

قاری دلِ خود را مشکن دار قوی دل
تا دم بہ تنِ باود امید و رجا ہست

رحم پر رفتگانِ حق آگاہ — کہ رعیت نواز شاں بودند
گر بپائے کسے خلید سے خار — درد مندش بدل بجاں بودند
گلہ ہائے رعیتِ خود را — چہ رعات و چہ مہرباں بودند
ہمہ ہا زیر سایۂ ایشاں — چہ خنک دل چہ شادماں بودند
حیف باشد کہ گرگ بہ نشیند — بر فرازیکہ آں شباں بودند
گلہ ہا ہمچناں بیاد روند — شاد و آباد کہ ہمچناں بودند
قاری اندر زِ نیک می گوید — ہمچو آنانکہ نکتہ داں بودند

افسری ہر کہ یابد از تقدیر
گو ز بد ہمچو نیکواں بودند

حسوداں شور بختانِ لئیم اند — کہ از سر سبز بختاں دل دونیم اند
یکے از شور بختیہائے خود زار — دگر از رشکِ خوش وقتاں سقیم اند
نہ شاں راہست ز ادل وارہیدن — نہ صبر از دیگرے کز بس قمیم اند
دعا کن در حقِ شاں قاری از حق — کہ از تیمارِ شاں حیراں حکیم اند

مانی اگرچو نوح بعالم ہزار سال — آخر بقبضۂ ملک الموت جاں بود
ہاں نامِ نیک ہست بعالم اگر ز تو — میری کجا کہ زندگیت جاوداں بود
اندرزِ نیک قابلِ اہلِ قبول ہست — قاری بغیر قابلِ آں رایگاں بود
با شاہِ خویش گو کہ بیا پیدیسوے ما — از جادۂ کہ پا زدۂ راستاں بود

تا سر نہیم بر سرِ بالیش بصد خلوص
از حق زہیرِ ما و پئے او اماں بود

چو فرزنداں چہ دیگر وارثانت — ترا در گور کردہ باز مانند
چہارم یا سوم رسماً و شرماً — بساطِ فاتحہ در گسترانند
سپس رنج و غمِ تو از دلِ خویش — بحکمِ خوشدلی زودی برانند
روی از یاد ہم در چند روزے — کہ ایشاں سوے دیگرے روانند
سوے گورت گزر باشد چو ناگاہ — روا روخشک الحمدے بخوانند
ترا امید کز مالِ تو بہرت — بگرسنگان طعامے در رسانند
ز کہنہ جامۂ تو از پئے تو — غریباں را زعریانی رہانند
مدار امید و خود از بہرِ خود کن — پس از تو وارثانت کے توانند

ز قاری گوش باید کردن ایں پند
کسانے را کہ سر سبزِ زمانند

گفتۂ نیک ہم زید نفساں — قاریا کم قبول کس آید
کردۂ نیک مردِ دوختہ لب — پئے اصلاحِ حال بس آید

قاری ز دوستانِ زمانه بهوش باش — تا با تو یار بهره ز نقد ست یار اند
وقتِ تهی ازاں چو خیال آورند شاں — بینی که مار اند و چهار زهر دار اند

عروسِ جهاں اژدها مادی است ایں — که هر روز داماد گیرد گزارد
یکے را بود در بر امروز خوش خوش — دگر را بفردا تنِ خود سپارد
همیں رسم رسمِ آن است دیریں — نه الفت باں نے باین هیچ دارد
چو پرسند ازاں چیست ایں شیوهٔ تو — بگوید بنامرد جاں چوں فشارد
اگر عشوه و غمزه با مرد کامل — کند کاین بآں یک نظر بر گمارد
ولیک ایں غلط هم نگاهے بسویش — نیارد، نیارد، نیارد نیارد
شود التفاتش کجا سوے قاری
که آنرا ز نامرد هم کم شمارد

نقش و نگارِ دهر برآبے کشیده گیر — رنگِ خوشِ جهاں بهوائے پریده گیر
چوں دامنِ حیات بدستِ فناست بند — آنرا بناگزیر پئے ایں رمیده گیر
ازارهٔ نفس که ترا در کشاکش است — نخلِ حیاتِ خود ز سر و بن بریده گیر
وین تارِ پیرهنِ نفس چو رگِ جان ترا — از عنکبوتِ موت بهر دم تنیده گیر
بر رفتنِ کساں چه ترا شورِ ماتم است — خود را تو نیز در پئے آنها دویده گیر
از دستبردِ چیرهٔ اجل در گرو فنا — طفل و جوان و پیر همه را خریده گیر
آنرا که عمر و حیات گذشتنی — نگذشته بے حساب بسے سود دیده گیر
وانرا که نقدِ عمر کنوں دست یافته — خمیازه اش بروزِ پسیں رسیده گیر

هر آنچه هست بلبل و گل اندرین چمن　　آخر ز خاکِ آنهمه خارے دمید گیر

قاری تو این لآلیِ پندِ گران بها
یابی اگر بجان همه ارزان خرید گیر

غرّه مشو بدولت و مال و منال و ملک　　کان نیست زآن تو بود و از آن روزگار
چندے ترا بطورِ امانت سپرده اند　　با هوش باش و حقِ امانت نگاهدار
دانی که چیست حقِ امانت بملک و مال　　دلجوئیِ رعیت و تیمارِ سوگوار
لابد بود که واستانند امانتش　　حیف است اگر باهلِ خیانت شوی شمار

اے سخت گوش نصیحت نیوش نه
برگفتِ نیک قاریِ حق گوے و حق گرا

چو هرزه درا در سخن او فتد　　بخود باش قاری مگو زینهار
صفیرِ خوش آهنگِ طوطی چه سود　　بلند آمده چون نهیقِ حمار

ذهول است در گرد بادِ کرخت
نشانه زدن بر امیدِ شکار

چه کاؤس و خسرو چه افراسیاب　　چه دارا چه اسکندرِ تاجدار
چه سام و نریمان چه رستم چه گیو　　چه سهراب و گستهم و اسفندیار
ز ایشان کسے را نشانے نماند　　برآورده دوران ز هر کس دمار
تو اندر شمارِ چه هستی که سر　　برافرازی از کبر همشکلِ خار
در انداز دستِ دهر زیرِ زمین　　شوی پایمالِ همه خوار و زار
نصیبے چو از ملک و مال آمدت　　مشو همچو شاهانِ غفلت شعار

ترا یا کسے را نباشد که مرگ　　چو آید دمے هم دهد زینهار
همیدان نه ملکت بماند نه تو　　شود آنچه پیشت شد از روزگار
پس از جزو و صورت نماند بتو　　به تحسین بود یا به نفرین شمار
خدارا چنان کوش و آنگونه باش　　که نامت بود در جهان یادگار
بنامِ تو تحسین ز هر سو بود　　دعا هم ز حق تا شوی رستگار
چو قاری ز تحسین بجوئی مثال　　به نوشیروان یک نظر برگمار

ز نفرین مثالے اگر بایدت
نگه کن بضحّاک چون هست خوار

بود حیف صد حیف بر جانِ ما　　که سلطانِ ما راست اینک غرور
بمن گفت آیم اگر سوے او　　کند لطف و احسان بحالم ضرور
برش چوں رسیدم نه پرسد ز من　　بران طره این هم که آمد نفور
مگر نفس امّاره اش رخنه زد　　که خنّاس گرداند از حق صدور
نظامی صفت قاری از حق دعا　　بکن چوں شدی زیں بلا ناصبور

بلائے که باشم در آں ناصبور
ز من دور دار اے زهید و دور

میکنی جمع و می نهی گنجے　　می کشی رنجها برائے دگر
نے تو مانی نه گنج تو ماند　　لاجرم هر دو راست جای دگر

گر ترا بهره از خرد قاری است
خور و بخشا مسنج رائے دگر

ای که هستی صاحبِ فضل و کمال گر نداری سیم و زر غم ها مکش
نوعروسِ ماه پیکر دلنواز هست بی زیور هم او دلدار خوش

ناسزا را افتخاری اموال و حشم
فی المثل میدان که بر این نیست فش

رخت آرا رخت آرا فتا ریا شد بلند از کاروان بانگِ رحیل
شب گزشت و صبحِ رحلت بر دمید دور منزل زاد میداری قلیل
رهزنان هر هر قدم اندر کمین بی سپر با نیکوانِ جلیل

نا شنیدستی که دانا گفته اند
در گزین اول رفیق انگه سبیل

درین محنت سرا ای قاری نادر مده بر آشنائیِ کسی جان
ریائی یا فدائی زین دو صورت برون هرگز نیاید یاران

زاول جانِ معانی در عذاب است
زثانی قهر باشد بر تو هجران

بر گفتگوی هرزه چو قاری نگه کنی باشد چو پای لنگ قیام و قعودِ آن
یا همچو جامهٔ که در و صد هزار رنگ وز تارِ عنکبوت بود تار و پودِ آن

حیفی بود هرزه درا کان سخن نمود
اندر جهانِ فهم چه نام و نمودِ آن

ای که بر بیوه زنی رحم نداری هشدار که دلِ سوخته اش تا نکشد ناله و آه
آن خدنگی است که آید به نشانه زودی روزِ روشن شود الحال بچشمِ تو سیاه

حیف انداختہ اش دستِ فلک در چہِ غم　　قاریؔ انداز رسن ۔ گیر و بروں کش از چاہ

تا چو تو بگزری و ہم بگزاری بیوہ
دیگراں ہم نہ پسندند بیش حالِ تباہ

ہزار و صد و سیزدہ سال رستم　　بعالم بماند و چہا کار کردہ
بہ پوسفید و بگردانِ چیرہ　　بفوجِ مخالف چہ یلغار کردہ
نہ ترسیدہ از کس نہ پس پشد از کس　　یکے راد و کردہ دو را چار کردہ
چو تیر از کمانِ قضا سویش آمد　　نشد دش بچارہِ دغا زار کردہ
زرہ شد سپر از پے او نہ جوشن　　ہمہ را شکست و چپاں خوار کردہ
ز مغرور بر خویش نازان و سرکش　　قضا گرچہ تا ایں زماں عار کردہ

بدو کن خبر قاریؔ ۔ آید بیاید
چو مامورش آں ذاتِ جبّار کردہ

چو کارت دہند آنچناں کردہ باش　　کہ در غفلتت بد نگوید کسے

نکوئی بہر حال قاریؔ بہ است
کہ بے وجہ غیبت بگوید کسے

خود رفتنِ زمانہ و ہر چند ہر زماں　　با بہرہ مندِ دولتِ بیدار بخردی
لا بد زنند دست بحالت چنانکہ تو　　در آمدی و دست بحالِ دگر زدی

قاریؔ اگر خوری و خورانی باہلِ آں
نیکی در یں بدان و بخشش بداں بدی

اے آنکہ نازداری بر حسنِ صورتِ خود　　معنی چو نیست در تو بد از دواب ہستی

یا ہمچو نقش دیوار از رنگ و روغن خوش — حیرت فزاے چشم ہر شیخ و شاب ہستی
یا آب آدمیت شد سوختہ بگردت — و اندرو دو دیدۂ ما شکل سراب ہستی

ہاں آبروے معنی در گوہرت چو قاری است
از بہر گردش عالم در خوشاب ہستی

حفاظت بچگان را بالیقین بخشد توانائی — دہد حق اولیاے بچہ را توفیق شنوائی
بداں اے آنکہ حق داد است در آغوش تو بچہ — حفاظت بہر او واجب بود با حزم و دانائی
حفاظت را دو قسم آمد یکے روحی دگر جسمی — ایں از بہر او ہستی خیانت ہست رسوائی
خیانت اندریں باب آنچہ باشد با تو میگویم — چو گوشے حق نیوشے آوری و گوش فرمائی
نداری در صیانت جسم او از گرمی و سردی — اگر رنجور شد سازی مداوایش تو خودرائی
شود مرمن چو بیماریش ناری پیش حاذق — ہم آنکہ کجروی ورزی بہ بہمان و فلان آئی
ز قسمت بہ اگر او شد کنی برائے خود ناری — وگر شد فوت گیری قضا یک جرم افزائی
چو گردد در خور تعلیم و تربیت نسازی حیف — وگر چیند او شود در کوچہ ناپاک ہرجائی
گذاری ہملش بیکار سازی زندگیش را — ز تعلیم و ز تربیت دل او را نہ آرائی
چہ مایہ ایں خیانت در امانت ہست ای غافل — چہ گوئی و چہ عذر آری چو پرسد از تو دارائی
امانت دار را واجب کہ حال خویش آراید — کہ بچہ خود کند با صورتش ہر گونہ ہمتائی
چو راہ راست باشد در نگاہش کے شود کج راہ — پس تعلیم و تربیت دہد صد در چہ بینائی
نباید نزد او رنجوری جسمی و ہم روحی — بہ میدان صعب آید از و نیرو سے برنائی
نباشد ہیچ حاجت کان دہد زحمت بجان او — ہمہ نعماے عالم بہر او آید بہ یکتائی
دعا کن قاری از بہر یتیم بیکس و مسکیں — کہ رب العالمیں بہرش فرستد یار و شیدائی

حفاظت سے ہر ایک بچہ [illegible]

ترکیب بند در زاری از اسلام خود

یاد اے اسلام با هم آشنا بودیم ما
هم صفیر و هم خیال و هم نوا بودیم ما

نے ز ما شکوه ترا و نے ز تو ما را گله
پاک و صاف از هر جهت در هر ادا بودیم ما

جز نظر ما را بر دیت جز ترا بر ما کرم
در خیالِ دیگرے ایجاں کجا بودیم ما

تو بما مشغول می بودی بصد ناز و ادا
با هزاراں جاں و دل محو لقا بودیم ما

نے نے از ایں هر چه گفتم آمده پیدا دوئی
کے با تو نے هم گهے از هم جدا بودیم ما

حیف صد حیف است کاینک تو جدا و ما جدا
بخت را سازم گله یا شکوهٔ جور سما

رخ ز ما پوشیدی و گشتی ز ما از جاں نفور
رد کنیم ار سوے تو آواز خیزد دور دور

نے تهے ما را بسویت نے خیالِ ما ترا
رنج و غم اندر دلِ ما شد مکیں جاے سرور

نیک میدانیم کایں از شامتِ اعمالِ ماست
تو همان هستی و از ما هست سرتاسر قصور

تحفهٔ دنیا چو بازاری زناں دل را فریفت
تا شدستیم اینچنیں بے راه رو هم بے شعور

پرده ها بر چشمِ ما افتاد و نابینا شدیم
چاره اینک از تو میخواهیم اے ربِ غفور

کارسازا از برائے رحمة للعالمیں
کوریِ ما دور فرما باز بنما راهِ دیں

ورنه از ما اینجهاں را نام باشد نے نشاں
جاے ما جز قعرِ گمنامی نباشد در جهاں

گرچه از مفقودیِ ما هیچ نقصانِ تو نیست — آنی آنچه بوده مافی همان سان بیگمان
ذاتِ تو آمد قدیم و هم صفاتِ تو قدیم — هر که فانی هست باشد یا نباشد چیست آن
ملکتِ دایم بود هم سطوتت قایم بود — صد هزاران نقشها گر محو سازد آسمان
لیک وعده کردهٔ و وعدهٔ تو هست است — کامتِ محبوبِ تو یابد ز تو امن و امان

وقت آن این است جوشے از بحرِ رحمت
پاک گردد جامهٔ دل تا ز رجسِ معصیت

در دلِ ما جوشِ اسلام آنچنان گر و که بود — مال و جان فرزند و زن را دل نپندارد عمود
نے بجز از دین ز کس ما را بود باکے نه بیم — نے جز او از کس بجوییم التفاتِ حرم و جود
سود و نقصانِ ما نشد امید و بیم را مرکز بود — نا بد از دنیا خیالے نے ز نقصانے ز سود
ار بود تنگ دو زما سویش بود هر زمان — سوے دیگر رخ نباشد یا قیام و یا قعود
رنگِ عالم گردد از ما همچو نقشِ و لیس — هر سرے آید فرود اندر رکوع اندر سجود

چار دانگِ دهر پُر گردد ز طبل و کوسِ ما
سرورانِ دهر خیزند از پئے پابوسِ ما

حکمت و آئینِ ما بند و جهان سرتا بسر — از کتاب و از حدیث و از مقولاتِ بشر
عُجب و خبط و ریبے و اندیشے نیاید گہے — از تواضع و ز صفاے دل شود شانے دگر
نے کمان را دست خیزد بر جهان از بد دعا — نے جهان را بر کمان جوشے ز نفرت یا حذر
کهتر و مهتر بوند احباب با هم آنچنان — تیرے آید گر سوے یک دیگرے گردد سپر
جز بحکمِ حق سلوکِ ما نباید با کسے — دوست و دشمن را نه بیجا نفع از ما یا ضرر
گر بود فضل از تو بر ما آنچه گفتم آن بود — ورنه قادری نیست کافراین چه هم احسان بود

باز دل خواہد شفیع آریم پیشت اے کریم
سیدِ خود را کہ آمد صاحبِ خلقِ عظیم

نامد و ناید چو او از بہرِ اصلاحِ جہاں
ناشدہ از روزِ اول ہمچو او دانا حکیم

جہل عالمگیر بودہ بود ہر سو شور و شر
آمد او تعلیمِ حکمت داد شد عالم سلیم

دادہ بودیش چو نسخہ کاں پئے ہر رنج و درد
بود در ہر رنج و غمہا ہم مزاجِ ہر سقیم

حیف آں نسخہ ز دستِ ما دبور سہو برد
شد ز ضربِ طعنِ سفاکاں قلوبِ ما دو نیم

از طفیلِ آں شفیعے آں حکیمے آں شفیق
دہ بیاد آں نسخہ ما را باز اے نعم الرفیق

تا ازاں سازیم چارہ بخشد آں ما را شفا
چاق گردیم و شود برطرف ہر رنج و عنا

یک جہانے چوں کشیں باشد حریفِ ما چہ باک
از شعاعِ تیرِ مہرِ قلبِ ما گردد ہبا

نے ہراسے در دلِ ما آید از تیر و تفنگ
نے بود پروا ز انبوہِ جویانِ وغا

ریزد ار از چرخ یا خیزد بلاہا از زمیں
نامِ حق گیریم و گردانیم پس پا بر ہوا

گر ز روئے حق کسے آید سرِ دل بر قدم
ور خلافِ حق بود خاکش بہ دہن دیدہ ہا

خود چو ہستی من یجیب المضطر از ما اے مجیب
از تو کشفِ سوء چرا جوید نہ قاریِ غریب

ترکیب بند بطرزِ واسوخت

گفتم صبا اگر گزری سوے کوے یار
اول بیاشش سر بنہ از روئے انکسار

باز ایستادہ از منِ مہجور شو نثار
آنگاہ گو کہ اے شہِ نازش با اقتدار

قاری کہ بندہ ہست بہ رنجِ عظیم ہست
از روئے ہر آنچہ گویم ازاں ہم ستم ہست

از فرطِ انبساط کہ گل بود بیش ازیں — غم آنچناں فشرد کہ گردید یاسمیں
در غم رسانیش ز فلک حیست تر زمیں — رنج و غم و الم پیش هموار و رنگیں
نے زندگی بسر شودش نے ز غم فراغ
از سوزشِ درون شده اش سینه داغ داغ

خوش لہجہ بلبلے ز گلستانِ خرمی — بود ست وقفِ نغمۂ او گوشِ گازمی
اید ول نماند تنش از خونِ دل ہمی — بد تر ز خار خوار شمارندش آدمی
از شش جہت خزانِ قضا سوئے او بتاخت
دانم کہ جانِ زار بلب آمده بباخت

بر شے نگاہ بود ترا از کرم مدام — میداشتی رواش بر خویشتن مقام
اے وائے چوں بدر شده از زمرۂ غلام — بیزار شوی شنوی از کسش چو نام
در رسمِ بنده پروری ایں شیوه کے رواست
عفو از تو چو بدار لبِ رشش تہمت خطاست

گفتا صبا کہ اے ز غم و رنج ناتواں — گیرم کہ از ہجومِ الم آمدی بجاں
نے تابِ دم کشیدن و نے طاقتِ فغاں — مفرست قاصدے بجنابش ز داستاں
نازک دماغ ہست و زبس بے نیاز ہست
امیدوار باش کہ خود کارساز ہست

از گفتہ اش تپاکِ درون ویراه شد — صبر و سکون رفیقِ دلم چند گاه شد
چوں سوے ماه روز و سوے سال ماه شد — باز م بلب فغان و بدل شورِ آه شد
گاہے خواجہ زود ترجم گیر از کرم — ورنہ دمے نماند امید آں طرف برم

دانم که جز در تو دگرے نیست در جہاں　　یابی دگر چگونه نمائی دگر چساں
ہاں مالکی بخواں بدرت یا ز در براں　　از اختیار بنده بروں است ایں ہم آں

خود را بدست لطف تو دادم تواں بکن
آقا کند ہر آنچه که با بنده کُن

مرثیه

از جان دوست تر عزیز مولوی محمد عمر سرلوی که در ماه ذیقعده ۱۳۴۴ھ وصالش گردید

اے محمد عمر کجا رفتی　　بے محمد علی چرا رفتی
بسته بودیم عہد یکجائی　　از چه بگذاشته مرا رفتی
چه ترا وقت وا افتاده　　سر زدی و برہنه پا رفتی
حالت ما نظر نکردی حیف　　چشم بر دوخته ز ما رفتی

خبر حیرت از که جویم ہائے
چوں ندانم کجا گرفتی جائے

بود از تو مرا جہاں روشن　　داشتم از تو چشم جاں روشن
گہ گہے جلوه ہا چو یافتمے　　دل وجانم شدی ازاں روشن
اینک از شعلہ ہائے رنج و محن　　شد ز چشمم ہم آسماں روشن
یک تو بودی که تاب گوہر تو　　داشته بود دوداماں روشن
تیرگیہا ز رفتنت پیداست　　کوه غمہا فتاده بر سرہاست

اے بانسانیت که بودی طاق | داشتی خوشدلی و نیک مذاق
با که دل بندم از که جویم ربط | چون تو کس نیست در جهان بوفاق
خوش گذشتی ازین سرای محن | در دلِ ما سپرده داغِ فراق
شرحِ غم چون کنم که نتوانم | داد نتش در نوردِ صد اوراق

اینچنین خفتنت نمی بایست
دلِ ما سفتنت نمی بایست

نیست یارا شکیب تا مانم | بے تو جانیست خسته تا رانم
روز و شب از سنانِ تیغِ فراق | دمبدم خون ز دیده افشانم
این فشارِ غم و الم تا کے | دیده باید که می سپرم جانم
غرقِ دریاے فکرتم اکنون | تا چه سازم کمال حیرانم

خود خبر گیرم ز لطف اگر
هان ز قعرِ الم برآرم سر

بے شکے بر امیدِ مالکِ دین | ره سپردی بسوے خلدِ برین
بر فرازش نبود چون راہے | راه برداشتی بزیرِ زمین
بالیقین یافتی ز مقصد کام | عیش و راحت شده ترا بالین
وز پے ما که مانده ایم بهجر | خاست از هر طرف بجانِ حزین

آتشِ فرقتت سراپا سوز
تیرِ هجران به نوکِ غم دلدوز

من چه گویم که رفتے خود جانے | دور از دور ساختی چون جاے

نے ترا رخ کہ سوے ما آئی　　نے مرا تاب تا کشایم پاے
کاش اینک تو عیان گشتے　　تا چہ باختہ ام بہجرت ولے
با صد امیدہاے بروزی　　با تو میگویم اے بہشت آراے
کن زبانک شفاعتم کہ روم
در بہ تو بری ز فکر شوم
از براے خدا مرا اے جاں　　زود خواہ از عنایت رحماں
تا بہ بزم تو در رسم از سر　　ور شکستہ زپا سیر ہجراں
با ہم آنجا بسر بریم بہ لطف　　دور انداختہ غم دوراں
ورنہ ایں رنج و دردِ ہجراں را　　نیست جز وصل در جہاں درماں
سالِ وصلت بہجری اگر پرسم
خون ز چشم کبسد ہمی ریزم

۱۳۴۴ھ

مثنوی

در انتباهِ سلطان

اگر شاه خسپد بآرام و ناز — شود بر رعایا شبِ غم دراز
چو داوند قدرت نه فرمان دهی — مکن دل ز دردِ ضعیفان تهی
مپیچ ای زبردست با زیردست — که بالای دستِ تو هم دست هست
ترا زورمندی اگر داده اند — پئے دیگران نیز بنهاده اند
حذر کن ز جور و جفا پیشگی — بد انجا می آرد بد اندیشگی
زمانه بهر حال خواهد گذشت — گهی بر کسی نایدش بازگشت
رهی رو که هموار و هم راست هست — که در کجروی فتنه برخاست هست
ترا لطفِ حق ساخت چون تاجدار — ز قاریِ حق گوے این یاد دار
زهے آنکه سوزد دلش بهرِ خلق — نه تنها رود لقمه اش زیرِ حلق

خنک آنکه نامِ نکو پرورد
تباه آنکه ماند ازو نامِ بد

دیگر — در نکوئی با نااهلان

نااهل را حقے به نکوئی اگرچه نیست — نیکی با وهم ست ترا سازگار زیست
گر بنده بجوئی ز قاری بگوش نه — چه دیده چو دیگرے ز تو آنرا بگوش ده

سگ را اگر کلوخ زنی خصم جاں شود — ور استخواں دہیش پس تو بجاں دود
سگ چیست شیر اگر ز تو مالد زباں بناں — باشد نثار بر قدمت با ہزار جاں

بر شیر و سگ چہ حصر کہ فولادِ تیز و گرم
زر بر سرش اگر بنہی بے شکے ہست نرم

دیگر در نکوہش عالمانِ بے عمل

عالم کہ بے عمل بود او حق شناس نیست — دیں راستوں مگوش کہ محکم اساس نیست
نیکوش ہیں کہ داغِ رخِ شانِ ملت است — از گوہرش زغیر بجا طعنِ ذلت است
گو بیدہ ہست عالم اگر قوم را چنیں — آں قوم را چہ حق کہ سرافراز داز زمیں
قارونِ زجاہلاں بتود بہر ما ضرر — چنداں کز عالمانِ نکوہیدہ سیر

تے کار ساز ساز حسن طورِ عالماں
تا طعنہ بما نزند غورِ ظالماں

دیگر در حالاتِ جنگ یونان با مردی اتحادیان با ترکان و فتح ترکان و

داد مردی داون مصطفٰے کمال پاشا۔ تاریخی نامش ہست

(مثنوی فراغ کمال)

سنہ ۱۹۲۸

جہاز و رمندی مکن بر کہاں — کہ بر یک منطقی تماند جہاں
کسے کو ترا زور داوہ کنوں — پئے زیر دستاں ہمون ست ہموں

پسندش نباشد جفائے کسے　　به نزدش بود کوه کم از خسے
چو بردارد از رهگذر دود را　　خورد پشه مغز نمرود را
چو در لشکر دشمن آرد رحیل　　بمرغان کشد فیل و اصحاب فیل
به کبر آنکه گردن فرازد به دهر　　خورد از قضا سیلی جبر و قهر
نه کس را بد و حق که گیرد به زور　　ز عاجز پذیرد دعاها و شور
ازو ناتوان را توانا بود　　به بیچارگان زور اما نها بود
چو باور نباشد کشادیدها　　بناامید بخشید امیدها
به هر طرف بود آوازها　　نمانده به ترکان کنون سازها
گسست ست هر تار آنها زبن　　به بهبودی شان خیالے مکن
ز یکسو تکبر ز یکسو دعا　　رسیدند در حضرت کبریا
تکبر شده رد دعا شد قبول　　که حق عاجزان را ندارد ملول
ز حیرت جهانے است مبهوت بین　　که بر آسمان چیره گشته زمین
زہے مصطفےٰ را سمی مصطفےٰ　　کمال از خدا یافت الحق بجا
به نیروے حق بازوان را کشاد　　به هر نمط داد مردی بداد
ز یونان برآورد یکسر دمار　　معینش بنجواریش گشت خوار
معین را همه صاحبان داد　　بریدند سر رشته اتحاد
ز یاری او رشته برتافتند　　که احرار را سوے حق یافتند
معین و معان هر دو حیران شدند　　که ترکان ببار شیران شدند
تهرسی و سمرنا و انگوره را　　نمودند از ظلم دشمن رها

گرفتند در قبضهٔ دستِ خویش   سپس عزم دارند ہر گونه پیش
معان داعیه کرده بود از نخست   که قسطنطنیه شده زار و سست
معینش چو او را مدد در دہد   معان سوے قسطنطنیه جہد
درین ہر دو بودند سازش کناں   که لشکر کشیدند ترکاں بر آں
بقسطنطنیه رسیدند شاد   بایشاں وطن شاد و آباد باد
معین و معان راست خسران نصیب   که نصرٌ من الله و فتحٌ قریب
ز لائیڈ ز کرزن بہر صبح و شام   به ترکانِ احرار بود اتہام
که جور و ستم بر مسیحی زنشاں   بہر جا بہر حال باشد رواں
مگر راستبازانِ خود قومِ شاں   نمودند تکذیبِ ایشاں ازاں
که ترکاں بقومِ مسیحی ستم   نکردند گاہے، زیاده نه کم
مسیحی چو قابو گہے یافتند   به ترکاں بروقتِ ستم تافتند
فجاء الحق و زہق باطل شده   غلط از جہاں محو و زائل شده
به لائیڈ وزارت نمانده بجا   شده قولِ کرزن سراسر ہبا
خدایا بحقِ نبی الورىٰ   ق   شہِ ہر دو کون احمدِ مصطفیٰ
باسلامیاں زورِ ایماں بده   براعداے دیں بارِ خسراں بنه
رساں حق بحقدار از فضلِ خویش   بود فضل بر فضل سازی چو بیش
بہجری بود فتح را سال ایں   که بر آسماں گشته طعنِ زمیں
١٣٤٠ھ

مسیحی بود سالِ آں اے فہیم
ز مورست مغلوبِ چیلِ یحیم
١٩٢٢ء

دیگر در مدح سخن

سخن را سرودن خدا را ثناست
که او پیشکار امور خداست

بود نعت هم از ثنایش پدید
که حضرت خود او را بدل برگزید

ز وصفش بود منقبت هم عیان
که اصحاب و آلش گرفته بجان

ندانم سخن را چه پایه بود
نه افلاک او را چو سایه بود

سخن قلزم و قطره اش هر دو کون
سخن از سخن آفرین یافت عون

گران تا گران از سخن غلغل ست
شنو کن سخن هست و از وی کل ست

سخن گر نبودی نبودی جهان
سخن کرد پیدا زمین و زمان

سخن انبیا اولیا را نمود
عدم از سخن یافت نور وجود

سخن آدمی را شرف داده است
که بر دیگران سکه بنهاده است

محمد بد و افصح عالم ست
بگویم ثنا هر چه او را کم ست

شده موسیٰ از وی کلیم اله
از و بنده را تا خدا هست راه

از و سرفرازی بسبحان رسید
دو بنده لبش پیش سبحان رسید

لطیف عنصر او در تن عنصری
روان شریف از پی عسجدی

از و فرخی فرخ آمد بدهر
به فردوسی از وی چه با مایه بهر

نظامی بدان صاحب آوازها
بر وی کلامش همین غازها

به خاقانی از وی چه سلطانی است
که خاقان ملک سخندانی است

ز لمعان او انوری نوریاب
ظهیر ظهیر ست در فاریاب

بہ خیام از فضل دادہ خیام ثنائیؔ بداد از ثنا شادکام
ازو مولویؔ معنوی نام یافت ز خلّاق در خلق اکرام یافت
بہ سعدیؔ حلاوت خدا ساز داد بہ حافظؔ چہ گویم چہا ساز داد
بہ خسروؔ ازو خسروی در کلام بہ جامیؔ ز صافی عطا کرد جام
بہ فیضیؔ ازو فیضہا در رسید بہ عرفیؔ ازو شہرتے بر مزید
بخواہندہ لطفش بود بے نکیر نظیریؔ ز الطافِ او بے نظیر
بہ طالبؔ عطا ساخت حسنِ کلام کلیمؔ ابوطالبؔ ازوے بکام
بہ صائبؔ صوابِ کلام ازوے است غنیؔ را غنائے دوام ازوے است
ظہورِ ظہوریؔ خداداد ازو غلام علیؔ گشت آزاد ازو
بہ بیدلؔ اگر بیدلی دادہ است بہ غالبؔ چہا مقبلی دادہ است
حزیںؔ را ازو شد غلط رنجہا ز جودش خوش اندود او گنجہا
بہ احسنؔ کہ اُستادِ من بود او خداداد فطنت برافزود او
بہ حاذقؔ عطا کرد حذقِ سخن کہ حسّان شد از نعتِ شاہِ زمن
بہ قاآنیؔ ازوے وفورِ تمیز عزیزِ جہاں شد ز لطفش عزیزؔ
گرامیؔ دکن را گرامی کنوں خدایش ز آفات دارد مصوں
سخن را سرایم اگر تا ابد نیارم کہ یک گویم او را ز صد
سخن را سرودم سخن سنج را چگونہ نگویم مدیح و ثنا
کہ تلمیذِ رحمان سخنور بود او دانِ سبحاں سخنور بود
سخن حکمت است و سخنور حکیم سخن سنج را ہست شانِ عظیم

چو قاری دعاگوے ثانی طلب — با ایشان ز انعام و الطاف رب
سخن سنجیِ دلکش و دلربا — ق — ولت را اگر هست این مدعا

سپس ختم کن بر دعا این کلام
ز حق باد بر روحِ ایشان سلام

دیگر مثنوی ناتمام

لت ناتمام ماندن مثنوی این ست که آغازِ آن از اصرار حکیم سید محمد ایوب
وهانی کرده شد و موصوف الیه واقعات دادن را وعده کرده بودند افسوس که
خود شان رحلت فرمودند نه واقعات میسر آمد نه مثنوی تمام شد

ای آنکه توی انیسِ جانها — نامت تاجِ سرِ زبانها
بر مملکتِ قلوب شاهی — بهر دلدادگان پناهی
بنیادِ وجود چون نهادی — جان را جانی ز خویش دادی
نقشِ همه پیکران نمودی — رنگِ دل رفتگان ربودی
رویت در زلفِ شب اگر نیست — بیدار نمانے دیده ور کیست
از روے سحر نه چو پیدا — سوے که شده است چشمها وا
سروِ قدِ لعبتانِ بے باک — میلِ رهِ تست بهر چالاک
از عینکِ خالِ مه جبینان — سویت نگرند دوربینان

درشوقِ تو غنچه چاک داماں   دریادِ تو عندلیب نالاں
پروانه بسوخت بر سرِ جمع   تا شعلهٔ تو نیافت در شمع
ایں خیمهٔ اطلسیں ستاده   ایں فرش زمردیں فتاده
ایں شمعِ کواکبِ فروزاں ۱   گلدستهٔ تجلیات و بے جاں
ایں ساغرِ ماه و جامِ خورشید ۲   در گردشِ دورہاے جاوید
بہرِ دلبستگیِ ہشیار ۴   از روزِ الست مست و سرشار
بزمے ترتیب داده ہاں،   او جز تو نه بیند ایں شئے آں
روے ہمه کس بجانبِ تست   تخمِ تو بہر زمینِ دل رُست
آب ست بشور ہا ز شورت   آتش افروخته بنورت
در کوے تو خاک سر نهاده   خود را بر باد باد داده،
اے خامه ز کاه نیستی بیش   در وادیِ آتشیں مرو پیش
پایاں ایں راه را شده گم   فرسوده کمیتِ عقل را سُم
ایں عقده خرد کشود نتواں   قطره دریا پیمود نتواں،
ذره صد رشته گرچه تابد   کنه خورشید کے بیابد
الله الله شانِ والاش   یک قطره جہاں ز بحرِ ایماش
ناکرده عمل لعلتش اندر   بد کردهٔ ما بجلتش اندر
ناگفته سخن جز او که داند   در خامه حروف و لفظ خواند
در پردهٔ جلوہا نشسته،   بر خویش درِ خیال بسته
نرگس ہمه چشم گشته سویش   گل گوش شده بگفتگویش

سوسن ہمہ تن زبانِ ذکرست — سنبل و پیچ و خمِ فکرست
اما ز آتش زده هم واداک — بیرون و گواه ما عرفناک
لیکن بدعا دلِ حزین کوش — دریاے عطاے اوست در جوش

مناجات

اے مرہمِ زخمِ سینہ ریشاں — وے چارۂ رنجِ درد کیشاں
دل دہ کہ ز آرزو گریزد — پائے کہ ز کوے تو نہ خیزد
چشمم رشکِ دجے خوں ساز — در سینہ بدہ ز سوز ہا ساز
اشکم چو شرابِ ناب گرداں — دل تا جگرم کباب گرداں
در پہلوے جاں سپوز خنجر — نہ بر سرِ دل ز تیغت افسر
افسانہ شود ز شیوۂ غم — دیوانہ شود جنوں چو نالم
بخشیدۂ گوے سر چو مارا — چوگانش عطا بکن ز سودا
بر مرکبِ عشق کن سوارم — تا وادیِ عقل پس گزارم
زادِ دلِ من کمندم افگن — بندِ دو نیم بساطم بشکن
بے خود بخودم نماے راہے — نایم ز برت بخویش گاہے
از تیغِ تو دلفگار باشم — در دیدۂ خلق خوار باشم
ور ہر کہ درین فضاے بینم — جز تو نہ بدل دگر گزینم
بشکن در دیدہ نوکِ صد خار — گر غیرِ ترا بخود دہد بار
از بادۂ عشق مستیم دہ — در نیستیم تو ہستیم دہ

بر دوخته‌ام نظر برحمت   جامی بمن از می محبت
تا جوششِ دل کمال یابد   روی سخنم جمال یابد
هر حرف که چهره برگشاید   از راهِ دو دیده دل رباید
چندانکه بود کلام شیرین   حظی بخشد به قلبِ غمگین،
در بارگهِ شفیع آرم،   کارِ خود را بدو سپارم

نعت سرورِ کائنات

سلطانِ جهان جنابِ احمدؐ   سردارِ جهانیان محمدؐ
مکی مدنی و شاهِ کونین   اورنگ نشینِ قابَ قوسین
از باغِ وجود اولین گل   مختارِ خدا و سیدِ کل
یکتا گهرے ز بحرِ تخلیق   اعلیٰ دُرے ز درجِ تحقیق
بسم اللهِ دفترِ نبوت   هم ختمِ رسالۂ رسالت
مقصود و مرادِ آفرینش   منظورِ نگاهِ عقل و بینش
اکسیرِ مسِ قلوبِ عالم   از آدم و فخرِ جانِ آدم
قبلۂ طاعتِ جبینها   کعبہ زپئ قلوبِ جانها
مسجودِ ملک بروزِ اول   پیش از همه کاملین مکمل
از بهرِ جهان ستارۂ بخت   در روزِ نشور صاحبِ تخت
تسکین دهِ تشنگانِ محشر   ساقیِ شرابِ حوضِ کوثر
از درجِ صفا دُرِ یتیمے   وز برجِ هدیٰ مهِ قدیمے

مہرِ عجم و مہِ عرب ہم   خاکِ درش افسرِ کے و جم
نورِ رخِ دین و قلبِ ایماں   سوزِ دل و جانِ پاکبازاں

معراج شریف

روح القدس از جنابِ رحمت   آورد شبے نوید وصلت
شب بود کہ بود صبحِ امید   نوروز بر آں نثار و ہم عید
شب بود کہ رشکِ روز بودہ   گوے از شبِ قدر در ربودہ
آں شب بسرائے امہانیؓ   بود آں شہِ ملکِ کاردانی
جبریلؑ براق در رساندش   پیغامِ وصالِ یار خواندش
برخاست و برنشست و برفت   بیروں زدہ خیمہ اش ازیں ہفت
از فرش بشد ز عرش بگزشت   جایش بمکانِ لامکاں گشت
برتر ز قیاس و وہم سیرش   با او نرسید ہیچ غیرش
در خلوتِ خاص شد سرافراز   از خلعتِ محرمیتِ راز
بشنید صدائے دلگدازے   بے صوت و حروف جاں نوازے
کحلِ مازاغ در کشیدہ   دید آنچہ کسے گہے ندیدہ
گشتہ چو نثار نقدِ رحمت   با خویش فشاند ہم بر امت
زانجا سوے خانۂ خود آمد   گر یک شدہ باز پس صد آمد
برق از شد و آمدش بآزرم
جنباں زنجیر و بسترش گرم

منقبت

از حضرتِ حق بود فراواں　　　رحمت برکت سلام رضواں
بر آل و صحابهٔ پاک امجاد　　　کشتیِ نجات و نجمِ ارشاد
کز بازوئے جهد و کوششِ شاں　　　قوّت اسلام را نمایاں
جانها بر دینِ حق فشاندند　　　بس توسنِ سعی پیش راندند
تا نورِ هدیٰ ز غرب تا شرق　　　رخشید و رسید تیز از برق
اے مالکِ ملکِ لایزالی　　　زیشان دلِ ما بود نه خالی
خواهیم بصدق و سوز ایشاں　　　ما را در گیر و کن ز خویشاں
بندیم بذکرِ شاں زباں را　　　بر کلمهٔ حق دهیم جاں را
تا دامنِ شاں وصول از تست　　　دعوت از ما قبول از تست

خطاب بساقی

اے ساقیِ خوش ادا نگاهے　　　از گوشهٔ چشم گاه گاهے
دیر ست که خوگرِ عطایم　　　بر سنگِ درِ تو جبهه سایم
دستم در گیر و کن مداوا　　　دردے که در دل شدست پیدا
گیرم که چو من بسے ترا هست　　　چوں تو دگرم بگو کجا هست
رانی چو ز در مرا که خواند　　　از تشنگیِ دلم که داند
گردم گردِ سرِ تو ساقی　　　چستی بدلم رسان و چاقی

آن ساغرِ مے بدہ کہ از خویش
بیگانہ کنیم شود ز حسد بیش

دیوانگی است فکرِ دنیا
فرزانہ کنیم بدہ ز صہبا

رنج و خوشیم یکے نماید
گردِ کلفت ز دل زداید

فکرِ فردا خیالِ دی را
جائے ندہم بخاطر اصلا

گل چہرہ زند ز داغِ سینہ
بلبل از من برد خزینہ

این نقدِ نفس بود غنیمت
در شغلِ مدام جامِ الفت

وردہ مے تند و تیز ساقی
نہ شیشہ و خم بریز ساقی

تا گیرم ازین و آن دلِ خود
دانم از دہر نیک و فنے بد

جم ماند درین جہان نہ جامش
مے داشت ہست زندہ نامش

کے گفت توان کہ کے شدہ کے
نامش روشن ہنوز از مے

دارم امید از تو ساقی
کن لطف ہر آنچہ ہست باقی

تا دفترِ عقل پاک شویم
یک نکتہ ز عشق فاش گویم

در بیانِ مسکنِ عاشق و معشوق

در ملکِ اودہ مہوہان جائے ست
گوئی ز بہشت خوش سرائے ست

خوش منظر و با فضا و پر نور
ہر ذرہ او ست روکشِ حور

خود آب و ہوائے او دہد حسن
وز آتش و خاکِ او جہد حسن

ہم عشق وطن گرفتہ آنجا
مجنوں آنجا بود کہ لیلیٰ

یکجا شدہ حسن و عشق را رنگ
دلتنگ کسے کہ دہن تنگ

رخسارِ یکے است ارغوانی — رنگِ دگرے است زعفرانی،
قدّے چو الف کشیدہ و راست — محشر ز خرام نازہ برپاست
بالاے کسے خمیدہ از غم — ربطے چو کمان و تیر باہم
ایں سوے خودش بجاں کشیدہ — زآغوشِ وے آں چو دل رمیدہ
افسانۂ نادرے از انجا — خواہم کہ کنم بہ نظم انشا
ہاں ساقیِ مہرباں یکے جام — کا غازِ مرا بہ تست انجام

آغازِ داستان

تا ورده ورع در میانہ — بشنو خوانند ایں فسانہ،
مردے ز موہاں ہست خوشرو — خوش سیرت و با مذاق و خوش گو
مردے کہ خمیرش از محبت — آب و گلِ طینتش ز الفت
ریحانِ جوانیش نمودار — غیرت دہ مہر و مہ در رخسار
عالم فاضل شریف زادہ — از پیچ و خمِ زمانہ سادہ
سینہ گنجینۂ معارف — ہرگز نہ نفور از معارف
سر ہست ز عقل و نقل سیرے — دل ہست کہ ہست شرزہ شیرے
حسنِ مردانہ در سراپا — یک با دگرے مناسب اعضا
ہر کس کہ بدو نظر گمارد، — حسنش بہ دلش اثر گزارد
خلقش دلہا کشد بسویش — ہر کس گرویدۂ بخویش
طورش طورِ خجستہ خویاں — غورش غورِ حبیب جویاں
ہر آنچہ درین فضائے بیند — از حق مظہر دلش گزیند

مولوی عبدالرزاق صاحب گورکھپوری ڈپٹی کلکٹر کہ از غازیپور بہ بجنور تبدیل شدند جلسۂ رخصتی خودشان در سیدپور با نتظام مولوی محمد فصیح صاحب تحصیلدار بتاریخ بست و پنجم اکتوبر سنہ ۱۹۱۹ء منعقد شد

اندراں جلسہ ایں نظم خواندہ شد

مولویِ عبدالرزاق انتخابِ روزگار — عادلِ باعقل و ہمت حاکمِ نصفت شعار
بود غازیپور را ڈپٹی کلکٹر چند سال — داد دادِ داد با خودداری و عز و وقار
حق شناس انصافِ او در طبقہ ہا فرقے نساخت — ہمچناں بودہ صغار او را کہ بود او را کبار
مجرم از سے کیفرِ کردار را کردہ یقیں — غیر مجرم مطمئن از عدلِ او بر زینہار
دشمنانش خائف از وے لیک دور درگزر — دوستاں را جاں نثار او با ہزاراں اعتبار
افسرانش را بہر کارے بذاتش اعتماد — زیر دستانش بپا مردیِ او ہر دانِ کار
نے کسے را بے سبب زحمت رسانیدہ گہے — نے کسے را بے حقے بخشیدہ بیجا افتخار
مبلغِ فضلِ خصوصیاتش چہا داد است حق — کثرتِ کارش کشایش مید ہد جائے فشار
الغرض در گوہرش انسانیت را جوہر ست — آنقدر کاں ہیچکس را در نیاید در شمار
ایدرا و را اے فلک از ما چرا خواہی جدا — میکنی و لہائے ما از رنجِ ہجراں سوگوار
گر چہ میدانیم کایں باشد بحکمِ گورنمنٹ — ہست اشارت از تو ہم کز ما دلت ہست خار
جبر بر ما ہر چہ خواہی کن کہ مجبوریم ما — لیک دستِ نحس از ممدوحِ ما کوتاہ دار
ورنہ خیرے نیست بہرِ جانِ تو اے آسماں — نیک بیں جمعیم با تیغِ دعائے استوار

بس کن اے قاری ہراسان تا نمائی ہیچ را   بیں بچشمانش کہ از بسیار گاں است انتشار
ہاں مخاطب شو بسوے حضرت ممدوح خویش   کاے محاسن را تو مجموعہ ز فضل کردگار
ذات تو آمد ز توصیف و ثناے ما بروں   حصر آں کے می تواند خامہ مدحت نگار
قاری از طرف خود و از طرف جملہ حاضریں   حفظ و امن جان و مالت خواہد از پروردگار
ہم ہمی جوید ز آب و رنگ لطف ذو المنن   تا گلستان امیدت را بود دائم بہار
ما نمی داریم یارا چوں بمنع رفتنت   خیر باد تو ہمی گوئیم با قلب فگار
یاد تو باشد دل ما را چو نقشے کالحجر   یاد اگر داری غریباں را نباشد ننگ و عار
بانیان جلسہ را ہم شکریہ قاری بگو   کز نفوس شاں شدہ ایں بزم خوش خوشگوار
خاص از ایشاں نیکدل نیکو سیر آمد فصیح   کاں زہے سید پور را نیک بود تحصیلدار

خط بنام مولوی محمد عمر صاحب سرلوی وکیل سید پور در ۱۹۱۸ء

اے آنکہ شفقت را ہر آن بیش نشانے   یا ہم اگر بپایت ریزم ہزار جانے
از اسٹیشن رسیدی با وصف تنگ وقتے   از بہر دیدن من در راہ رسی زمانے
اینہا یہ شفقت را کا نبود انتہائے   کفر است اگر نگوئیم در بحر و در لسانے
کج مج بیان چہ ہستم شکرانہ اش چہ گویم   اندر خور ادائش یا ہم کجا زبانے
نا یافتہ سواری بر پات رہ سپردی   ایں ضعف پیری تو دیں ہیچ ناگہانے
از شوخی ضمیم ہیہات زحمت شد   شد وقت ریل خوردی از فکرہا سنانے
گوئیم اگر کہ کردی نا حق قدوم رنجہ   ترسم کہ خردہ گیری در حق ایں گمانے
للہ وہ خبر از حالتت کہ چون ست   دل بے خبر است جویاں جانا ز غم گرانے

ازآنکه هر زمانے رسدے بحالِ مایاں بادا بجانِ پاکت صد امن و هم امانے

قادری ـ شفیع و فتن ـ اہم شریف اگو

صافی دعائے طولِ عمرے و حفظِ جانے

نیاز نامہ بجناب مستطاب نواب صدر یار جنگ مولوی محمد حبیب الرحمن خان صاحب شروانی ـ در ۱۹۳۸ء

پیشِ کسیکه آمد مستغنی از ثنا ہا عرضه دہم سلام و گویم پس از دعا ہا

کاے خواجه یادت آمد چوں مستمند دیریں از وے فدائے لطفت صد گونه جانِ شیریں

اے واه یادِ بنده را تا چها فزودی خود نورِ چشم ما را بینا مبصر نمودی

پیغمبرِ تو ایں ہم پیغام در رسانده کاں ناظمِ یگانه از من کلام خوانده

کالائے ہیچ ـ نذرِ سلطاں ۔ گدا چه سازد بیچاره بر بساطِ ناکاره اش چه نازد

اما کجاست یارا از حکم سرکشی را فرماں بری زبنده سرمایه سرخوشی را

زاصنافِ نظم چیزے آید روں بپیشت آرم وز لطفِ عالیِ تو اصلاح امیدوارم

خورشید چوں نگاہے از مہر بر فروزد ذره برقص آید صد پایه شکر توزد

اما ز صد ہزاراں یک شکر کے تواند گرچه زبانِ حالِ خود تیز تیز راند

حالا رجا زخواجه ایں ہم بود رہی را در کارِ بنده آرد الطافِ خسروی را

درہائے بحرِ معنی کاں در خزینه دارد در دامنِ دو چشمم چیزے ازاں گزارد

ایں لطف دیگرے را ہم شکرہا بگویم

اقبال و عمرِ خواجه بیش از خدا بجویم

قطعہ بدیع سال حج مولانا سید سلیمان اشرف

۱۳۴۶ھ

چو سید سلیمان اشرف ز حج — مشرف شده شرف بر شرف یافت
سپس رنگ از شرف طیبه گرفت — چو بر عتبۂ جانِ جاں طرف یافت
رفاقت به مام و به اہلیه ساخت — بخود دہر دو را بہترین حرف یافت
چو باز آمدند اہلیه شد به خلد — دگر چند ازیں سانحه صرف یافت
مگر کار بگرفت از صبر و شکر — چہا مایه عالی ز حق ظرف یافت

به ہجری ز قاری شنو سال حج
بلے سید ما ز حج ترف یافت
۱۳۴۶

تواریخ سالِ وفات

بزرگان و عزیزان بطور یادگار

قطعہ سالِ رحلت حکیم محمد اسحٰق موہانی از محمد علی قاری

۱۸۸۶ء

سید، عالم، فہیم، دانا، شاعر — ذو الفضل و کریم و جانِ طب و حکمت
موہانی و نامِ او محمد اسحٰق — حاذق متخلص و جہانِ جودت
نثرش چو لآلیِ معانی منظوم — نظمش چو نجوم در سمائے شہرت
تا چاردہ سال اندریں غازی پور — بودش بعلاجِ عام جلوت خلوت
خواندے حسّانِ ہند اورا عالم — بودست چو والہِ مدیحِ حضرت
بربست چو رخت زیں جہانِ فانی — دلہا شدہ مبتلائے درد و کلفت

تاریخ وصالِ او بگفتا قاری
حسّاں برسید در جنابِ رحمت

۱۳۰۳ھ

مرثیهٔ مولانا محمد عبدالحی صاحب انصاری لکھنوی

چیست یارب که بهر سمت از آه و ناله — ابر غم برق الم هست محیط دوراں
بر سر روز ز رنج ست سیه چادر شب — در دل شب زده غم شعله ز شمع سوزاں
کرده تاراج ز سر سلطنت سور و سرور — سکه بر مملکت دل زده یاس و حرماں
گل شادی و خوشی رفته بباد اندوه — نیست اندر چمن دهر بجز باد خزاں
نور علم و عمل از روے جهاں شد کافور — ظلمت گمرهی و جهل بشد قیر فشاں
بعقائد باصول و بحدیث و تفسیر — سخت تر گشته همه عقدهٔ سهل و آساں
شاهد وعظ بجز برقع مصحف بگرفت — منبر و گنبد مسجد شده وقف هجراں
هیئت و هندسه را نقش ز کرسی افتاد — حکمت و فلسفه را مانده نه در دهر نشاں
دُرّ در سلک ریاضی شده بے ربط زهم — رشته بگسیخته صد حیف همه را ز میاں
صرف و نحو و ادب و علم سیر علم کلام — شده برباد خرابی چو حواس حیراں
قدمے چند ز الفاظ نمیں گیر ورق — مانده و رفته بغارت در معنی و بیاں
انتشارے چو بقلب آمده بیش از حاشش — دل بشورید که این مایهٔ فساد و طغیاں
هست از رحلت نقاد نقود حکمت — دُر شهوار ز گنجینهٔ علم و عرفاں
درة التاج سر شهرت نام اب و جد — از فرنگی محل لکھنو درج اماں
چه فرنگی محل آں معدن بهر فضل و کمال — هند را هست بدو نازش عزت شایاں
کرده و درة و نقاد هنر عبدالحی — کابرو یافت از و جوهر دانش را کاں
بود از مطلع انصار ذکاے انور — همه رفعت قدرش همه عظمت شاں

مشرقش آمده بابذا شده صبحش روشن   مغربش گشته او ده شام سر اندیش ازاں
همچو آبائے کرامش بسر انگشت علوم   کرد صیقل که مجلّا شده آئینهٔ جاں
نائب و وارثِ علمِ نبوی بود که بود   حافظ و عالمِ تفسیر و حدیث و قرآں
هم شرف یاب بحج و زیارات شده   بهمه ذوقِ خلوص و بهمه شوقِ جناں
حیدرآباد دکن بعدِ وصالِ پدرش   زینت از نصب و قدومش بگرفته چو جناں
خوبیِ ظاهر و باطن بشمردن او را   جادهٔ هست که پایانش نیابد بگماں
مختصر ایں که چهل سال سنینِ عمرش   نه رسید و برسیده بکمالِ انساں
صاف جوئید چو باایں همه تعداد سنین   سی و نه بیت شمارند ز سر تا پایاں
گرچه ز اولاد بجز دخترکے نیست کسش   حافظ و ناصرِ او باد خدائے رحماں
لیک بگذاشته از حد حساب افزوں تر   یادگاراں نه تصانیف و هم از شاگرداں
باعثِ ظاهرِ رحلت بشدش علتِ صرع   که ز یک سال سرش بود ازاں رنجِ گراں
لیک گویند که مسحور ازیں عالم رفت   عالم الغیب بداند که شده هائے چساں
بود آخر ز شبِ سلخِ ربیع الاوّل   که ازیں دارِ خزاں رفته بباغِ رضواں
دهر غرقابِ فنا آمدے از موجِ سرشک   گر نه برداشتے آں زالبسرش شور و فغاں
ازدحامیکه بهمپایِ نعشش بوده   بیش بوده ز نجومِ فلک و ریگِ رواں
چارشنبه بگلستانِ جنابِ انور   بزمیں در شده آں غیرتِ سروِ بستاں
کرد قادری چو تاریخ وصالش فکرے   چار مصراع دلش گفت بدو بیت چناں
عیسوی ز اول و هجری ز دوم پیدا شد   سمت از چهارم و فصلی ز سوم گشت عیاں
عقل را جانِ گرامی ز تنِ عالم رفت   نقل بدار روح طهورے شده از جسمِ جهاں

۱۸۸۶ء   ۱۳۰۳ھ

ماهِ اوجِ شرف و علم بشد پنهان حیف — مهرِ برجِ خرد و رفت شد ای وای نهان

سنه ۱۲۹۴ فصلی — سمت ۱۹۴۳

بس کن ای خامه که شد چاک جگر دل پرخون — از سحر شب ز شفق شام شنیدست چو بیال

هان دعا کن که خدایاش به بزمِ انعام

بادهٔ اطهرِ دیدار و لقا نیک چشال

نوحهٔ دردناک سال وصال قدوهٔ آگهی جناب مولوی محمد عبد الرزّاق صاحب انصاری لکهنوی

سمت ۱۹۴۶

از اہل اندوه محمد علی قاری حنفی صدیقی سرڈیوی

سنه ۱۲۹۷ فصلی

مولویِ عبد الرزّاق آنکه شیخِ عصر بود — اندرین دورِ زمان همچون جنید و بایزید

حافظِ قرآن و عالم بود هم خیر العمل — لکهنو را فخر و عزت دین و ملت را عمید

در نسب انصار حضرت بود آن فرخنده پی — در حسب از روزِ اوّل قفلِ معنی را کلید

منبع البحرین خواندن آمده او را بجا — چون از و بحرِ شریعت هم طریقت شد پدید

مجمع البحرین هم گفتن بپیش آمد روا — منتهای بحرِ دین و فقر بوده آن سعید

مشتعل از انوارِ حق رهبر ز شوقِ دل به پیش — داشت در راهِ سلوک آن وصلِ ربِّ مجید

بند دستِ دیو باطن از جنابش آن چنان — کز مریدانش گریزان شد زمان دیو مرید

خرقِ عاداتیکه سر زد از نهادِ پاک او — در شمارش عقل و ادراکِ خرد یکسر طپید

شمه‌ایش این ست کاندر مقبره پهلوی شیخ — با همه تنگیِ جا اندر فراخی آرمید

داشت از بہرِ شورشِ انتقالے ہر زماں   کز خودی بگذشته ورنگِ فنا فی الشیخ دید
وز فنا فی الشیخ آمد در فنا فی المصطفیٰ   وز فنا فی المصطفیٰ جامِ فنا فی اللہ کشید
بست و پنجم از صفر روزِ دو شنبہ چاشت گاه   چوں فنا گشته بکل در بقا بخود دوید

سالِ وصلش جست چوں قادری سروشِ غیب گفت
از فنا فی اللہ بشد و اندر بقا باللہ رسید

۱۳۰۶ھ

مرثیہ حضرت مولانا شاہ نظام الدین حسین صاحب بریلوی

ریزد زمیں ز دستِ الم خاک بر سرش   بارد سما ز چشمِ نجوم اشک بر زمیں
رفت از خزانِ رنج گلِ خسروی بباد   خارِ الم بباغِ قلوب ست جاگزیں
از رنگِ رنج و درد و غم و ہم جانگزا   خود چہرۂ زمانہ شده چہرۂ غمیں
نام و نشاں نماند ز سور و سرورِ دہر   سرتا بپاست بزمِ جہاں صورتِ حزیں
روئے جہاں که بود گلِ تر ز انبساط   رنگش ز غم پرید که گردید یاسمیں
سرتا سرست درہمی و برہمی بدہر   رفته مگر نظامِ جہاں با نظامِ دیں
آں معدنِ تصوف و آں مخزنِ علوم   واں منبعِ فضائل و آں بہترِ بہیں
گنجینۂ ہدایت و ارشاد بہرِ خلق   از فخرِ دیں نیاز گرفت از نیاز ایں
ممتاز گشت بلقبِ تاج الاولیا   آں سرورِ زمانه و آں مہترِ مہیں
در ہر دو خانوادۂ چشتی و قادری   میداشت رہبری و ہدایت بسالکیں

دستے کہ بند گشت بتیش شدہ راز — تا دامنِ عنایتِ پیغمبرِ امیں
یوم الخمیس روزِ نخست از مہِ صیام — چوں سہ نواخت گشت قیامت بآفریں
کز ما بریدہ پیشِ جنابِ حضورِ حق — وز ہجرِ او شدیم بخاکِ الم دفیں
درہم شکست سلسلۂ معرفت تمام — از ما کنارہ کرد چو آں شاہِ عارفیں
بودہ بریلی از پئے آں مہرِ اعتلا — خوش مطلعے کہ ہائے شدہ مغربش ہمیں

کردم چو فکرِ سالِ وصالش سروش گفت
اندر فنائے رحمتِ حق آمدہ مکیں

بالکسر بریلی ۱۲

۱۳۲۲ھ

فاری ست گرچہ کامِ دل از زہرِ رنج تلخ — تریاکِ آں خوش ست گوارا ز انگبیں
یعنی کہ جائے حضرتِ ممدوح پورِ او — گشتہ ز دستِ رحمتِ حق نیک جانشیں
زندہ است دینِ فخرِ احمد بذاتِ او — مشہور در زمانہ ازیں جاست محی دیں
دورم بصورت ارچہ من از آستانہ اش — بر عتبہ اش بود بحقیقت مرا جبیں

فیضانِ اوست عام چو آبائے او بخلق
بادا مدام حفظ و امانِ حقش معیں

قطعۂ سالِ وصالِ شاہ محی الدین احمد سجادہ نشین خانقاہِ نیازیہ نظامیہ بریلی

شاہ محی الدین احمد جانشینِ نیکواں — ہمچو مہر و ماہ روز و شب ضیا بخشِ جہاں
بود بر سجادۂ شاہِ نظام الدین حسین — در بریلی و بہر سو نورِ فیضش ضوفشاں

هر که دست خود بدستش داد و دستش شد دراز — تا بدامانِ جنابِ سیدِ هر انس و جان
از خفا پرده بروے حسنِ باطن داشته — کز هجومِ غیرتِ او نه گردد رائگان
هاں بخاصان داده آں جلوه که جانِ روح بود — کیفِ آں لذت نداند جز قلوبِ طالبان
در دوشنبه شب بہ بست و هشتم از اول ربیع — بود اندر عرسِ شاه منتقل آں شاهِ زمان
بهرِ نامِ شاه منتقل آمده اول چراغ — زاں سپس آمد علی گشته ازاں روشن روان
گرم آمد محفل از کیفِ سرود و نغمه ها — شاهِ ما اندر سماعِ خاص با ذوقِ جناب
حکم با قوال داده این که هاں نغمه زند — زاں غزل کانرا بود این مطلعِ رحمت نشان

با شد ایمانِ مسلمان مصحفِ روئے علی
سجده گاهِ ماست محرابِ دو ابروئے علی

چوں نبوده این غزل قوال را در ضبطِ یاد — با ادب اندر حضورش پیش کرده عذرِ آن
پس نموده ارشاد با همشیرزادِ خویشتن — کاں ظهور الله شاه هست اهلِ دل در سلکِ آن
گشت از و تکرارِ آں مطلع بالحانِ لطیف — مصرعِ ثانی خود او هم خواند چوں سجده کناں
آمده در سجده پیغامِ وصالِ دلربایش — گشته بیخود ساخته جان را نثارِ جانِ جاں
در رسید اندر حریمِ خاصِ قربِ لم یزل — داشت فکرت بهرِ وصلت شد نصیبش در زماں
روشن او را جان و دل از وصلِ جاناں شد مگر — تیره از هجرانِ او ما را زمین و آسماں
قطعهٔ تاریخِ وصلش شاعرانِ ذی کمال — گفته باشند آنکه باشد دلپذیر و دلستاں
خال زاد اخ عزیزم شاه قطب الدین حسین[1] — کرد مجبورم که گویم گرچه ام هیچ هیچ بیاں

---

[1] ساکن شهر غازی پور محله شاهی پوره ۱۲

قطعہ گفتم خواستم چوں مصرعِ سال از سروش — کاں نگارست اندر فکرِ صعبِ شاعراں
گفت اے قادری ہجری سالِ وصلِ او بگو
جائے او جائے سکون کانز اشارہ آمد جناں

۱۳۲۳ھ

داستانِ رنج و غم را چوں نباشد انتہا — واجب آمد ایں کہ پیچم سوئے خوشحالی زباں
جانشینِ او بحکم حق عزیز او شدہ است — ہست پور دخترش خورشیدِ بیچ دودماں
نام ہم او را عزیزا حضور ما ہمہ — از محبت و ز ادب ضم می کنیمش بر میاں
کار اجداد ش خدایا در سلوک از نے بگیر
شادماں ہموارہ او را دار با امن و اماں

قطعہ سال آوان وصال جناب مولانا حکیم مولوی محمد عبد العلیم صاحب آسی

۱۳۳۵ھ

از دلِ ملول محمد علی قاری حنفی صدیقی سہسوی

۱۳۳۵ھ

حیات ستودہ جناب مولانا عبد العلیم

۱۳۳۵ھ

حضرتِ مولائے ما عبد العلیم — سرگروہِ اصفیا و اتقیا
در طریقت با شریعت ہمنفس — مجمع البحرینش ار خوانم بجا

علمِ ظاہر علمِ باطن ہر دو را سینۂ صافی او گردید جا
ہر کہ دستِ خود بدستش داد یافت دامنِ مشکل‌کشا - خیر الوریٰ
ہست او را سلسلہ حصنِ حصین زورِ شیطاں اندر انجا نارسا
رنگ کتماں آں چناں بر چہرہ بست چشمِ ظاہر بیں نہ فہمیدش خفا
در حقیقت نیّرے اعظم بہ ضو لیک خود را می نمودے چوں سُہا
نثر و نظمش را سرودن مشکل ست بہرِ آں دل باید و فہم و ذکا
خوانِ نعمش دُرِّ مواعظ ریختہ دامنش سلکِ لآلیِ ہدیٰ
فی المثل ملکِ سخن را گر کسے شد پیمبر یا کسے آں را خدا
برتر او را شد مقام ازین و آں خود کلام او برین دعویٰ گوا
روز افزونش ترقی داشتہ گفتہ اسش در رچاپ دادن نارَوا
اندرین فن درست اوستادِ سخن مولوی تمتا دعرشیں اعتلا
پیشِ او زانوئے شاگردی نہاد باہمہ اوستادیٔ شانِ عُلا
از ہمیں در یاب کو را مرتبت در سخن بود ست برتر تا کجا
گشت یک چندے زپئے استقامِ تن چارہ سازِ خلق با دستِ شفا
شد مسِ دل ہائے یارا زاں چنیں یک نگاہش غیرتِ صد کیمیا
خاندانش در سکندر پور[۱] ہست ہر یکے از شاں چو دُرِّ با صفا
یافت غازی پور از وے صد شرف وادر داڈیہہ[۲] را لطفش ضیا
خلق او مرآتِ خلقِ احمدی ہر یکے بر خلقِ او از جاں فدا

۱ه قریہ‌ایست در ضلع بلیا ۱۲ ۲ه قریہ‌ایست در ضلع بنارس ۱۲

شفقتش از بہرِ خلق اللہ عام — در حقِ ہر کس باخلاصش دعا
وین کمالش بین کہ وی ہر یک بخود — بیش از دیگر شمارد لطفہا
رحم مستولی چنان بر قلبِ پاک — عفو بہرِ ما مقدم از خطا
ہر کرا چون عمر آمد تا نود — رفت ہمت سست گردیدہ قویٰ
ہان اگر پیرے بود باطن یارِ اوست — حالِ او از دیگران باشد جدا
حالتِ مولائے ما بودہ ہمین — از کبر ہر چند ماندہ ہر دو پا
در رشیدی خانقاہِ جون پور — صبح اگر گردہ بجمعِ تیرہ مسا
تولیت بر جا بداد خانقاہ — داشت دائم می نمودے حق ادا
پیش کش از ہر کسے ممنوع داشت — بند در دستش نسازد دست تا
عرسِ تاریخیِ اسلافِ بزرگ — با طریقِ نیک کردے بے ریا
بہرِ آن شیرینی بازار رو — داشت بر خرمائے شستہ اکتفا
یا بحلوائے کہ بودے بہرِ نمط — طیب و طاہر ز شکوکات‌ہا
بر منِ بے مایہ اَشش الطافِ خاص — نے درین شخصم ز ہنگامِ صبا
نورِ عینِ من محمد بوالحسن — تا ز حضرت یافتہ در دل انجلا
از ارادت مندی او آن جناب — با دعاہا می نمودے مدحت سرا
و ز عزیزانش گزین حافظ فرید[۵۱] — بہرِ خود شان بود کیفیت فزا
مستِ بیخودی شدے بر خوانیش — می شنید از وے کلامِ دل ربا
گاہ گاہش کرد این خدمت نصیب — می کشد خوش لحجہ اش دلہا ز جا

---

[۵۱] ساکن بازید پور ضلع غازی پور ۔

خادمش حافظ نبی بخش آنکه بود — خدمتش را اینک کرده حق ادا
بود احمد خان یعنی ورعطا بخشش — آسمانی خان شده اے واه وا
برکت الله و فیض الله عظیم — بدرعالم این کسان چار تا
بوده در افراد حضار حضور — بیشتر ممتاز بے چون و چرا
بدرعالم را جدا زایشان ہمیست — نسبتے بارو زگفتن ماور سے
آں چناں حضرت باو مید اشت لطف — کز محبت خواندے اورا بدرروا
گرچه زاولادش بجز یک بوده نیست — نبت بنتش وادرینا حسرتا
باد از چشم حوادث بهر او — حافظ و ناصر جناب کبریا
لیک از اولاد بنتش پر است — یک جہاں و زنشاں نباشد تنہا
باقیات صالحات ایشاں بوند — تا فضا باشد باین ارض وسما
چوں دوم روزاز جمادی نخست — یوم یکشنبه گرفته ظهر را
درهوای وصل کامل آں جناب — زیں فنا جا شد با یوان بقا
این وصالش انتقال آخرست — ورنه گردید انتقالش تاجہا
کز خودی اندر فنا فی الشیخ شد — شد ازانجا در فنا فی المصطفیٰ
شد فنا فی الله وا فائز بہیں — گشت چوں ہرگونه تکمیل فنا

سال وصالش قادری از ملہم شنفت
بابقا بالله شد آخر دائما

۱۲۳۵ھ

آسماں ہیچ است تا او را برند — جائے دیگراں بچا ر بود بلا

تم تضمین بدرعالم ۱۲

جانِ ما قربان که حضرت خود بیست — چرخ را این خنسه جا بها گزا
اغنی اینجا ماند و ما ایمن شدیم — از سهام جور چرخ پر جفا
هست نور الدین پور قطعهٔ — چون دلِ ما شهر غازی پور را
شاه معصوم آں که شیخ عصر بود — بود آنجا هست آنجا حبذا
ظاهری و باطنی الطافِ او — عام بر ما خاص بر مولاے ما
از زمینداری او اولادِ او — نیکوانِ با صفا و خوش لقا
وقف فرمودند حالی بیدریغ — بهر آرامش زمینِ دلکشا
بیش از ظاهر ز باطن گشته است — بهر ما از خوانِ الطافش صلا
می رسیم و بهره خاطر خواه ماست — نیست آنجا بس بود گیر و بیا
آنکه سبحان الله[1] هست او را عزیز — کز دعائش دیده این خلقت سرا
والد و نیداے حضرت واشمش — روضه اش را ریخته طرح بنا
گفته اش را نیز عزم جمع کرد — جانِ او را صد دعا بعد از ثنا
سعی او موفور و هم مشکور باد — هم نصیبش باد نیکوتر جزا
تولیت را گرچه او نخشود راز — چند کس گویند لیکن بر ملا
از پئے شاهد علی[2] اہلِ آں — انتخابے ساخته بود آں فتا
باید اینک تا قبولِ آں کنند — دستِ شاهد را سپارند این لوا
کارساز او را دهد توفیق نیک — آید از وے آنچه دارش رجا

---

[1] رئیس گورکهپور ۱۲ [2] رئیس گورکهپور ۱۲

قادری اورا جانشینی بہت سال
بہرِ ما شاہد بجا لیش متکا

سنہ ۱۳۳۵ھ

مصلحتہا بود تا زیں تولیت — روضہ اش را تولیت باشد سوا
واقفاں با چند ممتازانِ شہر — بنتِ بنتش را نمودندش عطا
چوں ز نسواں ست او بہرِ مدد — دستِ سبحان اللہ او را قد کفیٰ

قادری ایں را ہم بگفتہ سال نصب
تولیت ایں ماشاء اللہ بے بہا

سنہ ۱۳۳۵ھ

قطعۂ سالِ رحلتِ مولٰنا محمود الحسن صاحب شیخ الہند

چو اسلافِ اولو العزمِ کہن رفت — چگویم ہائے دل سوزے زمن رفت
بحالِ ہندیاں شفقت طرازے — بری از حیلہائے ما و من رفت
زکس او را نبودہ ترس و بیمے — بہ بے باکی براہِ ذو المنن رفت
چو بلبل نغمہ زن آمد بآفاق — زبانِ شورِ ہر زاغ و زغن رفت
زِ ہندوستاں بے جاں شدہ حیف — کہ جانِ پاک و صاف آں از تن رفت
رمہ بودیم و راعی بود ذاتش — زہر گش ہر طرف گرگِ فتن رفت

بتاریخِ وصالش گفت قادری
شبانِ ہند محمود الحسن رفت

سنہ ۱۳۳۹ھ

قطعۂ تاریخ طبع قرآن کریم با ترجمہ مولانا محمود الحسن شیخ الہند

ماہرانِ علمِ تازی کم ز کم چوں گشتہ اند — از جہالت ہر طرف برخواستہ شور و فتن
ترجمہ قرآن را فرمود شیخ الہندِ ما — نام شاں بودہ است مولانائے محمود الحسن
از تراجمہائے دیگر گوئے خوبی در ربود — نیک تر بادش جزا از فضلِ ربِّ ذوالمنن
آنکہ از مجبور اخبار مدینہ جاری است — مالکش در کارہائے خیر بازو بیان و تن
طبعِ قرآنِ مترجم را کنوں دل بستہ است — بہر فہم ما کہ بے بہرہ شدیم از علم و فن
عیسوی و ہجری و فصلی و سمت ہر چہار — بہر سالِ طبع ملہم گفت اے قادری بمن
باہم قرآں فوق از توریت و انجیل و زبور — مومنین را ہادیِ پُر نور قرآنِ حسن

۱۹۲۵ء — ۱۳۴۴ھ

زد و دستا شد بباز اعجازِ جامیِ قرآں — شاستر ہم دید شد از کبرِ قرآں بے دہن

۱۳۳۴ فصلی — سمت ۱۹۸۲

قطعہ ہای سال وفات محمد معز الدین ابن حکیم مولوی عبد العزیز نوری عباسی

۱۹۱۹ء

از دلِ آگاہِ آلام محمد علی قاری صدیقی سرولوی

۱۳۲۸ فصلی

حکیم مولوی عبد العزیز را فرزند — جمیل صوری و ہم معنوی معز الدین

سنینِ عمر وے آمد چو بست و شش بشمار | زخلق و فضل کمالے خدا بشش دادہ بیں
چہ حسن حسنِ عدیم المثال بے عیبے | چہ خُلق خلقِ نبیؐ و چہ فضل فضلِ مبیں
اُمید بود پئے اُم و باب کاں گردد | عصائے پیری ایشاں بکار و یار گزیں
دو شنبہ آمدہ چوں در صفر بیاز دہم | بصید افگنی بپا شدہ بہ بحر قریں
زدہ نفنگ و بآب آمدہ بقبضِ شکار | دہن کشادہ بساں نہنگ قہر ببیں
غریق گشت و شہید انہ شدہ بجان دارش | شدند اُم و ابش زیر خاکِ رنج دفیں
چہ گویم ایں کہ چہ خسران نصیب ایشاں گشت | شدہ چو گوہرِ یکتائے شاں ز دست چنیں

زہر سال رحیلش فغاں ز ایشاں خاست
رسید ز اجل آہ بُرد دُرِّ ثمیں

سنہ ۱۳۳۹ھ

قطعہ حلیہ سال وصال مولانا عبدالعلیم صاحب از محمد علی حنفی سرولوی

سنہ ۱۹۲۲ھ

مولوی عبدالعلیم جانِ علم | کز مبارک پور[۱] بود آں ذی کمال
چشمۂ رحمت کہ در غازی پور ست | کالجے فیاض با عز و جلال
مولوی اول آں را بود او | تشنگانِ علم را دادے زلال
بست و پنجم از مہِ شعباں بہ بست | سوئے موطن پنجشنبہ ارتحال

ق

۱؎ قصبہ ایست در ضلع اعظم گڑھ ۱۲

ریل چوں اندر جکھنیاں[1] در رسید — با ٹرین دیگر آمد اتصال
وز تصادم صدمہا برداشت او — استخوانِ پاؤ سر را شد زوال
در بنارس زود بردندش کہ بود — اندر انجا با مدادیش خیال
داشتندش در کبیر چورا کہ ہست — از پئے رنجور نیکو ہسپتال
چوں یکم رمضاں رسید و یوم سبت — داشت تا نصف النہار او نیک حال
شد سپس اورا تغیرہائے سخت — وقتِ اول ظہر بنمود انتقال
در جنازہ بود انبوہِ کثیر — شد شہیدانہ بحق او را وصال
نیک بودہ نیک رفتہ نیک شد — ہر نمط ہر ہر جہت او را کمال
ہمچو او دیگر کجا آرد زماں — گرچہ گردد تا ہزاراں ماہ و سال
سینہ اش گنجینہ بود از نقل و عقل — در ادب خود بود او خود را مثال
بود اصول فقہ را ماہر چو او — مفتیِ بے مثل بود آں خوش خصال
در کتاب و سنت - اجماع و قیاس — کنہ داں بود از حرام و از حلال
سویش استفتا ز ہر ہر ناحیہ — بود و فتوے بود از و حسبِ سوال
خود ازیں دار المحن خوش رفت و داد — جانِ خویشان و محباں در ملال

قادری از ملہم شنیدش سالِ وصل
کرد باللہ مقعدِ صدق ارتحال

سنہ ۱۳۴۰ھ

---

[1] قریہ ایست در ضلع غازی پور ۱۲

سال صدمۂ رحلت جناب مولوی محمد عبدالاحد صاحب شمشاد

سمبت ۱۹۷۴

از زبان نوحہ محمد علی قاری حنفی صدیقی مہرولوی

سنہ ۱۳۲۴ فصلی

مولوی عبدالاحد شمشاد بود　　　شاعرِ شیرین زباں شیوا بیاں
خاندانش ہست ز انصارِ نبیؐ　　　نام بردار است در ہندوستاں
موطنِ او لکھنؤ بودہ - مگر　　　گشت غازی پور را روحِ رواں
تا بہ پنجہ سال کرد اینجا بسر　　　با ہمہ ہم بے ہمہ با عز و شاں
در علومِ مشرقی تکمیل داشت　　　فارسی را خاص بودہ نکتہ داں
لیک در اردو سخنگوئی نمود　　　بود بہرِ آں خود او اہلِ زباں
در کمالاتِ سخن ثانی نداشت　　　خود مثالِ خویش بودہ بیگماں
ہست از سر تا بپا در گفتہ اش　　　شاعری را ہر چہ باشد جانِ جاں
چوں ثنایش در سخن سنجد کسے　　　خامہ گریان ست و مقطوع اللساں
از تلامذ گر خبر جوید کسے　　　باکہ او میداشتہ از شاعراں
گویم اول یافت از دیگر لوا　ق　داد آسی آخرش طبل و نشاں
حسنِ سیرت حسنِ صورت ہر دو داشت　　　جامہ زیبش زما دلہا ستاں
یافت از حق آں چناں صدقِ مقال　　　کز کسے باکش نہ بودہ در جہاں
ظاہرِ او باطنش را آئینہ　　　آنچہ در دل بود بودش بر زباں

فرد بوده در جهانِ دوستی　　بے ریا بوده است بر ما مهرباں

پابندِ بهاش در صوم و صلوٰة　　با تلاوت بود بر هر کس عیاں

زور ایماں کی چناں در قلب داشت　　خائف از تخمه نه از طاعوں بُداں

ز آفتِ طاعوں گریزاں بود شهر　　لیک او نگذاشته کلبے مکاں

با که تیمارِ سقیماں می نمود　　دفن و کفن میتاں را هم ضماں

چشمهٔ رحمت که یک اسکول بود　　شد ز سعیش کالجے فیاض آں

طالبانِ نقدِ علم و فضل را　　می دهد لاریب گنجِ شائگاں

بهرِ ایں کالج منیجر بود او　　سعیش اندر ترقی هر زماں

با همه ایں شغلها سفتے گهر　　دیگراں اصلاح خواهاں بیکراں

اندراں بودند شاگردانِ او　　هم ز هر هر ناحیه خواهش کناں

گوهرش الحق غنیمت بوده است　　هر طرف دریائے فیضِ او رواں

گرچه عمرش در گذشت از شصت و پنج　　شیب او اندر خضابِ او نهاں

هیچ ورکے ز چندیں سالش گرچه بود　　نا شده از کارهایش پر فتاں

ق

بهرِ انجامِ فرائض کانچه داشت　　بود همواره بجاں بسته میاں

آخرِ کارش شده از چند ماه　　رنجِ ضعفِ معده پیدا آں چناں

کز غذا یوماً فیوماً باز گشت　　تا بآں کز آب هم گشتے گراں

چند روز از پیش روزِ آخریں　　از تهوّع رفت یکلخت آب و ناں

انجیفیش در گلستانِ حیات　　صرصرِ مرگ او فتاد آمد خزاں

بست و پنجم از مهِ ذوالقعده بود　　پنجشنبه را سحر وقتِ اذاں

رفت بے پروا ازینجا شاد و خوش — ماندہ اہلِ ایں سرائے در شور و فغاں
موطنِ او ہم نقشِ اینک شدہ — دیگرے ہم آرد چنونکے آسماں
بہرِ ما سوگ ست او را عشرت ست — شد ز دارالمحن در دارالاماں
نیست تنہا با عزیزاں رنج و غم — ہم باحباب ست و با ہماں فلاں
فکرِ تاریخِ وصالش کردہ اند — خاص شاگرداں و دیگر شاعراں
من نہ از شاں نے ز الیشاں بودمش — عافیت جو آشکارا و نہاں
با ہمہ بے مائگی کردم چو فکر — ملہمِ غیبی نمودم شادماں

گفت او مسرور رفت ست ایں بگو
یافتہ جائے سرور اندر جناں

١٣٣٥ھ

قادری آمد چوں بیانِ غم بسر — سوئے شادی ہیچ خامہ را عناں
شد منیجر عزت اللہ جائے او — ایں نواسہ ہست او را نیک داں
عالم و صالح متین و خوش نہاد — چوں نباشد ہست عالی دودماں
ہست مولانا و ملّا فاضل او — ایں لقبہا یافت بعد از امتحاں
اے خدا او را بفضل و کرم خویش — دور دار از چشمِ زخمِ ایں و آں

نصب او را بیسوی سال ست ایں
پیر در عقل ست در وقعت جواں

١٩١٦ء

قطعۂ سال وفات میر ذاکر حسین ہنر غازیپوری

چو ذاکر حسینِ ہنر رخت چیدہ — ازینجا و دار البقا را رواں شد
بجویشانِ او رنج و غم را چہ حدے — چو ندرِ غم و رنج بہماں فلاں شد
ہنرور، سخن سنج، خوش فہم، پرگو — چو کم دریں دور آخر زماں شد
چو آسی بشد رفت شمشاد ازینجا — چو شمشاد رفت ایں پسرِ او رواں شد
خدایا چہ آوانِ خسراں رسیدہ — کہ ہیم غم و درد سوہانِ جاں شد

بگفت از لبِ وائے تاریخ قادری
ہنر شد ز عالم ہنر از جہاں شد

۱۳۳۹ھ

قطعۂ سال رحل عبد الحمید خاں وکیل از محمد علی قاری

۱۹۲۱ء

مولوی عبد الحمید از بس بمن میداشت انس — ثنا گہ بر من کرم ہموارہ می کرد از قدوم
اشیائی علم را چوں نیک ماہر بودہ است — غم غلط مے شد مرا باوے بہ تذکارِ علوم
بود بذلہ سنج، ہم صاحب مذاق و نغز گو — در دلش ہم بر زبان معنیِ عالی را ہجوم
ہر چہ میگفتم بہ نظم او می شنیدے لازماً — ہم رسیدے بر فرازِ نکتہ ہائش بالعموم
بر سمائے پیشۂ شانِ وکالت ماہ بود — کارگیراں گرد او حلقہ زناں ہمچوں نجوم

هر که او را هر کجا دیدے شده بے خویشتن — خوشش همی دیدے یاران را هو حے باللزوم
ناگہاں گشته سقیم از دملے در پشت سر — رفته رفته خوں بہ جسمش ماند نے پیه و لحوم
روزِ شنبه کز مهِ شوال بست و پنج بود — برد او را زیں جہاں در آں جہاں چرخِ ظلوم

بهرِ سالِ رحلتش قاری شنیده از سروش
عیش جاویش شد جنان آمد چو اطلالِ عموم
١٣٣٩هـ

مرثیه مولوی عبد الصمد به پنجاه و پنج ابیات هم عدد سن اجل او

سنه ١٩٠٣ء

از محمد علی قاری برادر کهین آن آسوده علّیین

سنه ١٣١٠ فصلی

جہان تیره و تار از بهر چیست — زمانه پر اندوه از درد کیست
زمین از چه غلطید بر خاکِ غم — زد آتش بافلاک برقِ الم
اگر روز بهت آن ز شب بدترست — دگر شب ز انجم بدل اخگرست
نه در تن توان و نه در دل سکون — روان ست از دیدها جوے خون
نشانے نمانده ز سور و سرور — فغانها رسیده ز نزدیک و دور
بگیتی نماند آه عبد الصمد — ملک خو فلک جاه عبد الصمد
کمال و شرف را بدو نازها — نوال و کرم را بدو سازها

بہر انجمن صدرِ فرماں روا   بہر گل زمیں بلبلِ خوش نوا

بسا در دلش ذوقِ سیر و سفر   بصد جاہ و مکنت بصد کرّ و فر

بہر گوشۂ ہند آوازہ اش   کہ راندہ بہر سمت جمّازہ اش

نہ تنہا دریں ملک ہندوستاں   کہ نامش گرفت از کراں تا کراں

بہ نثر آں چناں داشت زورِ قلم   کہ ہمپایہ اش در جہاں بود کم

کمالش بہ نظم ارچہ بود از نخست   تلمذ بہ آسی زبس کرد چست

مگر گفتہ اش را نیاندوختہ   ز آموزگار ایں ہم آموختہ

نہ مانند ہر کس وکالت نمود   بصد سروری و جلالت نمود

بہر بورڈ بودہ بد و ممبری   بہ پنج آمد از بہرِ او افسری

ز والیں چیر مینی امرش بلند   بہ درباریاں عمدہ و ارجمند

نہ خانِ بہادر خطابش رسید   بجاں باختن انتخابش رسید

ز حکام تا عامیٔ سوگوار   ہمہ را بہر کار حاجت برآر

بہ پیشش کہین و مہین سرنگوں   مگر خویشتن را ندیدہ فزوں

چہ اسلامیاں و چہ ہندوکساں   ہمہ گوش بودند و بود او زباں

چناں داشتہ سروریِ ہمہ   کہ او ہمچو راعی ہمہ چوں رمہ

بلطف و کرم فرقِ ملت نداشت   کہ انعامِ او عام و علت نداشت

تلطف با حباب و یاراں مدام   مدارا با عدائے بدیں تمام

دوکس را اگر جنگ بودے دراز   کشادے بر انہا درِ صلح باز

مگر مزد خواہاں نگشتے براں   عزیزاں یکے دید و بہاں فلاں

زمانہ گرفتش بسے آزمون — فریبے نخوردہ ز دنیاے دون
غیوریش او را ہمی داشت سیر — نیاورد دستش ز بالا بہ زیر
شدہ از ہمہ مایہ چون بست و پنج — ز فالج شدہ ایمنش رنج سنج
مگر زود گشتہ علاج جمیل[1] — پس انداز این رنج او را کفیل
زبان شد بقابو و دستش بکار — بر فتار شد پاش ہم استوار
بنومیدی اُمید شد جلوہ گر — ولے آسمان باخت نردِ دگر
چو بست و سہ[۲۳] از جون گشت آشکار — ہمون مادّہ رنجش بر بیار
بدین نوبت آن مایہ محکم رسید — کہ چارہ گرش باز چارہ ندید
بسے دست و پا زد بسے جہد کرد — مگر با قضا چون شود ہم نبرد
سوم روز شد حالتِ ہائے حیف — الم بر زمانہ عَلَم کرد سیف
رسیدش چو پنجاہ[۵۵] و پنج از سنین — برید از جہان شد بخلد برین
ازینجاست اشعار پنجاہ و پنج — درین نوحہ سر بسر درد و رنج
بہر جانب از شیون و نالہا — تو گوئی کہ عالم گرفتہ بلا
ز تعطیلِ غم رنگ دیوان شکست — کشیدند حکّام از کار دست
دویدند پیر و جوان بسر دید — کہ در دم نہان ہست روے سعید
ز اسلامیان صرف ہم ہندوان — نہادند بر دوش نعشش دوان
بہمپای نعش انبوہ جمع — چو پروانہا گرد تابندہ شمع
بغازی پورہ اول نمازش شدہ — کہ بر چرخ سوز و گدازش شدہ

---

[1] اشارہ ہست بہ حکیم جمیل الدین ۱۲

پس نعش بردند سوئے وطن　　سرِ دلی شد اے وائے دار المحن
نمازش دگر اندراں جایگاه　　ادا کرده در گور کردند آه
چه می پرسی اے قادری خسته حال　　ز سالِ وصالِ وز حسنِ مآل
دلم مضطرب بود و بے تاب و توش　　ز حق در دعا در رجا از سروش

که مصراعِ روشن ز خورشید تافت
حیاتِ ابد عیشِ جاوید یافت

۱۳۲۱ھ

غم آں مایه و شکرِ خالق بدیں　　که بگذاشت فرزند را جانشیں
که یحیٰی بود نامِ نامیِ او　　ہم در جہاں نیک نامیِ او
به انگلینڈ تا ہفده سال بود　　امیرانه با فر و اقبال بود
ہر بابِ او فتح باب آمده　　به بیرسٹری کامیاب آمده
چو ماهِ نهم آمد از مقدمش　　فلک بر سر انداخت گوهر بشش

خدایش کرم گستر و یار باد
ازاں کش نباید نگهدار باد

قطعهٔ سال وفات عزیزی محمد زکی مرحوم بیرسٹر ایٹ لا

محمد زکی اخ عینی من　　ذکی و فہیم و عقیل و جری
چها داده بوده بد و کارساز　　اصولِ زمینداری و سروری

بجنگیِ غازی پور او داشته — بصد دبدبه تمغهٔ افسری
نه بیمے نه باکے زکس در دلش — مگر از خدا داشتے یاوری
بکس حاجتِ خود نه برده گہے — غیورش نموده خدائے غنی
شغف داشتے با صلوٰة و صیام — نه کرده ازاں ہیچ گه کوتہی
بهتیا چو شد نقطهٔ دائره — به گورکهشنی از کسانِ غوی
بدل داشتند آں که ایں بقعه را — نمایند پامالِ غارت گری
زلمپ آنکه حاکم بایں ضلع بود — به تفتیش شده بے بہا داوری
که بلوائیاں را رسید آفتے — نه گشت از سزا ہیچ سرکش بری
چه گویم که از وے چہا بوده است — دلِ دوستان و عزیزاں قوی
چو بست و دوم شد زماهِ صیام — پرید او ز دنیا شده جنتی
شد عبدالصمد شد محمد زکی — دو بازو شکست از محمد علی

مسیحی ست قاری سنِ رحلتش
بجنت شدش مسکنِ خسروی
۱۹۰۵ء

اصلاحِ مزار مولوی محمد عمر از مولوی ابوالحسن ہمشیرزاده آں گزیده نظم ذیل

۱۹۱۶ء

سر ولی بود قریهٔ مرد خیزے — بغازی پور اندر چو جان در سراپا

محمد عمر از همان جائے بوده — امیرے رئیسے جوادے چو آبا
بگورکھپور او بود منصف به عهده — عدالت بر او او بر انصاف شیدا
بعلم و بفضل و باخلاق نیکو — برنگ رخ و صورت خوب و زیبا
بهر طبعها مردم چشم عالم — ق بهر گوشه ها مسند آرا بدلها
به بست و سه سال عمرش رسیده — بدانائی پیر دیرینه دانا
ز معمول پرداخته خواب کرده — شب جمعه و بست و هفتم رجب را
نماز سحرگاه خوابے که بودش — همان بود کان میر هاند ز دنیا

پئے سال وصلش چه خوش گفت قاری
برید از موالی شده جنت آرا
۱۲۶۵ھ

شده مدفنش هم بگورکهپور آخر — نماندش پدر را بجز نام پیدا
چو بر سیزده صد شده سی و سوم (۱۳۳۳ھ) — بر انگولها انسپکٹر شد آنجا
جوانے که او هست همشیرزاده — بصورت بمعنی پدر و هست ما نا
ابو را چو بر الحسن ضم نماید — شود نام نامیش پیدا همانا
خدایش نگهبان ز چشم حوادث — ببام ترقی بود اوج گیرا

باصلاح مرقد چو آهنگ کرده
ز نابش شده این قطعه املا و انشا

سالِ دیباچه و وصالِ محمد عبدالرب ابن محمد ابوالحسن بن محمد علی لدہولوی حمید محمد نور مرحوم

۱۹۲۳ء

چاردہ ساله بُدا کمال الله — دل ربوده ز همگنان باادب
هر دل از دیدِ او طرب انگیز — باب و مامش اگر فدا چه عجب
در دوشنبه بست و پنج از عید — حیف در باخت جان بشدتِ تب
قادری زار سالِ هجری گفت
قربِ رب یافت جلد عبدالرب

۱۳۴۱ھ

قطعهٔ سالِ اوجِ وصالِ مولوی محمد نور مرحوم برادر عمزادِ من

از دکن آمد محمد نورِ ما — روزِ عمرش را چو پیدا شام شد
چار ساعت بود در کھیاسرائے[1] — کز خدایش وصل را پیغام شد
بود در سنت پس از فرضِ اله — شکرِ حق کاو را بخیر انجام شد
بہرِ سالِ رحلتش قادری بگفت
مقبلِ رب در نمازِ شام شد

۱۳۲۱ھ

---

[1] قریه ایست در ضلع جون پور ۱۲

قطعۂ سالِ وصال مولوی محمد فصیح صاحب از محمد علی قاری صدیقی سرلوی

۱۹۲۲ء

گرامی عزیزم محمد فصیح   رئیس و کریم و خلیق و جواد
بہ گھوسی اعظم گڈھ اورا وطن   بہ تحصیلداری نمود امن داد
ز ہر دل عزیزی کما ے بدو   خوش افسرازو ما تحت بودشاد
صلہ داشت با اقربا ہر نمط   بہ خلان خلیل و باصحاب راد
سہ شنبہ چو از جون شد سیزدہ   دہم ساعتِ شب بحق جان بداد
بہ ضلع جون پور در شاہ گنج   چنیں حادثہ ہاے بر ما فتاد
دو داغِ کہنش مسیح و ملیح   سوم بچہ مقبول کو راست زاد
بصد رنج و غم آوریدند نعش   بخاکش سپردند در بوم زاد

ز قاری بہجری است از حق دعا
ز رحمت بدو تاب زنہار باد

سنہ ۱۳۴۰ھ

قطعۂ تاریخ سال وفات مولوی عبدالواحد مرحوم

عبدِ واحد نبیرۂ عمی   بردبارے و علم را شانے
بود از بس خلیق و خوش دل و نیک   اجمل الصوت احسن الحانے

بصلوٰۃ و صیام داشت شغف ۔۔۔ ہمچو مرتاضِ صاحب ایمانے
غیرِ شش اندرہ ہزاہز طاعون ۔۔۔ در سرولی[۱] نماند انسانے
حیف اثر خورد و شد بغازی پور ۔۔۔ از پئے چارۂ و درمانے
ہائے تدبیر کے دہد سودے ۔۔۔ چوں بدستِ قضا رسد جانے
آخرِ کار زیں فنا جا خوش ۔۔۔ بہ بقا جا نمود جولانے

قادریِ زار سالِ رحلت گفت
جو درب راشدہ است مہمانے

۱۳۳۴ھ

قطعۂ سالِ وصالِ مولوی محمد ابو البرکات از اندوہگین محمد علی قادری

۱۹۱۶ء

مولوی عبد الاحد عم زاد اخ بودہ مرا ۔۔۔ عالم و حاجی و زاہد ہم وکیلِ باکمال
بود ابو البرکات او را اولیں فرزند نیک ۔۔۔ ذی لیاقت ذی وجاہت فی انفت رطب اشتغال
مرجعے بودہ است از بہرِ مریضانِ سقیم ۔۔۔ زخمِ رنجِ مرض از لطفش گرفتے اندمال
ہفتمِ رمضان یکشنبہ بہشتم سالِ عش ۔۔۔ رفت ازیں دارِ فنا و اندر بقا کرد ارتحال

قادریِ غمدیدہ سالِ رحلت از ہاتف شنید
جائے او لابد بقربِ خاصِ ربِ لایزال

۱۳۳۴ھ

۱؎ موضعیست در ضلع غازی پور ۱۲

قطعهٔ تاریخ وفات مولوی سمیع الله و مولوی نور الله پسران مولوی محمد احسن الله مرحوم

مولوی احسن الله اخ عمزادم که بود / در پیش بوده دو تا فرزند او با جانشین
نامهاے شان سمیع الله و نور الله بود / اولین بود مهین و دومین بوده کهین
نوجوان بودند هر دو هم دلیر و هم جری / بود قلب با بزور شان طمانینت قرین
هر دو را از مبدء فیاض شانے دیگرے / چون نه بودے هست رسم از دیر با پیری آنچنین
چار ضربی داشت و رهبر کار با عقل رسا / گام بر گام پدر پیما وه بوده اولین
بود اولوالعزم ارچه پابندش نگر بود انه دا / زندگی میکرد آزادانه بوده دومین
حیف صد حیف ست کاندر نوجوانی هر دو تا / از جهان رفتند و ما ماندیم حیران و حزین
بهر دفع رنج ما الهم من گفت ست سال / دومین نزدیک رب رفت امن اے اندوهگین

۱۳۲۱ھ

اولین را سال رحلت هم سروش غیب گفت / در جنان داوند او را مهد مجد بهترین

۱۳۲۲ھ

از پے اولاد هر دو قادری از حق کن دعا
خیر باد اشتمال شان یا اله العالمین

قطعهٔ بحسب سال وصال مولوی محمد صالح ابن محمد علی قادری حنفی صدیقی مهروی

سمبت ۱۹۸۲

مولوی عصمت الله بود پور عم من / بس بزرگ و بس کریم و بس متین و بس علیم
بود پور او محمد صالح و او را خوش منش / بس وجیه و بس شکیل و هم فهیم و هم حکیم

نیروے بازو و تن نے داشتے او بیجاں — داشتے رائے رزین و زورِ فہم مستقیم
چوں بہ شصت و ہفت آمد از سنین عمرِ او — گشت از ورمِ جگر از بس ضعیف از بس سقیم
مارچ را اثنا عشر ۱۲ شعبان از بیست و ششم ۲۷ — روزِ جمعہ شد ازینجا سوے جانِ ارِ قدیم
قادری خستہ ز بہرِ یادِ سالِ رحلتش — عیسوی و ہجری ست اندر دو مصراعِ سلیم

رحمتِ رب از پیش آمد فراشش و سایباں
سنہ ۱۹۲۶ء

شد وحید او را ز حق بود آنچہ در دارِ نعیم
سنہ ۱۳۴۴ھ

قطعۂ سالِ رحلتِ میاں وحید اللہ پسرِ مولوی رفیع اللہ ساکن سِروِلی ضلع غازیپور

رفیع اللہ را بود پسرے — وحید اللہ نیکو نیک کردار
جوانِ صالح و سرچشمۂ خلق — لبیق و بس متین و نرم گفتار
شدہ بی اے ایل ایل بی منصفی یافت — با عظم گڈھ رسیدہ بر سرِ کار
چہ مایہ نیک دادِ داد میداد — کہ تجویزش نیاوردے بدل بار
ہمانجا شد سقیم الحال از تپ — بغازی پور آمد سر بسر زار
سپس دُمل بر آمد در بنِ ران — بہ زخمہا فزونی شد پدیدار
اگرچہ ڈاکٹر گشتہ معالج — بر آتش بود پر یوناتھ ہم یار
زہر دو جد و جہدے گشت موفور — ولے سودے نہ بخشیدہ بہ بیمار
ترقی بود در تکلیف و در رنج — نمودش زار چوں ہر گونہ آزار
بنا بس بود در صرف و مداوا — نمودہ باب او ہر گونہ تیمار
ز ہر کارے معطل بود باپش — بہ تیمار و دعا بودش سروکار

درانجا هم ز کوشش هیچ نگشود | ز تقدیر آمده تدبیر بیکار
به باب و مامِ او امیدها بود | که این نخلِ تمنا آورد بار
تبر زد چون قضا ببرید هیهات | چنین سرسبز نخلِ نیک آثار

بهجری سالِ رحلت گفت قادری
بساطِ لطفِ رب گشته برو بار

۱۳۴۱ھ

بدرِ عالم راکشیده ممبریِ کونسل

۱۳۴۵ھ

ممبریِ کونسل را پنج داعی بوده اند | چار کس زانها قدم در جهدها فرسوده اند
مال و زر در دست و دامانِ کسان انباشتند | وز نهان در التجاها ارتجاها داشتند
زرفشانیها دو کس را غمزه کرده هر نمط | غرّه دیگر دو کس بر کثرتِ قومی فقط
بس یکی زان پنج را بوده توکل بر خدا | ملتجی و مرتجی بوده ز لطفِ کبریا
از حریفان راهِ جهد و سعیِ او مسدود بود | بابِ مقصودش ز دستِ رحمِ حق آخر کشود
بر چهار آمد مظفر این یکی ای واه واه | هست قادر بی‌شریکی بر ملکت و لها الٰه
با حسودان خود حسد بودست تیغِ جان خراش | سر بسر دلهای شان گردید اینک پاش پاش
سیزده صد هشت شد از دیگران ریشش فزون | هر یکی را هست حیرت کاین چنین گردید چون

بهر یادِ این الکشن شد مسمّی از سروش
قدرتِ حق مدعیان را ز سر افگنده هوش

۱۹۲۶ء

تمت بالخیر

غلط و صحت نامهٔ کلّیات قاری

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸	۱۴	رُستے	رَستے
۱۴	۱	گروه	کروه
۱۴	۱۷	میزنه	میزند
۱۶	۸	بهرست	بهرش
۲۰	۳	چاره	چار
۲۱	۱	حاجت	حاجب
۲۳	۳	رضوانِ	رضوان و
۳۷	۹	بےکسی	بےکسے
۶۵	۵	زمان	ضمان
۶۶	۱۴	گروه	کروه
۶۷	۱۸	درفشان	درنشان
۷۶	۵	نیابم	نیایم
۷۷	۸	نخورد	بخورد
۷۷	۱۷	بگیرم	بگریم
۷۸	۴	بجاروصبر	بجارصبر
۸۱	۱۶	سر	به
۸۲	۵	حیرت	خبرت

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۲	۱۲	شوریست	شور است
۸۳	۱۹	زکار	رکاز
۹۱	۱۸	سکمنه	سکنه
۹۲	۴	جان و	جان نه
۹۲	۱۳	هیچ و غم	هیچ غم
۹۹	۹	شدهٔ	شده و
۱۰۲	۴	اژ	از
۱۰۵	۱۳	از	را
۱۰۵	۱۳	اختقامت	استقامت
۱۰۶	۱۵	سراسے	سزاسے
۱۱۳	۱۲	روزسے	روزی
۱۱۹	۱۸	سرکی	سری
۱۲۶	۱۶	بود	خود
۱۲۸	۱۸	دلے	دل
۱۲۹	۱۳	تربیت	ترتیب
۱۳۱	۵	آنش	آتش
۱۵۰	۱۴	ناقش	نقاش
۱۶۳	۴	سنه ۱۳۲۳ هم	سنه [illegible]
۱۶۴	۶	[illegible]	[illegible]
۱۶۴	۴	ما	سا
۱۶۹	۱۳	[illegible]	[illegible]
[illegible]	۱۰	[illegible]	[illegible]